

Uit Spanje

Marcellus Emants

bron

Marcellus Emants, *Uit Spanje*. W. Cremer, Den Haag 1886

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/eman001uits01_01/colofon.php

© 2017 dbnl

Den Heer Frits Smit Kleine te Maarssen.

Parijs, 26 Dec. 1885.

AMICE!

Op uw eerste mondelinge aanvraag om brieven UIT SPANJE heb ik afwijzend geantwoord.

Als grond van deze weigering gaf ik mijn volkomen gebrek aan voorbereidende studiën op, gevolg van het plan om deze reis uitsluitend tot een pleziertocht te maken.

Ge komt nu schriftelijk op uw verzoek terug, en meent dat ik gaandeweg genoeg zal vergelijken, vragen en naslaan om de ontvangen indrukken te kunnen verwerken tot eenige leesbare epistelen.

Het zij dan beproefd. Evenwel raad ik u aan uwe verwachtingen niet hoog te spannen. Uit een bodem, die niet behoorlijk gevoed is, kan zelfs een Spaansche zon geen saprijke vruchten te voorschijn brengen.

Reken vooral niet op volledige opsommingen van merkwaardigheden, noch op beschrijvingen van al hetgeen aan mijn oogen voorbijgaat.

*Voor het eerste verwijs ik naar de reisboeken over Spanje; wat het tweede aangaat komt het mij voor, dat er van het B*E*schrijven tegenwoordig al meer dan genoeg misbruik wordt gemaakt.*

Brieven zijn geen romans of novellen, maar toch geldt ook voor hen de leer door Lessing in zijn Laocoön neêrgelegd.

Nu weet ik, dat men den blik kan laten rondzwerven en op deze wijze één enkelen totaal indruk ontleden in vele op elkander volgende gedeeltelijke indrukken. Nogtans vergt men dan dikwijls te veel van zijn lezer, en wanneer deze de deelen niet weder tot een geheel samenstelt, hetzij omdat dit werk hem verveelt, hetzij dewijl het hem onmogelijk is, dan mag de schrijver zijn arbeid als volkomen mislukt beschouwen.

Mijn streven zal wezen indrukken - zij 't oppervlakkige, onvoldoend gecontroleerde - onder woorden te brengen; mijn wensch is, dat het u ten slotte te moede moge zijn, als hadt ge, lang geleden, de reis zelf gemaakt, en het toen aanschouwde nu weder met mij eens besproken.

MARCELLUS EMANTS.

I. Barcelona.

Het was nacht, toen wij te Port Bou de Spaansche grens overschreden.

Een flauwe herinnering is mij bijgebleven van slaperige douaniers met lange, ruime handschoenen, een nog langer geduld en nog ruimer geweten, van afschuwelijke, grijze koffie met zuur brood en van een treinafdeeling, voor ‘Señoras’ bestemd, waarvan de drager onzer handbagage, zonder veel omslag, het belemmerend bordje wegnam.

Na deze eerste kennismaking met het ‘hecha la ley, hecha la trampa’¹⁾ sliepen wij weêr in, en ontwaakten eerst ten volle, toen wij, in gezelschap van onze handkoffers, op de onbarmhartigste wijze door elkaâr werden geschud. Wij meenden een Spaansche aardbeving te gevoelen, maar het bleek slechts de kennismaking met een Spaansche bestrating te zijn.

De erbarmelijke toestand van Barcelona's grootste straten, wier golvende zandrivieren nu en dan in diepe moerassen veranderen, en hoogst zelden met eenige mandjes geklopte steenen, hier en daar luchtig neêrgesmeten, tot een tijdelijk geëffende hardheid worden gebracht, deed een geestig Franschman de stad bij ‘une belle femme... mal chaussée’ vergelijken. Nu is men over Barcelona's slecht schoeisel het vrij algemeen

1) Met de wet wordt de ontduiking gemaakt.

eens, maar natuurlijk lopen de oordeelvellingen over hare schoonheid nog al uiteen.

Bieden de oudere wijken inderdaad eenige statige, eigenaardige gevels aan, in deze enge, kronkelende straten ontbreekt overal de noodzakelijke afstand, waarop die gevels tot hun recht konden komen, en vindt men in de nieuwere buurten breede wegen in overvloed, dan zijn er de karakterlooze, moderne paleizen zelden bewonderens waard. Ongetwijfeld bezit de stad fraaie openbare en bijzondere gebouwen, als de ruime universiteit, den dom en de nog onvoltooide Jesuïeten-kerk, het atelier van den schilder Masriera: een Griekschen tempel met de standbeelden van Fortuny en Rosales in den voortuin en de woning van den heer Vidal:¹⁾ een phantastisch huis, half Moorsch, half bouwdoosstijl. Toch mag, mijns inziens, Barcelona slechts dan mooi heeten, wanneer men voornamelijk op haar ligging let.

Hoe heerlijk deze was en is, wist de oude Satan reeds, die Jezus op een berg achter de stad voerde, en hem daar al de heerlijkheid van het land onder zijn voeten als prijs voor zijn aanbedding bood. In het Latijn - dat toen de taal der diplomatieke onderhandelingen was - begon de verleider zijn rede met: 'tibi dabo', en ter gedachtenis aan dit feit draagt de berg nog heden ten dage den naam van Tibidabo.

Mocht ge ooit Barcelona bezoeken, begin dan met deze hoogte te bestijgen; het panorama is er inderdaad bekoorlijk.

1) Een zeldzaam kunstenaar, in wiens werkplaats zoowel het hout gesneden als het glas beschilderd en gebrand, zoowel het marmer beeldhouwd als de zijde geweven, zoowel een matras gevuld als een ijzer traliewerk gesmeed wordt.

Naar het Noordwesten in het verschiet de parelgrijze Pyreneën, dof blauw getint in de diepe kloven, blinkend wit op de statige toppen; op den voorgrond golvende heuvelreeksen, flets groen van kleur, met breede rossige strepen van versch omgeploegde akkers, naast fluweel groene plekken van breed gekroonde pijnbosschen. Op dit fijn getint tapijt trekt een donkere plek de aandacht: het is de grillige obelisk-wand, waartegen het klooster Montserrat leunt. Naar het Oosten ziet ge allereerst in de verte het halfroond van de Middellandsche zee, een reusachtige kom gelijk, met gesmolten saffier gevuld, dat verdampend, omhoog stijgt en den hemelkoepel doorgolft, terwijl het beneden de felle zonnestralen weërkaatst en in millioenen fonkelende sterren doet uiteenspatten. Dan volgt, hel geel, de Spaansche kust, wier flauw kronkelende lijn eerst door den kalen berg Monjuich met zijn strakke vestingomtrekken, daarna door het mastenbosch der schepen, den vooruitspringenden havendam en de voorstad Barcelonette wordt onderschept. Naast het fort en achter de haven ligt de oude stad: van den Tibidabo gezien een dichte, grijze kern, die, een poliep gelijk, een menigte lichtere armen over de roode akkers uitstrekt, waarmede zij omliggende dorpen bereikt, en, als voorsteden, aan het zwellend lichaam vasthecht. Ook naar den bergrug omhoog, vanwaar ge het uitzicht geniet, heeft de stad haar vertakkingen uitgezonden, welke Gracia, een stadje van 23000 inwoners hebben omvat, en te Sarria, tegen de helling, in honderde landhuizen vaneen zijn gesprongen. Blinkend geel verrijzen daar de gepleisterde muren uit het loover der olijven, oranjeboomen, Eucalyptussen, Sint Jansbrood- en pijnboomen, dat de sierlijke tuinen met een kleurengamma van het doffe grijs der Edelweiss

tot het glanzige groen der haneveëren vult, terwijl blauwgroene lijsten van grillige cactussen met hun stekelig gebladerte, dat op dikke, platte koeken gelijk, die schotsch en scheef uit elkander voortspruiten, of van stugge aloë's, wier scherp gepunt lof aan de kaken van verscheurende visschen doet denken, de bezittingen omsluiten.

Hoewel de torenstijl onzer nieuwste Hollandsche bouwkundigen nog niet tot hier is doorgedrongen, noemt de Cataloniër zijn landhuis een toren (torre). Deze benaming dagteekent van den goeden, ouden tijd der zeeroovers en slavenhalers, toen de stad beneden nog in een keurslijf van wallen en bastions was gevat, en de zomerwoningen boven eveneens van verdedigingswerken waren voorzien. De Barceloner heeft den voorvaderlijken naam behouden, en ook de gewoonte, om 's zomers naar buiten te gaan, nog niet verruild voor de nieuwerwetsche reismanie van Engelschen en Nederlanders.

Ofschoon Barcelona van zeer ouden adel is, zooals een paar muurbrokken uit den Phenicischen en eenige zuilen uit den Romeinschen tijd bewijzen, heeft zij een democratisch karakter, en tracht zij er modern uit te zien. Haar eerbiedwaardige gedenkteekenen houdt zij zóó goed verstopt in onaanzienlijke huizen, dat de vreemdeling ze ter nauwernood kan vinden; haar nieuwe, rechte, breede, nuchtere straten daarentegen dringt zij hem op met al den bluf van een parvenu. Haar sterk garnizoen dankt zij uitsluitend aan haar oproerigen, republikeinschen geest, en het minachten van het adellijk Madrid is een van de voornaamste artikelen in de politieke geloofsbelijdenis van elken oprechten Cataloniër.

Dat Barcelona nog immer een stad van Mammon is, blijkt duidelijk. Het geld speelt er een hoofdrol; en hoeveel er ook

verdiend wordt door een werkzaamheid, die den Cataloniër een eereplaats onder alle Spanjaarden aanwijst, nog meer wordt er omgezet door het spel. Kinderen en armen werpen hunne centimes op het draaibord, om een koekje of een sigaar te winnen; minvermogenden koopen voor drie peseta's¹⁾ tiende deelen van loten of wedden 's Zondags, bij de hanengevechten, om ietwat hoogere sommen, rijken schaffen zich de geheele loten aan, dobbelen in de clubs en speculeeren in de nationale fondsen.

Toch wordt het geld niet om zich zelf begeerd; het potten schijnt onbekend te zijn bezuiden de Pyreneeën. Zoo gewonnen, zoo geronnen, is een vrij algemeene leus; een Spaansch spreekwoord zegt, de vader handelaar, de zoon edelman, de kleinzoon bedelaar; en de verkoop der huiden van ongevange beeren komt ook niet zelden voor. De gitana, uit het Zuiden herwaarts afgedwaald om dagelijks een paar perrito's²⁾ meer te kunnen verdienen, geeft ook hier haar middagmaal prijs voor een bloem in het haar, en de speculant, die pas zijn gedwongen offerande heeft gebracht aan de beurs, koopt een prachtig landgoed voor den gouden regen, dien hij tegen morgen verwacht. Spelen of niet spelen, verdienen of luieren, iedereen wil genieten, het plezier is aller doelwit.

Toch is het geen plezier van het Noorden, waar de ingepopte vroolijkheid de vleugels niet uitslaat, eer de wijnflesch minstens half is geleêgd, en de deftigheid haar bedriegelijk masker niet aflegt, alvorens de andere helft van het verwarmend vocht de tongen heeft ontboeid. Onder een zuidelijken hemel kent het gistende bloed geen ijskorst, die eerst moet weg-

1) Peseta = Frank.

2) hondje; benaming der vijf-centimes stukken, waarop leeuwjes afgebeeld zijn, die het wapenbord vasthouden.

smelten, en de Spaansche waardigheid schaamt zich niet over jeugdige opwellingen van het hart. Voor een danspartijtje, waarbij de maag juist genoeg krijgt om haar dorst te lesschen, trekt hier geen jongmensch verachtelijk den neus op, en grijzende hoofden voelen zich niet gekrenkt, wanneer zij op een lotto'tje worden genoodigd.

De Spanjaard is gezellig van aard, en even uithuizig door de helderheid van zijn hemel en de somberheid van zijn woning, waarin hij de middaghitte ontvliedt, als wij huiselijk zijn door de grauwheid van ons zwerk en de vriendelijkheid van het haardvuur, dat ons in de koude troost. Van daar een onophoudelijke levendigheid in de straten, die onbekend is in noordelijke steden van dezelfde grootte. Al wat arbeidt is den halven dag op de been om te werken, en de andere helft om buiten te rusten of zich te vermaken; al wat luiert knoopt er een groot deel van den nacht bij aan, omdat het minder rust behoeft. Hoofdzaak is: den tijd zoek te maken: als het kan, met pret, als het moet, met werk, als er niets beters op te vinden is, met uren lang slenteren door de straten, staroogen en dominospelen in de koffiehuisen, babbelen en gluren in de schouwburgen.

Geen betere gelegenheid om dit leven gade te slaan dan de Rambla, Barcelona's breede hartader, die, de oude stad snijgend, de haven met de nieuwe wijken verbindt, en door den Cataloniër stoutweg met een Parijschen boulevard wordt vergeleken.

Tusschen twee reeksen van hooge huizen ingesloten, wier eentonig grauwe gevels weinig andere versiersels dragen dan de groen aangestreeken, getraliede balkons en de dito groene zonneblinden voor de tallooze, kleine vensters, biedt deze straat in het midden een breed, schaduwrijk wandelpad voor voetgangers aan, dat tusschen twee smallere wegen voor rijtuigen, karren

en paardenspoor is gevat. Bovendien loopen aan weërszijden trottoirbanden langs de cafés en winkels, die in de benedenlokalen der woonhuizen zijn gevestigd.

Stop watten in de ooren, wanneer ge in deze straat verblijf houdt en slapen wilt. Nauwelijks heeft de sereno¹⁾ zijn eentonig geroep van ‘zoolaat, heit de klok, het weêr is mooi’ gestaakt, of met het klokkengebengel der bruine geiten en dito koeien, die haar melk gaan afleveren, begint, al vóór zonsopgang, het rumoer. Nu volgt het geluid der kerkklokken, het gerinkel van de bellen der muilezels, het knallen der zweepen, het ratelen der wagens. Allengs groeit de menigte in het middenpad aan, en de afzonderlijke klanken smelten samen tot een doordringend gegons. De winkels en de kiosken worden geopend, de straten geveegd, de gekleurde spotbladen buiten gehangen, en overal waar iets nieuws te zien of te kopen is, vormen zich groepen van pratende belangstellenden. Thans dagen de gillende couranten-jongens op, die in snelle vaart de stad doorkruisen, en de onverstaanbare kreten van visch- en groentenverkoopers vervangen hun wegstervend geschreeuw. Plotseling doorsnijdt al deze geluiden het geschetter van trompetten. Een bataljon infanterie, door jongens omstuwd, nadert met snelle, veerkrachtige²⁾ schreden. Vóór de muziek gaan, in twee gelederen, een zevental der grootste en krachtigste manschappen (los gastadores) uit, die ruim baan maken door de geheele breedte van den wandelweg in te nemen. De overigen, welke klein maar stevig gebouwd zijn, zou men met hunne

- 1) De sereno is een nachtwacht; letterlijk vertaald beteekent het woord: helder, kalm.
- 2) Hebt ge ooit begrepen, waarom onze landsverdedigers zoo langzaam en zoo log de straatsteenen moeten slijpen?

roode broeken en donker blauwe jassen voor Franschen kunnen houden, ware het niet, dat zij groene handschoenen dragen en een eigenaardig grijs hoofddeksel, half schako, half képi, van voren recht opstaande en schuin aflopend over het achterhoofd.

Ondertusschen neemt de bedrijvigheid nog altijd toe. De tramwagens met drie of vier muildieren bespannen, en over hunne gansche lengte met gekleurde winkelaankondigingen bezet, rijden onophoudelijk heen en weder naast de groote omnibussen, welke de hôtels met het station verbinden, de phaëton's, geliefkoosd vervoermiddel der Catalonische families, de cosmopolitische 'fiacres de place' en de karren met gele manden beladen, waaruit zwarte houtskool omhoog stuift. Naast de kiosken binden rechts tal van bloemenverkoopsters echte en nagmaakte rozen, anjers, geraniums en camelia's, tot ruikers van allerlei afmetingen samen, terwijl links de grijze, gele, rozeroode en witte nougat's worden uitgestald en opengesneden. Op het middenpad schuifelt een dichtere menigte op en neêr, dan men ten onzent op feestdagen bijeen ziet. Veel vreemdelingen zijn er onder; maar ook veel Spanjaarden, die de laatste sporen van een eigenaardige dracht uit hunne cosmopolitische kleedij hebben verbannen. Voor het overige zijn de mannen in de donkere capa gehuld, een laken mantel met breeden kraag, doch zonder mouwen. Den voorrand tot over de kin en soms tot over den neus omhoog trekkend, werpt de drager het rechter uiteinde over den linkerschouder, waardoor de schelroode, gele, blauwe, bruine of paarse voeringrand midden op den rug omvalt. De deftige vrouwen zijn meestal in het zwart gekleed met een zwarten doek om het hoofd, soms ook met de sierlijke, zwarte mantilla gekapt. Ongetwijfeld zijn er zeer mooie bij; maar de werking

van menig paar groote, zwarte oogen wordt ernstig benadeeld door een geduchten haargroei onder den neus en zelfs onder de kin. Tusschen deze langzaam en statig heen en weêr slenterende, donkere gedaanten bewegen zich hemelsblauwe cavaleristen, een enkele oranje-gesjaalde gitana en een paar Afrikanen, in kleurrijke lompen gehuld, wat sneller voort, terwijl de boeren met korte, groen fluweelen broeken boven de witte kousen, paarse sjerpen onder de bruine, openhangende vesten en platte, zwarte hoeden op de veelkleurige doeken, waarmede zij hunne kruinen omwinden, benevens de visschers, in blauwe kielen gedost met vuurroode mutsen op de zwarte haren, zoo klankloos den stoffigen grond met de witte, hennepen sandalen beroeren, dat zij veeleer schijnen te zweven dan te gaan. Zoo goed als onbewegelijk in dezen gestadigen stroom blijven de weinige politieagenten in hunne lange, donkere jassen, door een rooden kraag en grijzen schako-rand onvoldoende verlevendigd, alsmede de ontelbare bedelaars van allerlei ouderdom, die de afzichtelijkste lichaamsgebreken onder versleten, gebloemde mantels ten toon stellen. Breekt omstreeks vier ure de wandeltijd aan, dan wordt het gedrang zóó dicht, dat het moeite kost de Rambla dwars over te steken, te meer, daar nu ook het aantal rijtuigen sterk toeneemt en ettelijke ruiters onophoudelijk heen en weder draven. Met het vallen van den avond en het ontsteken der electriche verlichting¹⁾ vermindert het een poos; maar zoo-

- 1) Barcelona is uitmuntend verlicht zoowel door electriche licht als door gas. Ik hoor, dat dit ook met de andere Spaansche steden het geval is. Het stadsbestuur ziet hier in, dat het beste gas door de beste specialiteiten goedgekeurd, een straat slechts armzalig kan verlichten, wanneer men de lantaarns te ver van elkander plaatst. Ofschoon wij ons natuurlijk voor veel verlichter houden dan de Spanjaarden, hebben wij te dezer zake alleszins reden om beschaamd te blozen.

dra de schouwburgen worden geopend, zwelt het wederom aan, en wanneer ook de ruime café's worden verlicht, schijnt de stroom zijn golven zelfs diep in de huizen te hebben voortgestuwd. Tot laat in den nacht rollen de trams nog onafgebroken op en neder, worden de avonduitgaven der couranten luidkeels rondgevent, rammelen de dominosteenen over de tafels der café's, en ruischt onder de hooge platanen het stemmenrumoer, gepaard aan de muziek, die nu en dan uit de publieke lokalen haar galmen naar buiten zendt. In de Rambla wordt het nooit duister, nooit stil; en als men nu weet, dat deze levendigheid in de straten een weerklank heeft achter de hooge, nuchtere gevels, waar gedanst, gespeeld en muziek gemaakt wordt, waar den vreemdeling een gulle ontvangst te beurt valt, en de huisvriend ongenood aan de etenstafel plaats neemt, met een vrijmoedigheid, die bij ons volkomen onbekend is, dan kan het niet moeilijk meer zijn zich een denkbeeld te vormen van het luchthartige, gezellige leven in deze half Fransche, half Spaansche stad.

Toch is de Barceloner eerst recht in zijn element, wanneer hij de stadswoning voor het buitenhuis kan verruilen, waar vijvers en fonteinen koelte verbreiden, machtige algarobos¹⁾ breede schaduwen werpen, en een verfrisschende zeewind over de terrassen en door de vertrekken speelt. Dan offert hij aan het werk niet meer dan den hoogstnoodigen tijd, dan sluimert hij in de middaguren en geniet hij des nachts, dan is de gansche helling van den Tibidabo één groot lusthuis van vrienden en verwanten, en dan wordt er daarboven in de avondkoelte gedanst, croquet gespeeld, paardgereden, gekegeld,

1) St. Jansbroodboomen.

schijfgeschoten en gebiljart. De torre is het troetelkind van den stedeling. Voor haar geeft hij zijn gewonnen geld uit; aan haar wijdt zich zijn fantasie; in haar bewaart hij zijn zeldzaamheden. Op zulke buitenverblijven zag ik een verzameling der vreemdsoortigste papegaaien, een nabootsing van een Alhambrazaal op een zevende der ware grootte, marmeren beelden van beroemde beeldhouwers, grotten met stalaktiten uit Mallorca overgevoerd, glazen kamers met glazen meubelen, aquariums met zonderlinge visschen, kristallen tempels van Baccarat op eilandjes in vijvers gebouwd, spiegelende zolderingen uit Russische paleizen nageemaakt, broeikasten met Australische planten, ja, een gansche particuliere diergaarde, waarin drie kameelen, een olifant, een krokodil, een giraf, lama's, kangoeroe's, apen, flamingo's, pelikanen, zwanen, eenden, fazanten en alle kippensoorten der wereld. Bedenk daarbij, dat elk landhuis een stoomwerktuig of ten minste een windmolen behoeft, om het noodige water te kunnen oppompen voor het voeden der fonteinen, het drenken der dieren en het besproeien der planten, dat de Spanjaarden - uitstekende ruiters - verzot zijn op mooie paarden, dat het aanleggen van kunstverzamelingen hier volstrekt geen zeldzaamheid is, en spreek dan als solied Hollander hoofdschuddend uw vonnis maar uit.

Misschien zegt ge, dat zulk een luchtige, lustige leefwijze weinig geschikt is om aan het Spaansche vaderland ooit weêr een eereplaats in de rij der volkeren te verzekeren. Meer dan een glimlach zult ge evenwel met deze uitspraak in Spanje niet oogsten. Voor de Spanjaarden, meer nog dan voor andere natiën, is de politiek louter de kunst om in en buiten het parlement zijn tegenstanders uit den zadel te lichten, en van hun

blijvend recht op de eerste der eereplaatsen achten zij zich zóó verzekerd, dat zelfs de democratische Cataloniër u de volgende vergelijking zal opdisschen:

4 Engelschen	= 4 dronkaards.
4 Franschen	= 4 pochhansen.
4 Italianen	= 4 gauwdieven.
4 Oostenrijkers	= 4 domooren.
4 Duitschers	= 4 lakeien.
4 Russen	= 4 slaven.
4 Amerikanen	= 4 kwakzalvers.
4 Turken	= 4 honden.
4 Polen	= 4 gulzigaards.
4 Hollanders	= 4 kooplieden.
4 Zwitsers	= 4 herbergiers.
4 Portugeezen	= 4 grootsprekers.
maar	
4 SPANJAARDEN	= 4 EDELLIEDEN.

II. Barcelona.

Voor al de moeite, die ik mij gegeven heb om u te doen gevoelen welken indruk Barcelona op mij maakte, viel mij maar een schrale dank ten deel.

Ge zijt waarlijk al te veeleischend. Behalve toch, dat ge nadere inlichtingen begeert aangaande de gewetensruimheid der Spaansche douaniers, eischt ge beschrijvingen van kerken, musea en paleizen, opgaven van warmtegraden en gestalsterkte der bevolking, een uitvoerige schildering van de wandelingen, die ge rondom de stad vermoedt, mitsgaders een en ander aangaande den beroemden Barcelona-brandewijn.

Ik denk er niet aan mijn brieven te vullen met brokstukken uit reisboeken gecopieerd, om hun op deze wijze een valschen schijn van wetenschappelijkheid te geven. Stel ik dus omtrent een of ander punt uw nieuwsgierigheid niet tevreden, sla dan maar Germond de Lavigne, Murray of den anoniemen 'Illustrirten Führer durch Spaniën und Portugal' op. Het eene reisboek is al onnauwkeuriger, onpractischer en verouderder dan het ander; maar de schrijvers praten over alles met zóóveel zekerheid, en de uitgevers hebben zóó goed zorg gedragen voor het veranderen der jaartallen in de nooit veranderende editie's, dat ge, te huis zittend, van al deze fouten toch niets zult bespeuren.

Wat het geweten der Spaansche douaniers betreft, heb ik, eerlijk gebiecht, nog pas eenmaal bemerkt, dat het daarmede

niet geheel pluis was. Een stedelijk beambte namelijk noodigde mij uit hem een peseta te vereeren, opdat hij een motief zou kunnen hebben om onze drie koffers niet te openen. Ik weigerde de peseta, en de man begon zijn inspectie. Nadat hij echter in den eersten koffer niets verdachts had aangetroffen, verklaarde hij voor de overigen geen onderzoek meer noodig te achten, omdat.... wij hem vertrouwen hadden ingeboezemd!

Ik zou het niet gewaagd hebben uit dit eenige feit eene gevolgtrekking te maken, waren mij van verschillende zijden geen nadere en zeldzaam overeenstemmende inlichtingen hieromtrent verstrekt. Evenals voorheen het beroep van smokkelaar hier met de grootst mogelijke vrijmoedigheid openlijk werd uitgeoefend, is het thans nog algemeen gewoonte, (de Duitscher zou Sitte zeggen) dat de handelaar aan de betaling der rechten tracht te ontkomen en met de kommiezen zijn winst deelt. Een koopman, die strikt eerlijk wilde zijn, zou in Spanje door de concurrentie te gronde gaan, en een douanier, die nauwgezet zijn plicht beproefde te doen, zou een martelaar worden zonder glorieschijn. Met een salaris van 3500 franken kan een kommie - zonder grooten risico te loopen - elken avond de opera bezoeken en een rijpaard of een zomerwoning er op na houden. De heerschende goedkoopte laat dit onverklaard. Zal de man echter zijn geweten niet in slaap sussen met het bewustzijn, dat er in zijn vaderland stedelijke overheden bestaan, die jaarlijks, zonder gemoedsbezwaren, honderd-duizende franken winnen van de speel-, dansen andere huizen, die zij volgens de wet konden en moesten opruimen? En die overheden, kunnen zij u niet tegenwerpen, dat de eerste, de beste ministerieele crisis den goudstroom van

hen zal afwenden en billijkerwijze ook eens anders zakken binnenleiden?

De omkooprij, die hier op groote schaal wordt uitgeoefend, begint van boven af, en het is dus niet meer dan natuurlijk, dat men haar beneden moeilijk kan uitroeien.

Lees in deze uiteenzetting geen veroordeeling; alleen het volk, dat zijn geweten volkomen zuiver voelt, zou den eersten steen mogen werpen. Nu zijn baantjes of gunsten even goed schachermiddelen als muntbiljetten of zilverstukken; de leer: 'geknoeid wordt er altijd, 't is maar de vraag wie profiteert en voor hoeveel' heeft de eerlijkheid uit haar laatste schuilhoeken verdreven, en dus....

Goethe zou gezegd hebben: 't is al te treurig, laten wij over wat anders spreken.

Van Barcelona-brandewijn heb ik hier evenmin iets kunnen ontdekken als van groene Zwitsersche kaas in Zwitserland of van Franschen brandewijn in Frankrijk. Waar komt onze Hollandsche benaming dan her? Ik weet het niet. Gold het een soort van Anisette, dan zou ik aan een onhandige nabootsing denken van de zoogenaamde Anis del Mono (likeur van den aap), die niet in Barcelona, doch in Badalona wordt gestookt. Wij hebben wel Amsterdamsch-*Beijersch* bier, Voorburgsche *Eau-de-Cologne*, waarom zouden wij ook de apenlikeur niet eens naäpen? In den helder witten, sterken drank onzer huismoeders komt evenwel geen anijs voor, en onze stokers behooren tot de zeldzame Nederlandsche fabrikanten, die nog gehechtheid aan den dag leggen voor oorspronkelijke, Hollandsche benamingen. Misschien echter heeft een hunner zich bij tijds het verhaal van den inktverkoopster herinnerd, die een zelfde waar onder twee namen, een Duitsche en een Hollandsche, in den

handel hebbende gebracht, ontwaren moest, dat het publiek alleen de zoogenaamde Duitse fleschjes kocht. Zacht zich aan zijn buurman spiegelen, legde hij toen op den eersten, den besten vreemden stadsnaam, die hem onder de oogen kwam, beslag voor zijn Hollandsche waar. 't Is maar een hypothese.

Ten slotte een enkel woord over de wandelingen.

Het woord: wandelen, heeft voor den zoon van het Zuiden een geheel andere beteekenis dan voor ons. Zoeken wij de bosschen, duinen en heiden op, waar wij, uren lang, eenzaam (of in een beperkt gezelschap) kunnen ronddolen en de natuur in haar vrije ontwikkeling gadeslaan, de Spanjaard trekt naar zijn 'paseo'¹⁾ en slaat er zijn vrienden en vriendinnen gade in hun zeer onvrijen wandeltooi. Daar loopt, rijdt of galoppeert hij een afgebakenden tijd op en neêr, kijkt en wordt bekeken, groet en wordt gegroet, spreekt aan en wordt aangesproken, terwijl de zorgvuldig onderhouden boschjes van dwergpalmen, acacia's en laurieren slechts een omlijsting vormen voor deze vertooningen, en de platanen uitsluitend omhoog schijnen te rijzen, opdat hem in den zomer de zon niet hinderen zou.

In Barcelona worden de Rambla en de rechte, breede weg naar Gracia, die er aan grenst, dagelijks voor dit doel gebezigd; maar bovendien is de stad een park rijk, waarheen de menschenstroom zich bij bijzondere gelegenheden verplaatst.

Nu is daar insgelijks de natuur met zooveel zorg aangekleed en opgetooid, dat men, binnengetreden, de uitgetrokken handschoenen onwillekeurig weder aanwringt. Behalve een museum, een aquarium en een volière, treft men er een waterwerk aan,

1) Een wandeling, in of dicht bij de stad, die doorgaans uit drie korte, kaarsrechte wegen naast elkander bestaat, één voor de voetgangers, één voor de rijtuigen en één voor de ruiters.

van rotsblokken opgebouwd, met beelden, fonteinen, en waterspuwende zeemonsters versierd. Het geheel maakt den indruk van als achtergrond voor een feestvertooning te moeten dienen, maar ongetwijfeld is deze decoratie van goede werking te midden der sierlijk omgebogen Yucca's, der statige Magnolia's, en der fijn uitgesneden Araucaria's, die, omgeven door puntige aloë's, smaakvol bijeen zijn geplant op een tapijt, uit donkere klimoptwijgen en lichte cactusranken samengevlochten, verlevendigd door randen en perken van hoogroode geraniums en zacht blozende rozen.

Ook hier herdenkt men zijn verdienstelijke afgestorvenen midden in de eeuwig levende natuur; maar terwijl men ten onzent den dichter een bank wijdt, als ware hij rustend groot geworden, richt men hem in Barcelona liever een standbeeld op, dat aan zijn werkzaamheid herinnert. Naast deze gewrochten der dankbaarheid ontmoet de wandelaar vrije scheppingen der kunst, die zeker geen betere plaatsing konden eischen. Niet alle zijn even artistiek van vinding en uitvoering als de groep van den Cataloniër Vallmitjana, die in een leeuw door een vrouw bedwongen het denkbeeld belichaamt van de kracht door de liefde beheerscht. Het realistisch streven der Spaansche kunstenaars had en heeft ook zijn keerzijde, zooals de dwaze fontein bewijst, op welke een allernodernst, met een tournure uitgedost, dametje een ontplooid regenscherm omhoog houdt, waarvan het opgespoten water in stralen afloopt, terwijl zij, met een zeer gemaakt gebaar, een handje uitstrekt om te voelen of het werkelijk nog regent.

Niet ver van dit park ligt Barcelona's oud kerkhof, mede een stad met wandelingen, wier afwijkingen van onze begraafplaatsen gelijken tred houden met de verschilpunten, die er

tusschen een zuidelijke stad der levenden met haar paseo's en een noordsche woonplaats met omstreken bestaan.

Recht zijn er de lange lanen, welke rechte dwarspaden verbinden. Deze hoofdwegen, aan weêrskanten door muren ingesloten, hebben geheel het voorkomen van straten. De menschen bewonen hier, ook na hun overlijden, de verschillende verdiepingen van breede, hooge huizen; zij beslaan dan alleen maar wat minder plaats, want de kist wordt in een nis geschoven en de nis met een marmeren plaat gesloten. Tusschen deze straten in zijn vierkante pleinen opengelaten, waar de rijkere hunne afzonderlijke kapellen of hunne graftuintjes bezitten, en waar vriendelijk groen het eentonig grauwe steen mag sieren. Nochtans is dat groen nooit meer dan een enkel treurwilgje of een klein bloembed op een afgebakend terrein; van een overschaduwen door hooge boomen, een omkronkelen door in bloemen en heesters gevatte paden of een overwoekeren met zacht, frisch gras is hier nergens sprake. Het denkbeeld van een terugkeeren tot stof in den schoot der natuur schijnt den Spanjaard onbehagelijk te zijn.

Eigenaardig voor den 'edelman' is het gebrek aan pralende opschriften, zelfs op trotsche, marmeren gedenkteeken. Zou men hier iemands lof al gedurende zijn leven verkonden?

I. Valencia.

Bijkans veertien dagen zijn er na de afzending van mijn laatsten brief verlopen; ik wil dus niet langer met schrijven talmen, maar schuif de waarschuwing vooruit, dat ik in een boosaardige stemming verkeer, en bij gevolg van daag alles ‘en noir’ zie. De schuld ligt in de zeeziekte, die voor de eerste maal over mijn verzet heeft gezegevierd.

Ofschoon geen zeerob van professie, zelfs geen beminnaar van de drijvende gevangenissen, waarop menigeen zich zoo behagelijk gevoelt, heb ik toch eenige stormen doorstaan, zonder dat mijn maag de groote schoonmaak hield, door vele geneesheeren als zoo heilzaam aanbevolen. Op den miserabelen notedop echter, welke, dienstdoende tusschen Palma de Mallorca¹⁾ en Valencia del Cid, beurtelings met één der raderen door de lucht en met het ander door de golven rondsloeg, maakte ik de kuur in haar vollen omvang door. Tot overmaat van ramp kwam de Jaime II de kleinigheid van zes uren te laat aan, en moesten wij, in de haven liggend, nog een half uur op het verlot van den dokter wachten om te mogen ontschepen.

Toen wij eindelijk van boord mochten gaan - natuurlijk niet zonder handgemeen te zijn geworden met vuile bootslui, koetsiers, pakjesdragers en hôtelbedienden, die schreeuwend,

1) Een beknopte beschrijving van Mallorca ben ik voornemens in druk uit te geven.

dringend en spuwend ons de kleine bagage met geweld poogden te ontrukken - werden menschen en handkoffers, als haringen samengeperst in een paar smerige booten.

Inschepen en ontschepen schijnt overal met een soort van gevecht tegen het grauw gepaard te moeten gaan. Waarom weet ik niet; maar als er geen gegronde redenen voor waren zou het, dunkt mij, wel anders zijn in ons beschaafd Europa.

Aan wal gestapt, konden wij beginnen met nogmaals een half uurtje op de groote koffers te wachten, die bedaard werden uitgeladen, vergezeld van een driehonderdtal zwarte varkens en eenige vaten petroleum: het geurig gezelschap, waarmede wij den heerlijken nacht hadden doorgeworsteld.

Ge meent misschien, dat wij ons nu in een loods bevonden en op een stoel of kist konden zitten. Niets daarvan; wij mochten op den steenen havendam blijven staan, in een kring van gapende straatjongens, matrozen en liedjeszangsters, gestadig ons goed verdedigend tegen snuffelende honden. Daarbij woeien ons dichte stofwolken om de ooren, en duwden tallooze bedelaars ons hunne verminkte ledematen onder de oogen.

De koffers kwamen aan; maar nu daagden ook de heeren douaniers op. De waarschuwing om open te maken werd wel op zeer beleefden toon gedaan, doch wij moesten open maken.

De onderzoeking geschiedde met gepaste kalmte, en wij mochten dus weggrijden.

In een rijtuig of hôtél-omnibus, verbeeldt ge u thans, niet waar? Beste vriend, ge rekt buiten den Valenciaan, die met zeldzame hardnekkigheid trouw blijft aan de voorvaderlijke 'tartana'.

Een tartana is een vervoermiddel, maar een martelwerktuig tevens. Stel u een groote, zwarte doos met rond deksel en

een deur in den smallen achterkant voor. Sommigen vergelijken het ding bij een lijk, maar dan zou het lijk minstens een olifant moeten zijn. Plaats dit artikel op een onderstel, uit twee groote wielen bestaande, met een gareel, dat op het eenige paard rust. Maak twee, één of wel in 't geheel geen luchtgaten in de donkere wanden, en de tartana is klaar. Veeren zijn onnoodig; kussens op de banken weelde, en de voerman neemt op het gareel plaats.

Uit deze schildering besluit ge terstond, dat de reiziger met den koetsier op een wipplank zit, en dus veel kans heeft zijn zeeziekte aan land voort te zetten, zoo dikwijls hij, al op- en neêrgaande, den neêr- en opgaanden man door het voorraam¹⁾ in het oog wil houden. Bovendien is de weg van Grao (Valencia's haven) naar de stad den naam van rijslag zelfs onwaardig, daar hij louter uit een aaneenschakeling van kuilen en heuvels, poelen en steenhoopen bestaat. Van zitten bleek dus eigenlijk geen sprake te zullen zijn. Bij elke verhevenheid sprongen koffers en menschen van de harde planken op, en in elke diepte bonsden wij tegen elkander en tegen de honderd vijf en twintig neêrvallende kilo's bagage aan.

Eerst nadat deze lichaamsoefening een half uur had geduurd, hield de wagen op een effener terrein stil, maar nu stond er ook weder een douanier aan het portier, die kwam kijken of wij de stedelijke rechten soms trachtten te ontduiken, en levensmiddelen smokkelden.

Het lijden en rijden maakt een mensch erg murw. Wij spraken den man met: 'heer ridder' aan, verklaarden plechtig, dat de koffers onmiddellijk zouden geopend worden als 'zijne genade'

1) Of het voorgat, als het glas ontbreekt.

dat verlangde; en het bleek, dat wij den 'Don' in zijn zwak hadden getast. De vergunning om ondoorzocht de stad binnen te mogen rijden werd ons deftig verleend, en wij waren er dus.

Verwondert het u, dat wij oogenblikkelijk naar de post reden om onze brieven en couranten in ontvangst te nemen?

Natuurlijk niet.

Des te meer zult ge er u over verbazen, dat het postkantoor 's namiddags ten half drie ure al gesloten was, en tot den volgenden morgen zeven uur toeleef.

Dit geschiedde in Valencia, een stad van meer dan honderd duizend inwoners, en werd door mij geboekt onder de

'Cosas de España.'

II. Valencia.

Wat eigenlijk 'Cosas de España' zijn?

Waarde vriend, dat is moeilijk te zeggen. Ik geloof, dat men er in 't algemeen de talrijke verkeerdheden, veroorzaakt door knoeierij, wanorde en onverschilligheid onder verstaat, die ook het ongeoeffend oog aanstonds in elke Spaansche administratie moet ontdekken.

Terwijl jaarlijks duizende peseta's worden weggeworpen aan de bekleeders van overbodige baantjes,¹⁾ hoor ik, dat men aan de postbeambten den tijd moet gunnen om een extraatje te verdienen bij hun onvoldoend salaris. Terwijl de belastingen zeer hoog opgedreven zijn, vernam ik voorbeelden te over van eenvoudige weigeringen om te betalen, die door een ongestoorde verjaring werden gewettigd.

Het zoek-raken van brieven en couranten is aan de orde van den dag; een Belg, die vruchteloos op een pakket uit zijn vaderland wachtte, kreeg de troostrijke verzekering, dat het hoogst waarschijnlijk nooit zou aankomen, daar de afzender het niet had aangeteekend. Tegelijkertijd komt het verdwijnen van aangeteekende brieven, ondanks tal van lastige formaliteiten, ook nog dikwijls genoeg voor.

Het te-laataankomen van treinen is bijna regel; maar de

1) Het Spaansche leger heeft 520 generaals, een getal dat Paul Vasili voldoende acht voor al de legers van Europa te zamen, en de minister van oorlog heeft onlangs ruiterslijk bekend, dat er in 't geheel 2000 officieren te veel zijn.

vertraging moge het minimum van twintig minuten of wel twee uren bedragen, aan inhalen denkt niemand.

Dat het gemeentebestuur eener groote stad, in het aan wegen zoo arme Spanje, de vergunning tot het aanleggen van een rijweg weigerde, niettegenstaande eenige handelaren en grondeigenaars het kapitaal wilden verstrekken, een spoorweg-maatschappij voor niets de materialen beloofde aan te voeren, en een ingenieur aanbod gratis het werk te leiden, werd mij als een feit medegedeeld. Dat een apotheker er voor bedankte een geneesmiddel klaar te maken, omdat zich, gedurende de bereiding, minder aangename gassen konden ontwikkelen, hoorde ik met eigen ooren.

Ofschoon doorgaans behoorlijk toegerust met de eigenschappen, die hem in staat zouden stellen zijn maatschappelijke taak flink te vervullen, schijnt de Spanjaard altijd lauw en energieloos te werk te gaan, zoolang hij geen kans ziet door een oogenblikkelijk voordeel of onmiddellijk volgende toejuichingen (als bijvoorbeeld in het stierengevecht) voor zijn inspanning te worden beloond.

Aan dit gebrek aan geestkracht in de Spanjaarden zal het wel te wijten zijn, dat Valencia in verval geraakte, nadat de bekrompen ijveraar Philips III de laatste twee honderd duizend nijvere Mooren uit Spanje had verdreven.¹⁾ De Huerta²⁾ is aan rijst en koren, citroen- en oranjeboomen nog even rijk als in den tijd, dat de Arabieren haar met een stuk paradijs vergeleken, uit den hemel op de aarde neêrgestort. Er bestaat ook geen reden, waarom de zijde- en aardewerk-

- 1) Van 1481-1781 maakte de Inquisitie alleen in Spanje, naar een malige berekening, 341,029 slachtoffers, waarvan er 31,920 werden verbrand.
- 2) Tuin = omgeving der stad.

industrieën niet wederom tot denzelfden bloei konden komen, waarin zij zich eertijds hebben verheugd. Waar dus zooveel plaatsen openvielen, welke de Spanjaarden slechts behoefden in te nemen, om ruimschoots in hun levensonderhoud te kunnen voorzien, daar moet het wel aan een fout in het volkskarakter worden toegeschreven, dat zij onbezet bleven en de stad in meer dan twee eeuwen het verlies niet te boven kwam.

De korte bloei, waarin zij zich verheugde gedurende de overheersching door de Franschen onder Maarschalk Suchet, bevestigt dit vermoeden, en het spreekwoord, dat in Valencia het vleesch groente, de groente water, de man een vrouw en de vrouw niemendal is, schijnt het te bewijzen.

Ik zeg: schijnt, omdat sommige kenners in dit spreekwoord slechts een onjuiste hatelijkheid van de luie Andalusiërs zien. Onmogelijk is dit niet, want de rivaliteit tusschen de Spaansche gewesten is zeker nog grooter dan die tusschen de Duitsche staten, en mogen er al even goed Cataloniërs en Castiljanen bestaan als Pruisen en Hanoveranen, het woord Spanjaard duidt gelijk het woord Duitscher niet veel meer dan een begrip aan.

Evenwel, hoe dat ook zij, hier, zoowel als elders, hoorde ik beweren, dat de industrie¹⁾ grootendeels in handen is van vreemdelingen (al dan niet vervormd in Spaansche markiezen), en als deze vreedzame invasie²⁾ de werken van de voortdurend verzandende haven te Grao niet voltooit, dan twijfel ik of de stad wel zoo spoedig van deze en andere ‘Cosas de España’ zal verlost worden.

Valencia werd achtereenvolgens bewoond door Iberiërs,

1) Ook de wijnbouw.

2) Na het slechten van eenige wallen breidt de stad zich tegenwoordig uit.

Pheniciërs, Carthagers, Romeinen, Gothen en Arabieren; wat de fundamenten van den dom zouden kunnen getuigen, die vóór den Cid een moskee droegen, vóór de Arabieren een kerk aan den Zaligmaker gewijd, vóór de Gothen een tempel, waarin Diana werd vereerd, en vóór de Romeinen vermoedelijk andere heiligdommen.

Terwijl de stad echter van de vijf eerste volken niets dan een goede rioleering overhield, ontving zij van de Mooren haar eigenaardig voorkomen, het uitstekend besproeiingstelsel der Huerta, de fabricatie van het bewonderenswaardig aardewerk, de tamboerijn met de dulzayna, waarbij het volk de Rondalla danst, en de kleederdracht der mannelijke inwoners, die een zijden doek, bij wijze van tulband, om het hoofd winden, de beenen in ruime, wit linnen broeken steken en de bloote voeten op hennepen sandalen doen rusten.

Uit erkentelijkheid voor al deze goede gaven haalde zij met open armen den dapperen Cid in, een condottiere, die, met zeldzame onpartijdigheid zoowel moskeeën als kerken plunderde, en zijn heilzaam bestuur aanving met op Spaansch-christelijke wijze den ouden gouverneur te roosteren.

De Cid bevrijdde de stad slechts tijdelijk van het juk (?) der andersgeloovigen. Naderhand echter joeg zij zooveel Mooren hare poorten uit, dat de christelijke ridders in de omliggende steden vrouwen moesten zoeken om de ledige straten langzamerhand weder te bevolken.

Tot haar spijt moet zij thans erkennen nog immer de leerlinge te zijn, welke de lessen, door Moorsche meesters haar ingescherpt, zeer onvolkomen in toepassing brengt, en zij betreurt het niet altijd aandachtig te hebben toegehoord in den gehaten schooltijd.

Van de vervaardiging der prachtige schotels met roode beschildering, wier glazuur gloeide als goud, heeft zij maar liever afgezien, en te vergeefs beproeft zij het geel met den koperglans, het diepe groen en het zwart met den metalen weêrschijn terug te vinden, waarmeê de verachte Muzelman zijn tegels wist te tooien.

Van de Mooren kreeg Valencia dus haar voorkomen; ik bedoelde haar netwerk van steegjes, die, als de lijnen in een Arabisch decoratief, elkander kruisen, vervolgen en afsnijden.

Ondanks de doorbrekingen, op last van Suchet in dit spinneweb aangebracht, zijn de meeste straten nog zóó kort en bochtig, dat men er begin noch eind aan kan vinden, terwijl de gemiddelde breedte de voetgangers dwingt zich naast elkander tegen een muur aan te drukken, zoo dikwijls een voertuig nadert. Een doortrekkende begrafenisstoot, die in Spanje meestal uit een dertigtal rijtuigen bestaat, veroorzaakt aanstonds een ver verbreid stokken van het verkeer; de wagens van den paardenspoorweg, die alleen door de breedste straten rijden, kunnen zelden vlugger dan stapvoets vorderen, en in het meerendeel der stegen wijzen de afbeeldingen van bespannen tartana's met naïeve duidelijkheid aan, dat de inrit slechts van één kant is geoorloofd.

De Mooren waren een practisch volk, en leden nog niet aan de naäpzucht van het cosmopolitisme. Zij hadden het kruit *wel* uitgevonden en de algebra bovendien. Bij hen kwam het er minder op aan of het mode was zoo te bouwen, dan wel of de natuur van het land het aldus gebod. Die natuur nu dwong nog nadrukkelijker tot het afweren van licht en warmte, dan zij ten onzent tot het binnenhalen er van uitnoodigt. Zij maakten dus de straten smal genoeg, om vroeg en laat geheel in schaduw

te kunnen gehuld zijn, en zoo gedraaid, dat men, hoe de zon ook stond, er altijd plekken in zou aantreffen, welke haar stralen niet konden bereiken.

Evenwel, wie geen Moor, zelfs geen Spanjaard is, en Valencia in den winter bezoekt, voelt zich als gevangen in deze keldergangen tusschen de grauwe muren met de kleine donkere vensters. Als hij dus, terugkeerend van een bezoek in een dier sombere huizen, waar de bewoners den ganschen dag achter neêrgelaten gordijnen moeten zitten omdat anders de overburen inkijken, verlangend den blik naar het armzalig lapje blauw boven zijn hoofd wendt, is het niet te verwonderen, dat hem onwillekeurig de uitroep ontsnapt: 'heel eigenaardig; maar hoe heerlijk zal het zijn, als wij er weêr uit komen!'

Hoed u echter voor de gevolgtrekking, dat Valencia niets anders te zien en te bewonderen zou aanbieden. Al heeft de geloofshaat, na het uitdrijven der Mooren, zorgvuldig hun tempels uitgebroken en kerken gesticht in de overblijvende muren, hun paleizen met den grond gelijk gemaakt en Gothische gebouwen er voor in plaats gesteld, hun kunstwerken - op wat schotels en tegels na - ijverig vernield, latere tijden hebben de stad met nieuwe tempels, nieuwe paleizen, nieuwe kunstvoortbrengselen voorzien, en daarvan is nog veel merkwaardigs over.

De Valenciaan noemt als zoodanig in de eerste plaats zijn ruime kathedraal; ik voor mij geef aan de beurs en het gerechtshof de voorkeur. In het eerste is een hooge, drieschepige Gothische zaal te bewonderen, waarvan het dak op vierentwintig, zoogenaamd Salomonische, zuilen rust, die niet alleen treffen door hare zeldzame, spiraalsgewijs naar het gewelf opstijgende, diensten, maar ook door een slankheid, zóó buitengewoon, dat

de gedachte aan een dragen of stutten hier verdwijnt voor den indruk, dat een levende kracht in een omhulsel van steen de kap der zaal omhoog heeft gewrongen.

In het gerechtshof is ook slechts één zaal bewonderenswaard; maar deze met haar zoldering van in hout gesneden en vergulde cassetten, waaronder er geen twee aan elkander gelijk zijn, haar wandbekleding van fraai gekleurde, antieke tegels, waarboven de sierlijke randbogen eener rijk gebeeldhouwde gaanderij, die door consoles geschraagd wordt, een eindweegs naar binnen springen, en haar portretten van corporatiën, aan onze gildestukken herinnerend, is een van de eigenaardigste en schoonste voortbrengselen der zestiende eeuw, welke mij in langen tijd onder de oogen kwamen.

Bovendien is Valencia een museum van schilderijen rijk, waar zich, onder veel middelmatig en leelijk goedje, hoofdzakelijk van de Valenciaansche school, een echte Dürer bevindt, Simson voorstellend, die de Filistijnen met een ezelskinnebak verslaat, en waar ik kennis maakte met Goya, een zonderlingen schilder, van wien ik in Madrid meer hoop te zien.

Verlaat men het gebied der kunst, dan verdienen de hospitalen en andere liefdadigheidsinrichtingen een bezoek. Op dit terrein vernam ik, dat Valencia in Spanje den eerepalm wegdraagt; maar ook in andere landen zal men zelden zoo vele en zulke uitgebreide gestichten van allerlei aard en soort aantreffen als hier vereenigd zijn.

De milddadigheid - moge zij ook een vroom uitleenen van kapitaal zijn met de bedoeling er hiernamaals woekerrente van te plukken - is in Spanje bijzonder groot; doch zonderling genoeg teert het grootste hospitaal, dat de zachte zusters van Sint Vin-

centius de Paolo bestieren, grootendeels op de schatten, die worden gewonnen door... de bloedige stierengevechten.

Hier verpleegt men niet slechts alle zieken, zonder onderscheid van geloofsbelijdenis; maar men neemt ook de vondelingen uit het ronddraaiend kribje op, zonder navraag naar de moeders te doen, welke zich den last van den hals schoven, en verleent zelfs voor eenige dagen gratis huisvesting en onderhoud aan de gezonden (ook vreemdelingen), die voor het oogenblik zonder verdiensten zijn.

Nochtans beletten al deze voorzorgen niet, dat ook te Valencia de straten, pleinen, kerken, wandelingen wemelen van oude en jonge bedelaars, behoeftigen zonder voeten, zonder handen, zonder armen, blinden, lammen, mismaakten, mannen en vrouwen met afschuwelijke kwalen behebt. De afgrijselijkste verminkingen worden den wandelaar elk oogenblik onder de oogen geduwd: op feestdagen zelfs in maskeradelompen gehuld, door muziek begeleid. In de koffiehuisen en de stations is men niet veiliger dan in de straten en de parken; eens zag ik een vuile, bedelende vrouw zelfs de eetzaal van het hôtél binnendringen. Al deze ongelukkigen zouden dadelijk een onderkomen en verzorging in de gestichten kunnen vinden. Zij geven echter de voorkeur aan het bedelen met behoud hunner vrijheid, en de politie steekt geen vinger uit om de gedrochtelijkheden en walgelijke ziekten van de straten te weren.

‘Cosas de España’!

Alicante.

Dat het mogelijk zou wezen in Italië of aan de Riviera in de wintermaanden een zomersche temperatuur te genieten, is een dwaling. Hun, die om gezondheidsredenen de koude van het Noorden moeten ontvliesen, zou ik daarentegen wel het warme klimaat van Alicante durven aanbevelen. Waren daar betere woningen te huren, bestond er een kuurzaal,¹⁾ wilde men er een wandelpark aanleggen, en zorg dragen voor een goede besproeiing van de stoffige straten en wegen, ongetwijfeld zou de stad zich des winters in een sterke kolonie van vreemdelingen kunnen verheugen. Men doet er evenwel²⁾ niets om vreemden te lokken, en, behalve door toeristen, wordt Alicante dus uitsluitend door de kleine beurzen bezocht, die minder een aangenaam dan wel een goedkoop verblijf verlangen.

- 1) Waarom spreken wij toch van 'koerhaus' en 'koerzaal'? Wij hebben in onze taal de drie woorden: kuur, huis en zaal. Kunnen wij daar geen Nederlandsche samenstellingen van maken of nieuwe woorden vormen, indien deze samenstellingen ons niet aanstaan? Als vreemde woorden ons minder vreemd in de ooren gaan klinken dan nieuwe van eigen maaksel, dan werpt onze talenkennis rotte vruchten af. De herinnering aan de Hollandsche: 'vischjes' die, als 'fiches' uit Frankrijk teruggekeerd, hun afkomst nog steeds verloochenen, had ons tot les moeten strekken. Dat op het Scheveningsche badhuis het woord Kursaal prijkt, is een schande voor de Hagenaars, een schande vooral voor het Gemeentebestuur.
- 2) Ik zonder den waard van het hôtel Bossio uit, die voor een uitmuntende tafel zorgt.

Wat ons aangaat, na het verblijf in Valencia's nauwe straten, genoten wij er eenige dagen van de wandeling aan de haven, waar men, in de schaduw van jonge palmen, den blik vrij over de blauwe zee kan laten rondzwieren. Bovendien woonden wij er een hanengevecht bij.

Dit laatste had op een Zondag plaats: in gansch Spanje den gewijden dag om hanen, stieren en paarden af te maken.

Het lokaal van den strijd lag in eene kleine zijstraat; maar 's morgens hadden op de hoeken der groote straten houten bordjes gehangen, beschilderd met twee hanen op het punt van elkander te bespringen, en verduidelijkt door een kort onderschrift, dat den naam der zijstraat en het uur van aanvang vermeldde.

Vlak achter de deur zat eene vrouw, die ons, voor vijftig centimes per persoon, extra goede plaatsen in de hoogte bezorgde, van waar wij alles zouden overzien. Wij begonnen met een langen gang door te gaan, en bestudeerden daar de talrijke bepalingen van het reglement, die het toejuichen of afkeuren verboden, aan elken haan eene gelijke bejegening van het publiek waarborgden, en met juistheid het tijdstip aanduiden, waarop de bezwijkende partij geacht moest worden buiten gevecht te zijn gesteld.

Het eigenlijk lokaal - eene vierkante ruimte door gewitte muren ingesloten - bleek een klein woonhuis te zijn, waaruit de binnenwanden waren weggebroken. In het midden had men op den vloer een cirkelvormig kampterreintje opengelaten en met matten belegd; tot dicht bij het dak, dat op eenige stevige palen rustte, rezen de houten zitbanken amphitheatersgewijs rond dit perk omhoog.

Toen wij onze plaatsen bereikten, was beneden juist een gevecht afgelopen, dat versche bloedvlekken op de matten had achtergelaten.

De meeste banken waren dicht bezet door mannen van allerlei rang, allerlei professie en allerlei ouderdom; de straatveger in zijn blauwen kiel zat er naast den markies in zwarte jas, de knaap van tien jaren naast den grijsaard van zeventig. Alle hoofden waren gedekt, en geen vrouw was er aanwezig. Nagenoeg iedereen rookte, en met een kalmte, alsof het een gewichtige handelsovereenkomst gold, betaalden de verliezers hunne inzetten uit. Een dikke man, die, aan een tafeltje gezeten, aanteekeningen maakte en eenige stapeltjes zilver voor zich had uitgestald, was - naar wij vernamen - de ondernemer-directeur, die van de aangepane weddenschappen percenten opstreek en de deposito's bewaarde der hem onbekende wedders. Al spoedig werden twee houten kistjes binnengebracht, die elk een haan bevatten. Men hing ze een oogenblik aan de beide armen van een balans op, om te bewijzen, dat de dieren even zwaar en dus aan elkander gewaagd waren, nam ze weder af, en liet de hanen los. De een was bruin en wit, de ander zwart en wit gemarmerd.

Onmiddellijk vlogen zij elkander aan. Met de vleugels klapperend, sprongen zij omhoog, sloegen de sporen in elkanders veëren en pikten elkaâr met gekromde nekken naar den kop. Een paar veêrtjes werden uitgerukt, maar overigens liet deze eerste aanval geen zichtbare sporen achter.

Met uitgerekte halzen en neêrgestreckte staarten, staarden de beide dieren, bek tegen bek, elkaâr een poos strak in de schel lichtende oogen.

Eigenlijk zagen zij er nu reeds ellendig uit, want niet alleen waren hun de vliegvleugels en de lellen afgesneden; maar men had ook de kostbare kammen in veiligheid gebracht en aan het achterlijf eenige veëren uitgetrokken, waarschijnlijk om

daar een licht kwetsbare plek te vormen voor het geval, dat het beest zich door de vlucht aan den strijd wilde onttrekken.

Intusschen was het wedden begonnen, en spoedig volgden, een tweede, een derde aanval, die geheel als de eerste verliepen.

Lang bleef het moeilijk te voorzeggen, wie de overwinning zou behalen; de peseta's, die aan beide zijden werden gehouden, groeiden dan ook tot doero's¹⁾ aan.

Nu week de bruine merkbaar terug. Een licht stemmengegons verried het klimmend vertrouwen van de eene en de ontwakende vrees van de andere helft der toeschouwers. Wij hoorden nieuwe weddenschappen aangaan, hoogere getallen afroepen.

Tegelijkertijd volgden de aanvallen zoo gelijkmatig, als had men met automaten en niet met levende dieren te doen. Een dreigend aangeluren, een fladderend opspringen, een beet in den kop, en weêr hetzelfde gluren, hetzelfde fladderen en een nieuwe beet in den kop. Allengs begon donkerrood bloed de beide koppen en halzen te kleuren.

Daar viel de zwarte op zij, als ware zijn rechterpoot verlamd. De bruine sprong sneller toe, en dreef zijn beurtelings neêrzinkenden, beurtelings oprijzenden tegenstander den ganschen kring in de rondte, al pikkend voor zich uit. Het gegons veranderde in een luid rumoer; men stond op, wees met de wandelstokken naar beneden, gesticuleerde, twistte, en riep: 'zitten, zitten'!

De zwarte haan verweerde zich nog slechts tegen de razende beten; eindelijk bleef hij liggen; de strijd scheen beslist te zijn.

Zoo schielijk echter gaven de wedders hun geld niet ver-

1) Stukken van 5 peseta's.

loren. Men eischte luide een oogenblik rust voor het afgematte dier; het oponthoud werd toegestaan, en de meêdoogenloos doorpikkende bruine tegengehouden.

Onverwachts herstelde de zwarte zich weêr, viel zelfs aan, en dreef op zijn beurt den bruine terug.

Een nieuw spektakel volgde. De directeur rees op, om links en rechts toornige terechtwijzigingen uit te deelen; driftige antwoorden bleven niet achter, en het geroep van: 'zitten, zitten' overstemde ten slotte weêr het geschreeuw.

Een pooze ging het wederzijdsch pikken in de bebloede koppen regelmatig voort, maar de dieren werden moê, en het fladderend omhoog springen hield op.

De bruine scheen nog altijd overwinnaar te zullen blijven. Doch eensklaps deed de zwarte met wanhoopsklacht een geweldigen sprong, boorde den snavel een oogenblik in zijn spartelenden tegenstander, rukte iets donkers uit, dat hem uit den bek viel, en van alle kanten klonk het: 'hij is blind, de bruine is blind, aan het rechter oog blind.'

Het geschreeuw ging in een waar gebrul over; de weddenschappen klommen tot ettelijke tientallen doero's; eenige zilverstukken werden zelfs op de matten geworpen, en de hanen pikten onverpoosd door. Zij stonden nu roerloos naast elkander; de koppen alleen wendden zich telkens om, en scheurden dan stukken vleesch uit de afgeknaagde halzen. Lang kon het aldus niet meer duren; de beide dieren verzwakten zichtbaar, en de half blinde pikte al te dikwijls mis.

Eindelijk werd hem de schedel doorboord, daarna kreeg hij nog een beet in de openliggende hersenen, viel op den rug, en - onder zulk een luid gejoel, dat het bijna een storm van toejuichingen geleek - sprong hij, ten onderste boven, nog eenmaal

het gansche strijdperk rond, met de krampachtig slaande vleugels zich telkens weder opwerkend van de matten. Toen hij ten slotte bleef liggen, pikte de overwinnaar erbarmingloos in de geopende wonden door.

Natuurlijk eischte het publiek ook voor dezen gevallene hetzelfde respijt, maar ditmaal bleef het vruchteloos. Wel poogde men met het roode doek van de balustrade hem tot een laatste inspanning te prikkelen, maar hij strekte slechts de omhoog gestoken pooten nog eens uit, en toen was de strijd werkelijk beslist.

Met de laatste stuiptrekking van den overwonnen haan bedaarden ook de opgewekte hartstochten van het publiek; men betaalde de verloren sommen uit, droeg de beide dieren weg, stak nieuwe sigaretten aan, en wachtte kalm op de volgende vertooning.

Van de twintig paren zagen wij er vier elkander tot den dood bekampen; maar niet alle gevechten bleken even rijk aan afwisseling te zijn als het eerste. Doorgaans was het na weinige aanvallen onbetwistbaar zeker wie overwinnen zou, en als de beide oogen dan waren uitgepikt, de reuk van bloed de dieren alleen nog leidde en het gebijt in de vuurroode koppen en halzen vervelend werd om aan te zien, wedden de toeschouwers eerst of de bezwijkende, alvorens neêr te zijgen, nog eens of meermalen zou aanvallen, vervolgens of hij de kracht nog had van zich af te bijten, eindelijk of hij den stervenden kop nog één enkelen keer op zou lichten. Ook de overwinnaar was ten slotte meer dood dan levend; doch de strijd had een beslissing gekregen, en daarop alleen kwam het aan. Het wedden is hoofdzaak, en de toeschouwers - eigenaars van hanen uitgezonderd - bewonderen in de kampende dieren noch moed, noch kracht, noch vlugheid. Ieder keurt ze om te weten op

welk van beide hij zijn geld moet plaatsen; maar de eenige aandoeningen, die hij ondervindt, zijn vrees voor verlies en hoop op winst. Misschien zal eenmaal een schijnheilig liefhebber op het denkbeeld komen deze gevechten tot veredeling van het hoenderras te doen strekken, evenals de wedrennen verdedigd worden met de zonderlinge bewering, dat men er het paardenras door verbetert. Vooralsnog beschouwt men de zaak als een spel, en niets dan spel.

Men heeft er evenwel twee verontschuldigen voor bedacht. De eerste, dat het gevecht het vleesch der dieren bijzonder malsch en smakelijk maakt; zal wel alleen geldig zijn voor hartstochtelijke liefhebbers van paté de foie gras, levend gevilde paling en dergelijke versnaperingen. De andere, dat de hanen noch gedwongen, noch aangezet worden om elkander tot den dood te bestrijden, is zeker veel beter gevonden. Men scherpt hun de sporen, geeft hun ook in de laatste dagen rauw vleesch te eten; maar laat overigens de vredelievende en verdraagzame natuur ongestoord haar gang gaan.

Deze overweging noopt ons althans minder medelijden te gevoelen met de slachtoffers van eigen vechtlust en gebrek aan broedermin, dan met de dieren, die men dagelijks door de met touwen, zweepen en stokken gewapende menschen ziet mishandelen.¹⁾

Toch geef ik voor mij de voorkeur aan het gladde, witte, doode balletje van de roulette, wanneer het nu eenmaal om spelen en wedden te doen is.

1) De Hagenaar heeft maar een bezoek te brengen aan de Scheveningsche beulen, om er zich van te kunnen overtuigen, dat niet alleen de Spanjaarden nu en dan barbaarsch te werk gaan. Bovendien herinner ik aan het katknuppelen en palingtrekken.

I. Cordoba.

Het was te Cordoba, dat Abderrahman I den eersten dadelpalm plantte in Spaanschen grond. Van hier uit verbreidde zich, onder Moorsche zorg, een machtig heir dezer nuttige boomen over gansch Andalucia, Murcia, Valencia en de Balearen; maar in Christelijke gevangenschap wilde de boom van het Oosten niet tieren, en zelfs in de Palmenstad op Mallorca vindt men er thans zelden twee meer bijeen.

In Elche alleen werd de dadel genaturaliseerd, en daarom zegt de Spanjaard met recht: ‘er is in gansch Spanje één Elche maar.’

Reeds te Alicante, waar de heete zon den bodem tot geel stof verschroeit, en zelden een verkwikkende regen de plantenkiemen doet ontspruiten, die niet voortdurend kunstmatig worden gelaafd, beletten slechts de menschen in hunne cosmopolitische kleedij, hunne karakterlooze woningen en hunne bombastig opgesierde godshuizen, dat men zich ergens op de kust van Afrika waant. In het nabijgelegen Elche, waar de Arabische stempel noch op de gelaatstreken der inwoners, noch op hunne huizen geheel is uitgewischt, wordt de illusie bijna tot werkelijkheid.

Voorzien van een aanbevelingsbrief voor den markies Don Juan T. reden wij er henen.

Ik kan niet ontkennen, dat deze eerste, misschien eenige

gelegenheid een echten Don Juan in zijn vaderland te leeren kennen, ons evenzeer had aangelokt, als het vooruitzicht weder eens een dag onder palmen door te brengen. Wij morden dan ook niet over den langen, schaduwloozen, stoffigen en hobbeligen weg, welke den rit even vermoeiend als vervelend maakte, en waren nog in onverminderd goede stemming, toen zich de eerste, fijn uitgesneden palmsilhouetten scherp tegen den onbewolkten hemel afteekenden.

Weldra reden wij tusschen lage tuinmuren door en het schaduwrijke bosch binnen; op het bosch volgde onmiddellijk het dorp, dat met zijn nauwe steegjes, zijn lage, witte, nagenoeg vensterlooze huizen met platte daken geheel in harmonie was met het Afrikaansche geboomte.

Nadat wij een pleintje waren overgestoken, waar de Rebecca's van het dorp aan twee fonteinen gele aarden kruiken vulden, die, van onderen smal toeloopend, in een ring moesten hangen, of, in de aarde geplant, overeind konden staan, hield het rijtuig voor een dubbele, wijd geopende deur stil, waarboven een wapenschild prijkte, uitgebeiteld in den sluitsteen van een rondboog.

Het huis leek en bleek een oude Romeinsche toren te zijn. In den donkeren gang zat een bejaarde portierster met grijzen knevel en dito kinhaar, die haar handen warmde boven een groot bekken met gloeiende houtskolen gevuld, en er niet aan dacht om voor ons op te rijzen.

Hoe vreemd deze ontvangst moge schijnen, wij waren er op voorbereid door de wetenschap, dat de Spaansche bedienden in voorname huizen meestal familiestukken zijn, die geen flauw besef van onderdanigheid hebben, en met hun meesters omgaan op den voet van 'frères et compagnons.'

Wij vroegen of de markies T. te huis was; de oude antwoordde ontkennend, sloeg volstrekt geen acht op het kaartje, dat ik haar toestak, en verzocht ons toch maar naar boven te gaan.

Verbaasd maar gehoorzaam klommen wij, langs een waterput, waarover een houten deksel lag, een breede, steenen trap op, bereikten een portaal, waarop wederom het wapenschild - nu gekleurd - prijkte, en zagen ons tegenover vier geopende deuren geplaatst, waarachter gesloten portières hingen. Uit de onzekerheid, welke der vier op goed geluk binnen te treden, werden wij door een tweede, iets jongere dienstbode gered, die, naar haar kleêren te oordeelen, de rol van schoonmaakster vervulde. Deze bevestigde, dat de markies niet te huis was, verzocht ons eveneens toch maar binnen te treden, en verdween. Nu duwden wij een portière weg en stonden in een ruim vierkant vertrek, dat zeer spaarzaam werd verlicht door een enkel, niet al te groot venster, waarvoor ten overvloede neteldoeksche gordijntjes hingen. Niemand bood ons stoelen aan, dus bleven wij staan, namen het verschoten blauwe behang, de dito blauwe overgordijnen, dito blauwe portières, dito blauwe ouderwetsche stoelen en het volkomen kleurlooze tapijt eens op, verwonderden ons over een opgezetten reiger, die midden boven de tafel van de zoldering neêrhing, en begonnen daarna de goedkoope Duitsche gravuren en de leelijke olieverf-schilderijtjes te bekijken, welke in menigte de wanden versierden.

Ofschoon het buiten - naar ons oordeel - een zomersche dag was, kregen wij 't hier erg koud. Een bekken met gloeiende houtskolen ware ook ons zeer welkom geweest; maar dat ontbrak even goed als een stookplaats.

Nadat wij een poos hadden gewacht, daagde een derde dienst-

bode op, weder wat jonger en wat beter gekleed dan de vorigen. Deze verzocht ons een volgende kamer binnen te gaan, waarin het geheele ameublement even gelijkmatig rood was als blauw in de eerste. Zij zette de blinden van één der twee vensters open, bromde iets van plaatsnemen, en verdween insgelijks. Wij bekeken ook hier de portretten en schilderijen, die van beter allooi waren, maar werden ondertusschen kouder en kouder.

Eindelijk hoorden wij nogmaals voetstappen naderen, en nu trad een jonge vrouw, met een kind aan de hand, de kamer binnen. Ofschoon ook zij iets beter was uitgedost dan de anderen, wisten wij niet, waarvoor dit exemplaar van de schoone sekse te houden. Het kind bewees, dat Don Juan getrouwd was, een mogelijkheid, die wij niet aangenomen, ergo niet onderzocht hadden, en die nu wel iets van het poëtisch waas wegnam, waarmede wij den markies hadden omgeven; maar deze zekerheid liet ons geheel in het onzekere aangaande den rang der.... dame, wier vragende blikken met de onze in verlegenheid wedijverden. Zij zag er uit als een gouvernante; maar het was toch gewaagd haar met een 'mejjuffrouw' aan te spreken. De Spanjaarden zijn vormelijk, en een vergissing had onze zaak voor den geheelen dag kunnen bederven. Gelukkig kwam mijn vrouw op den inval den aanbevelingsbrief te vertoonen met de woorden: 'de heer D. heeft de groote goedheid gehad ons met dit schrijven hier te introduceeren.' De naam van D. ontboeide de tong der jonge dame, en nu bleek het, dat wij inderdaad met Don Juan's wettige wederhelft hadden te doen.

De markiezin was niet mooi, maar zeer minzaam. Zij verzocht mijn vrouw op de canapé te gaan zitten, angstvallig zorg

dragend, dat de vreemdelinge de eereplaats aan haar rechterhand innam, vertelde dat haar Don Juan in zijn club was, maar er uit werd gehaald, en begluurde ons al pratend, met de volle nieuwsgierigheid, die vogels van vreemden vederdos gewoonlijk opwekken.

Natuurlijk moesten wij vertellen, dat wij voor de eerste maal Spanje bezochten, en er nog geen maand in hadden doorgebracht; wat aanleiding gaf tot de gewone uitroepen van verbazing¹⁾ over de gemakkelijkheid, waarmede mijn vrouw Spaansch sprak, en toen de vraag naar onze nationaliteit deed volgen.

Het was der goede vrouw aan te zien, dat het haar begon te duizelen, toen zij, om Holland te kunnen ontdekken, nog noordelijker moest gaan dan Parijs; maar gelukkig onthief het binnentreden van den markies ons van den lastigen plicht haar aardrijkskundige kennis aan te vullen.

Zeker heeft nooit iemand er zoo geheel verschillend uitgezien van het beeld, dat ik mij had voorgesteld, als nu deze Don Juan. Welken reiziger in het romantische Spanje zou het niet tegenvallen, dat de eerste drager van zulk een interessanten naam, die hem onder de oogen komt, een oude dikbuik is met grijzen knevel en sik, een bril op den neus en een kaal, bijna haveloos jasje om de vette leden? Indien hij nog Sancho Pança geheeten had; maar Don Juan!

Nochtans bleek de man de vriendelijkheid in persoon te zijn. Hij greep met een haast naar mijn hoed, als had ik een gloeiend ijzer in de hand gedragen, haalde een stoel van den

1) Daar wij nog geen Spaansche dame hadden ontmoet, die een tweede taal dragelijk sprak, meen ik deze verbazing voor ongeveinsd te mogen houden.

tegenovergestelden wand, en legde, al buigend, mijn hoofddekseel met de meeste behoedzaamheid daarop neder. Pas nadat aan dezen eersten eisch der Spaansche beleefdheid was voldaan, bad hij ons weêr te gaan zitten, uitte insgelijks zijn verbazing over het Spaansch van mijn vrouw, vroeg hoe 't zijn vriend D. ging, en begon - met ons verlof - de lezing van den aanbevelingsbrief.

Van deze pauze maakten wij gebruik om wat te bekomen van onzen tegenvaller, en tevens een tweeden blik te werpen op den Spaanschen edelman, den ouden ransigen Christen¹⁾, den echten Hidalgo = hijo de algo, d.i. zoon van iets, voor wien wij, ongelukkigen, slechts kinderen van niets waren.

Zoodra de markies zijn lezing had geëindigd, riep hij 'bueno'²⁾ en verklaarde dat hij, zijn vrouw en zijn huis tot onze dispositie stonden. Wetende, dat deze frase hoegenaamd niets beduidt, maakten wij een zwijgende buiging, en wachtten wat er verder zou volgen.

In de eerste plaats volgde een langdurig gefluister tusschen man en vrouw, toen weder een 'bueno,' dat veel weg had van den eersten zucht uit een vertrekkende locomotief, en daarop de uitnoodiging om beneden de schilderijen te gaan bezichtigen. De markies meende, dat wij er wel kennissen onder zouden aantreffen, als Voeverman, Vanikce en Kwiep, uit welke mededeeling wij opmaakten, dat hij iets beter met het Noorden en de noordsche kunst bekend was dan zijn gemalin.

Ik kreeg mijn hoed terug, dien ik nu met alle geweld op moest zetten; de markiezin verdween in een aangrenzend ver-

- 1) Spaansche spreekwijs.
- 2) Goed, een vaak voorkomend stopwoord.

trek, en Don Juan gaf blootshoofds mijn vrouw den arm om haar plechtstatig de trap af te geleiden.

Beneden kwamen wij in een lange zaal, die werkelijk een klein en rijk museum mocht heeten. De wanden waren geheel met schilderijen bedekt, waaronder zeer mooie stukken, zoowel antieke als moderne, zoowel van Spaansche als van Hollandsche, Vlaamsche, Duitsche en Italiaansche meesters. In het midden prijkten eenige uitstekend bewaarde zwaarden en wapenrustingen van Don Juans ransige voorvaderen, en tegen de muren, onder de schilderstukken, stonden kisten van Majorkijnschen oorsprong, ingelegd met gegraveerd ivoor, ebben- en palissanderhout, tafeltjes met bronzen vazen, ivoren beeldjes, prachtige Valenciaansche schotels of andere specimina van oud aardewerk en kasten van Moorsch maaksel, buiten op met rijk verguld beslag, van binnen door vergulde, gedraaide zuiltjes, die beschilderde triforia droegen, in loketten afgedeeld en met laadjes voorzien, die eveneens met bloemen beschilderd en verguld waren.

Wij stopten onze oprechte bewondering niet onder stoelen of banken; bij elk stuk verklaarde de markies plechtig, dat het tot onze dispositie was, en nooit behoefde hij op het geijkte antwoord te wachten: ‘dank u zeer, het zou geen beteren meester kunnen krijgen.’

Eindelijk hadden wij alles nauwkeurig bekeken, en nu verscheen mevrouw weêr, die zich met een mantilla gekapt en het morgenkleed voor een wandeljapon verwisseld had, zonder daarom haar dubbelzinnig voorkomen van half dienstbode, half meesteres te hebben afgelegd. Mijnheer had ons zijn kunstverzameling laten zien; mevrouw zou ons nu door Elche's tuinen rondleiden. Het rijtuig, zeide zij, stond al voor.

Te rade gaande met de koude onzer voeten en den toestand der Spaansche wegen hadden wij veel liever gewandeld; maar wandelen (het heen en weêr drentelen in een ‘paseo’ uitgezonderd) is voor een Spanjaard, en meer nog voor een Spaansche vrouw, zulk een verbazende inspanning, dat Don Juan het onvoegzaam oordeelde ons daarop te onthalen. Wij schikten ons dus in het onvermijdelijke, kropen den phaëton binnen, terwijl èn koetsier èn palfrenier eerbiedig de hoofden ontblootten, en hoorden 't nog juist, dat onze gastheer een ouden, in lompen gehulden bedelaar afwees met de formule: ‘uwe genade moge mij, om Gods wil, vergeven, broeder.’

Elche is klein; wij waren dus spoedig de straten uit en weêr midden in het palmenbosch gekomen. Een landschap omgaf ons, zoo bekoorlijk, als ik er nog geen in Spanje of in Egypte had aanschouwd. Wel zijn er in laatstgenoemd land palmen genoeg, maar nergens vindt men er twee honderd duizend zoo dicht bijeen als hier het geval is.

Eindelijk waren wij dan eens in een bosch, een waar bosch! Alleen hij, die in het zonnige Zuiden het gemis aan bosschen heeft gevoeld, en er onvoldaan is gebleven door het treurig surrogaat van ijle olijven, kan zich een voorstelling maken van de heerlijkheid weder eens een bladeren-dak boven het hoofd te hebben en grillige schaduwen het eentonig geel van een stoffigen grond of gepleisterden muur te zien breken. Het stroomende, bruine water, dat, een dun grasrandje in het leven houdend, den rijweg in zijn kronkelingen vergezelde, en naar elken tuin een tak uitzond, die door een sluisje kon gesloten worden, gaf mede kleur en leven aan het tafereel, en tegen de lage muurtjes, die zoo verblindend wit op het teeder blauwgroen der palmen uitkwamen, had een schilder slechts een kleurig uitgedosten

Moor behoeven te fantaseeren, om een allerdankbaarst onderwerp te vinden voor zijn penseel.

Achter de muurtjes was de aanblik niet minder verlokkend. Tot nog toe had ik in kleine opeenhooping van palmen weinig schoons kunnen ontdekken, en alleen sympathie gekoesterd voor den eenzamen, diep melancholischen boom, die, met zijn fijne wortels ter nauwernood aan de aarde hechtend, fier zijn bladeren omhoog drijft, om ze telkens ontmoedigd, weêr naar den grond te voelen nederbuigen. De slanke stam, welke, door het gestadig afstervend gebladerte heên, de fijn besneden kruin immer hooger uitstrekt naar de zon, die hij nooit zal bereiken, om eindelijk, door een najaarszucht waarvoor een eikekroon niet sidderen zou, klankloos te worden neêrgeveld, zonder dat een omgewoelde aardkluit de plaats verraadde, waar hij de eeuwen heeft getrotst, oefende eene onbeschrijfelijke aantrekkingskracht op mij uit. Hier echter leerde ik de bekoring van het dichte palmenbosch kennen, en de spreekwijs beter begrijpen, dat niemand straffeloos onder palmen kan gaan. Zonder twijfel is een vereeniging van lange, kaarsrechte stammen niet fraai; maar als deze halfweg schuil gaan achter de uitgebreide kronen van jongere broeders, als de waaiersgewijs omhoog schietende en met weke golving weder neêrzigende bladen een dichten, blauwgroenen achtergrond vormen, die, in bevallige rondingen tegen den lichtenden hemel eindigend, tevens voortloopt in de sierlijke welvingen van het hooge, groene dak, waaronder de stammen op zuilen gelijken, dan doet het palmenbosch noch in schoonheid, noch in majesteit voor de wouden van het Noorden onder.

Thans hingen er de dikke trossen dadels aan, geel, bruin, olijfgroen, oranje en rood naar de rijpheid van de vrucht en de soort van den boom; maar welk een pracht moet het zijn,

wanneer boven in het uitgetande lof de sneeuw witte bloesem prijkt, en de granaatstruiken beneden met gloeiend roode bloemen zijn bedekt!

Er waren nieuwe en oude tuinen. In de eersten stonden de palmen altijd kaarsrecht, met tusschenruimten van twee meters, in lange rijen geschaard, die door dwarsrijen werden gesneden. De vierkanten, welke zodoende tusschen de boomen open bleven, waren met klaver, boonen, kool of granaten beplant, en gemetselde goten voerden het zilte water van stam tot stam, terwijl kleine sluisdeuren de verdiepte vakken afsloten, die achtereenvolgens werden gedrenkt.

Hier waren de zorgvuldigheid en de netheid bewonderenswaardig, waarmede alles werd onderhouden en verpleegd.

In de oude tuinen had een tuinier meer aan te merken gevonden, maar zou een schilder zich voldaner hebben betoond.

Daar waren boomen te zien, die nog uit de Moorsche tijden dagteekenden, en bogen er de stammen al eens op zij, als verdroot hun het stramme in-'t-gelid-staan, kabbelde er het bruine water tusschen eenvoudige aarden dijkjes door, die afwisselend werden doorgebroken en weder toegeworpen, men vergat er eer, dat het gansche bosch kunstig was aangelegd, een grooten moestuin gelijk. Bovendien vond men hier nog de blinkend witte huisjes met hun rolgordijnen van palmvezels gevlochten, hun uitspringende luifels van palmbladen door palmstammen gestut, hun kleine gaarden vol donkere rozen omheind door grijze cactussen met dof roode vijgen.

Welk een poëtische stilte heerschte er onder de oude roerloze kruinen, die van Afrika schenen te droomen, evenals de Moor aan gene zijde der zee van het Granada droomt, dat hij voor immer heeft verloren!

Wij bezochten achtereenvolgens de grootste tuinen, en vertoefden geruimen tijd bij een allervrolijksten priester-tuinier. Hier kregen wij de zoete, bloedroode granaten te eten, waarvan de man er een menigte aan de zoldering van zijn kraakzindelijk huisje had opgehangen, en hier moesten wij ook zien hoe de dadels werden afgeplukt.

Op iedere hoogte houdt een man zich gemakkelijk in evenwicht, wanneer hij, met de voeten op den ruigen stam gesteund, tegen een dik koord leunt, dat, om den boom en om zijn middel geslagen, door dit gewicht strak gespannen staat. Wil hij stijgen, dan heeft hij het koord slechts, door middel van een krachtigen ruk, naar boven te slaan, en zich vervolgens met de voeten tegen den boom op te werken. Wil hij dalen, dan brengt hij de beweging in omgekeerden zin ten uitvoer. Is hij eenmaal in de kroon aangeland, dan blijft hij daar tot zijn werk is volbracht, en laat de geplukte dadels in een mandje aan een koord bevestigd naar beneden zakken.

Wij lieten de zaak vertoonen en uitleggen, als ware zij ons nog onbekend; doch maakten in stilte de opmerking, dat de oosterling dit werk handiger, liever gezegd voetiger ten uitvoer brengt.

Zou de Spanjaard nog altijd minder vertrouwd met den palmboom zijn?

Toen wij van de dadels eenige handenvol hadden opgegeten, betuigden wij onze verwondering er over, dat een Elcheër klaarblijkelijk niet veel anders dan dadels-eten te doen heeft. Jong en oud luerde ten minste, al slenterend of zittend, hangend of liggend, en elke mond kauwde op dadels, elk stukje grond was met pitten bezaaid. De priester lachte er om, zeide dat de Elcheërs zorgeloos en gelukkig waren, en vroeg waar wij van daan kwamen.

De markiezin trok een allerpijnlijkst gezicht; zij was 't kennelijk weêr geheel vergeten. Bevreesd, dat zij Groenland of iets dergelijks zou antwoorden, haastten wij ons den vriendelijk glimlachenden man tevreden te stellen, en bemerkten nu tot onzen spijt, dat ook bij hem de geographische kennis te wenschen overliet. Hij poogde wel een ernstig gezicht te zetten, en maakte een gebaar, dat een eindelooze verte scheen uit te drukken, maar aan zijn oogen was 't zeer goed te zien, dat hem in plaats van een licht, slechts een grauwe nevel opging. Wij namen 't niet kwalijk en dankten voor het onthaal; de koetsier en palfrenier ontblootten weêr eerbiedig hunne hoofden, en het rijtuig reed naar den toren terug.

De zon ging intusschen onder, en in de blauwe kamer aangekomen, vonden wij 't achter de neteldoeksche gordijntjes somberder en killer dan ooit. Don Juan vond het ook; maar dacht er toch niet aan zich, evenals zijn portierster, ten minste bij een kolenbekken te warmen. Daarentegen was hij weder uiterst bezorgd voor mijn hoed, die nogmaals behoedzaam en eerbiedig op een stoel werd nedergelegd. Vervolgens deelde hij mede een bijzonder belangrijke conferentie te hebben bijgewoond, die hem, tot zijn leedwezen, had verhinderd ons naar de tuinen te vergezellen. De dikke schalk keek zoo ernstig, alsof hij 't zelf geloofde. Hij maakte de zaak ook weder goed, want in plaats van ons verwacht vehikel uit Alicante, kwam zijn onverwachte aankondiging, dat hij den koetsier had gelast pas later voor te komen en ons ten eten hield.

Wetende, dat een Spanjaard, die een vreemdeling aan zijn tafel noodigt, een rara avis mag heeten, waren wij uitermate verbaasd, en nog maar oppervlakkig bekend zijnde met de voortreffelijke Spaansche wijnen, stelden wij ons van deze zeld-

zame gelegenheid om een warmen Xerez of streelenden Malaga uit de kelders van een fijnproever te drinken, niet weinig voor. Dat Don Juan een fijnproever moest zijn, leidden wij zoowel uit zijn voorkomen als uit zijn goeden smaak op kunstgebied af, en te rade gaande met zijn naam, durfden wij zelfs op het heerlijke mengsel van Seco en Dulce hopen, dat Amoroso wordt genoemd.

Zoodra gastheer en gastvrouw ons een oogenblik in de schemering alleen hadden gelaten - naar wij meenden om de flesschen bijtijds te ontkurken en de laatste hand aan den welvoorzienen disch te leggen - gingen wij eens vluchtig na welk menu het seizoen naar alle waarschijnlijkheid zou opleveren. Don Juan had wel van 'à la fortune du pot' gesproken, maar wij zagen niet in, waarom deze frase van grootere beteekenis zou zijn dan al zijn vorigen. Wij meenden dus recht te hebben op soep, den een of anderen Middellandsche zeevisch (dien wij, oordeelende naar de hôtél-menu's, meer als een noodzakelijk kwaad beschouwden), een ossehaas (wij wisten niet precies met welke groenten), patrijzen (alle Spanjaarden jagen), dan misschien nog een vleesch of mayonnaise, in allen gevalle een zoetje, en tot slot: mandarijnen uit Murcia, sinaasappelen¹⁾ uit Valencia, rozijnen uit Malaga, geconfijte oranjebloesems uit Cordoba, granaten en dadels uit Elche enz. enz.

Intusschen was de markies teruggekeerd, en hadden wij, in

1) Ofschoon de sinaasappelen, welke in Holland worden gegeten, bijna uitsluitend uit Spanje komen, hoort men 'Sina' dikwijls van 'Messina' afleiden. Nu zal wel niemand tegenspreken, dat wij desalniettemin 'Chinaas' en niet 'Sinaas' zeggen, en ook is het een feit, dat eene bepaalde soort in Spanje 'China' wordt genoemd. Zou de naam dus misschien toch 'Chinaasappel' moeten wezen?

afwachting van al de genoemde versnaperingen, het gesprek over de palmen van Elche hervat. Wij hoorden met belangstelling, dat de besproeing door het water van den Vinalopo geschiedt, die eerst een groote kom vult en daaruit in twee takken de tuinen doorstroomt.

Voor vijftien peseta's krijgt ieder het recht de kanalen in zijn grond twaalf uren lang te laten volstromen, en ééne dergelijke drenking elke drie weken is voor het onderhoud der boomen geheel voldoende. Ook kregen wij de verklaring van een leelijke verminking, welke de overbodige mannelijke¹⁾ en de onvruchtbare vrouwelijke palmen zich eenmaal in de vier jaren moeten laten welgevallen, als een christelijke straf voor hun mohammedaanschen oorsprong. De bewerking is zeer eenvoudig. Op de bekende wijze klimt een man in den top, snijdt eerst de onderste, oudste bladen af, neemt vervolgens de anderen met den arm als een bundel samen, dien hij recht overeind plaatst, en omwikkelt deze kunstmatige spits met de bladeren, die afgesneden zijn. Het gevolg is, dat de boom er nu als een kaars met een domper uitziet, en deze gedaante behoudt hij een jaar lang, om tegen Palmzondag zijn kroon geheel te verliezen. De tien geel geworden en gezegende bladeren worden dan in de kerken à vijftig centimes uitgedeeld, en door de geloovige Spanjaarden aan hunne balkons gehecht. Men beweert, dat zulk een tak tegen het inslaan van den bliksem behoedt, maar Germond de Lavigne, die een gids door Spanje heeft geschreven en het dus weten moet, zegt in vollen ernst: 'le fait est loin d'être démontré.'

Nadat wij deze uitleggingen hadden aangehoord en in ons

1) Één mannelijke palm is voldoende om tien vrouwelijken te bevruchten.

geheugen gegrift, kwam de markiezin weêr binnen met de uitnoodiging om aan tafel te gaan.

Wij betraden nu een vertrek, dat zeer spaarzaam was verlicht door één hanglamp boven de tafel, en konden dus niet aanstonds nagaan wat het buffet nog beloofde. Ik zag alleen, dat de wanden met fraaie, antieke tegels waren bezet, dat de meubels ook oud en sierlijk gesneden schenen, dat er twee kinderen aan den disch zaten, en dat de tafel een schotel met sinaasappelen, een dito met appelen, een dito met kaas en een dito met vijgen en nougat droeg. Kwam er niets bij, dan zou het nagerecht wel wat eenvoudig zijn, en wat den wijn aangaat, stond er op een der hoeken maar één zwarte flesch, vergezeld van twee karaffen water.

Ik kreeg zwarte gedachten; doch de markies verdreef ze door zijn onderhoudend gesprek.

Toevallig hadden wij van Sevilla gerept, nadat een herhaald bueno ons op het vermoeden had gebracht, dat hij naar een onderwerp zocht; en nu bleken wij een teêre snaar te hebben aangeroord. Zijn oogen begonnen te glinsteren, en de lof van Andalucia vloeyde in zulke bewonderingen van zijn lippen, dat ik hem van een borreltje te veel zou verdacht hebben, indien hij geen Spanjaard ware geweest.

‘Hombre’ (man) riep hij tegen mijn vrouw uit, ‘ga er heen, ga er toch heen. Daar is 't mooi, daar zal 't u bevallen! Andalucia is het land ‘de mis aficiones, de mis delirios!’

Middelerwijl had een oude knecht, in een bijzonder huiselijk, grijs jasje met wijd openhangende mouwen, die kennelijk nooit een manchet hadden omsloten, de soep gediend, dat wil zeggen, de soepterrine achtereenvolgens een oogenblik naast ieder neêrgezet. Mevrouw bediende de kinderen, en sprak daarbij

een wurm van vier jaren met ‘caballero’ (ridder) aan; mijnheer nam geen soep, maar onthaalde zich op een glas uit de zwarte flesch. Had ik geweten, dat men ruilen mocht, voorzeker zou ik eveneens aan den wijn de voorkeur hebben gegeven; nu kreeg ik van den knecht een groot glas water, en verorberde daarbij dunne soep.

Ik maakte de opmerking, dat Alicante beroemd was om zijn edel druivennat, en Don Juan gaf dit gereedelijk toe. Hij bemerkte evenwel ‘die Absicht’ niet, en werd dus niet eenmaal ‘verstimmt.’

De Spaansche beleefdheid brengt wel mede, dat men nooit iets gebruikt zonder alle aanwezigen uit te noodigen er van mede te genieten - ik heb zelfs aan een geheel gezelschap één kop chocolade zien aanbieden, waarvoor zonder lachen werd bedankt met de formule: ‘moge het uwe genade wel bekomen’ - maar tegenover gasten scheen die vraag minder gebruikelijk te zijn. Don Juan had zich ten minste reeds een tweede glas ingeschonken, voordat mij gelegenheid werd gegeven op de Spaansche etiquette eens flink inbreuk te maken.

Toch was hij niet in gedachten naar Andalucia afgedwaald, want hij vroeg met belangstelling of de eerste schotel ons smaakte. Wij zeiden van ja en logen niet, daar wij honger hadden, maar smaken en smaken is toch twee. Uitgekookt vleesch met groote, gele, kogelronde erwten, stukken spek, schijfjes worst, harde aardappelen en sterke kool doorengemengd: het was, voor 't minst genomen, een zeer eigenaardig gerecht.

‘Dat is nu ons dagelijksch eten’, hernam de gastheer, ‘de beroemde cocido met de niet minder beroemde garbanzos.’

‘Eet u dan elken dag hetzelfde?’

‘Wij niet alleen, mijnheer; zeventien millioen Spanjaarden eten elken dag den cocido.’

Eensklaps werd het mij duidelijk, dat wij zeer ten onrechte het beleg van Leiden met hutspot vieren. Cocido was er in den pot, dien de Leidsche jongen in het verlaten Spaansche kamp aantrof. Mijn zwarte gedachten keerden nog zwarter terug; maar op dat oogenblik viel gelukkig mijn ledig wijnglas den markies in het oog. Hij vulde 't onmiddellijk; doch vergat nu weêr mijn vrouw, die slechts één groot glas voor zich had staan, dat de oude knecht hardnekkig boordevol met water hield.

Op den cocido volgden gebakken vischjes, zóó klein, zóó armzalig klein, dat zij der moeite van het bakken niet waard schenen. Men at ze met tientallen tegelijk, en bemerkte dan nog niet, dat men iets binnen kreeg.

Wederom hadden wij een eigenaardig gerecht genoten, maar dezen keer een fijnen schotel tevens, iets, dat niet iedere Spanjaard elken dag proeft. De vischjes heetten boquerones en zouden eenmaal sardines geworden zijn, als men hun den tijd had gelaten om tot wasdom te komen.

Mijn eerste glas was natuurlijk spoedig geledigd; aan inschenken dacht echter alleen de oude knecht met zijn onuitputtelijke waterkruik, en van Xerez of Malaga... geen spoor.

Op de boquerones volgde een schotel vol nat, waarin veel aardappelen in gezelschap van weinige stukjes rundvleesch zwommen; op het nat volgde een schaal, waarin rijst, erwten, tomaten en kip waren vermengd, zoogenaamde Valenciaansche rijst, en toen ontwaarde ik tot mijn ontsteltenis, dat de markiezin de hand uitstreekte naar de kaas.

Teleurgesteld ledigde ik mijn waterglas in één teug, en terwijl

de knecht het onmiddellijk weêr volschonk, voelde ik duidelijk aan de kilte in mijn maag, dat het vocht er zich over een uitgestrekt ledig had kunnen verspreiden. -

Ik mag van dit middagmaal niet afstappen zonder nog een kleine épisode uit het tafelgesprek te vermelden. Aan het dessert namelijk behandelde onze markies de verslaafdheid der Spanjaarden aan de tabak, en ontkende daarbij niet, dat er zelfs rookende bedelaars waren. Toen nu mijn vrouw de opmerking maakte, dat de Spaansche milddadigheid wel groot moest zijn om den armen man te vergunnen een deel van zijn inkomsten in rook te doen opgaan, noemde Don Juan haar luid lachend: ‘een echte Spaansche, een.... zoutvat’!

Eerst een man, nu een Spaansche en ten slotte een zoutvat, zooals ge begrijpen kunt, vertrouwde ik op dat oogenblik mijn ooren in 't geheel niet meer. De markies herhaalde evenwel zijn frase, en er viel niet langer aan te twijfelen: mijn vrouw was en bleef een Spaansch zoutvat.

Niet wetende wat aan een gastheer te antwoorden, die na een schraal middagmaal zich dergelijke uitingen veroorlooft, zweeg ik maar stil, en dat was zeer gelukkig. Naderhand toch is 't mij gebleken, dat het in geheel Spanje voor zeer vleiend geldt, als men, vreemd zijnde, met de Spanjaarden op één lijn wordt gesteld,¹⁾ en dat het in Andalucia bovendien

- 1) Een klein staaltje van de zelfverheffing, waaraan de Spanjaarden lijden. Een ander voorbeeld is hun hebbelijkheid om al wat in Spanje mooi of goed is, terstond tot het schoonste en beste van de wereld te verklaren. Vooral hun redenaars, hun zangers, hun kerken en hun infanterie noemen zij gaarne de uitmuntendsten van de gansche wereld, ja van het heelal. Ik heb er mij tegenover een Spanjaard eens op beroemd, dat wij dit gebrek niet kenden en integendeel nederig genoeg waren om liever voor slechte Engelschen of Franschen dan voor goede onderdanen van het huis van Oranje door te gaan. Mijn toehoorder zette toen een gezicht alsof zooveel bescheidenheid hem walgde.

een fijn compliment is, een vrouw zoutvat of gezouten te noemen. -

Na het eten kwam de koffie, en na de koffie liet het rijtuig zich niet lang meer wachten. Wij dankten voor de genoten gastvrijheid en den aangenaam doorgebrachten dag. Ik kreeg mijn hoed terug, en Don Juan gaf mijn vrouw wederom een arm om haar plechtstatig de trap af te geleiden.

Aan de deur verklaarde hij ernstig, dat dit, *mijn* (sic) *huis*, geheel tot mijn dispositie stond, zoo dikwijls ik het met een bezoek wilde vereeren, legde zich daarop aan de voeten van mijn vrouw neêr (altijd in woorden), riep nog: ‘mogen uwe genaden met God reizen,’ en was in de duisternis verdwenen.

II. Cordoba.

Nog geen tweemaal vier en twintig uren zijn er sedert het schrijven van mijn eerste epistel uit Cordoba verlopen, en reeds nopen mij de knagingen van het geweten een nieuwen brief op te stellen om den vorigen te verbeteren. De bekentenis moet mij van het hart: ik ben van mijn beginselen afgeweken, en heb in het verhaal van onzen tocht naar Elche waarheid en verdichting doorengemengd.

De markies, voor wien wij een aanbeveling hadden, was geen dikbuik, heette niet Don Juan T., bezondigde zich minder dan een zijner landgenooten aan het gebruik van ceremonieele frasen¹⁾, en nam de plichten van gastheer op een wijze, die boven mijn lof verheven is, tegenover ons waar.

Ziehier mijn biecht; schenk nu ook een oogenblik aandacht aan de ontvouwing der beweegredenen, die er mij toe hebben geleid met de grillige schaduwen in het palmenbosch een grillig lichtbeeld der phantasie te paren.

Ik had mijn dikken Don Juan wel degelijk in levenden lijve aanschouwd - al was het dan niet in Elche - en ook de vele kleine eigenaardigheden waargenomen van een Spaansch huishouden, van Spaansche soberheid, van Spaanschen vormendienst enz., welke in mijn schrijven zijn opgenomen.

De verleiding om het ietwat eentonig palmentafereel op te

1) Omdat hij veel had gereisd.

vroolijken door een stoffage met deze trekjes uit het leven - waarvan ik geen afzonderlijk geheel wist te maken - is mij te machtig geworden, en, nu ik de kracht heb gehad u ronduit te verklaren hoe deze vork in den steel zit, spijt het mij niet voor de verleiding te zijn bezweken.

Leid echter uit het woord: opvroolijken niet af, dat de Spaansche vormelijkheid mij uitsluitend bespottelijk voorkomt. Dat zij mij menigmaal de mondhoeken van een kwalijk bedwongen lach deed trillen, ontken ik niet; en zoo dikwijls het mij duidelijk werd, dat een bijzonder vriendelijke frase uit het beginsel ontsproot: veel beloven en weinig geven doet de kinderen in vreugde leven, kwamen mij de woorden van een zeer intelligenten Majorkijn voor den geest: 'il ne faut jamais prendre les Espagnols au sérieux; ils ne le font pas eux-mêmes.' Hiertegen weegt echter ruimschoots op, dat de Spaansche frasen volstrekt niet altijd blootelijk frasen zijn, terwijl misschien bij geen ander volk ter wereld de zoogenaamde burgerlijke beleefdheid in dezelfde mate een aangeboren eigenschap schijnt te wezen.¹⁾

Men behoeft maar kort op Spaanschen bodem te vertoeven om zich van een en ander te kunnen overtuigen; want niet alleen houdt elke aanbevelingsbrief - dien men soms uit de tweede hand van volkomen onbekende personen verkrijgt - een tooverwoord in, dat den indolentsten Spanjaard pogingen afdwingt om den vreemdeling van dienst te zijn; maar ook vallen in hôtels, in treinen, in koffiehuisen, in de straten den reiziger hier beleefdheden te beurt, waarnaar hij in andere

1) Zelfs de lastige bedelaar, die niets krijgt, besluit zijn gezanik gewoonlijk met de woorden: 'moge uwe genade met God gaan.'

Europeesche landen - zonder uitzondering - te vergeefs zal uitkijken.

Hackländer verhaalt, dat zijn betaling in de koffiehuisen dikwijls niet werd aangenomen, omdat de een of andere Spanjaard - dien hij misschien 's morgens om eene inlichting aangesproken, maar nu niet eenmaal weder opgemerkt had - het bedrag al aan den knecht ter hand had gesteld.

Ik durf niet wedden, dat hetzelfde hem ook heden ten dage zou overkomen; maar wel bestaat de gewoonte nog, dat een heer, die in een winkel of banketbakkerij bij toeval eene - zij 't hem weinig - bekende dame aantreft, haar aankopen of verteringen betaalt, terwijl ook tegenover den vreemdeling, met wien hij kennis heeft gemaakt - door of zonder een aanbeveling - de Spanjaard steeds de rol van betalend gastheer op zich neemt.

Zonderling genoeg heeft dit volk drie slechte gewoonten, welke met zijn beleefdheid in de grootst mogelijke disharmonie zijn, te weten: het rooken, het spuwen en het te-laat-komen.

De meeste Spanjaarden rooken halfweg hun maal - dus in het bijzijn der dames - een sigaret en aan het dessert een sigaar. Inderdaad zou ik wel eens willen weten, wanneer een Spanjaard niet rookt. De vriend, die u bezoekt, steekt op wat ge hem aanbiedt of, bij gebreke van een aanbieding, wat zijn eigen koker oplevert.¹⁾ De gids, die u door een museum, een klooster, een grot of een ruïne zal rondleiden, begint met een sigaret te rollen, en verzet geen voet, voordat zij aangestoken is. De koetsier, die u rijdt, de knecht, die u bedient, de con-

1) Het wegwerpen der uitgedoofde of nog brandende eindjes op het tapijt is ook algemeen gebruikelijk.

ducteur, die uw kaartje knipt, allen rooken zij. In een postkantoor, een telegraaf-bureau, een eetzaal hangt een eeuwigdurende tabakswalm. In de wachtkamers der stations, in de tramwagens, in de sneltreinen is het smoken niet verboden, en in de gewone treinen wordt het stukje karton met ‘no se permite fumar,’ dat vastgebonden en dus losgemaakt kan worden, zelden in meer dan één afdeeling aangebracht. Zelfs in de schouwburgen dampen de netste heeren zooal niet in de zaal dan toch op den drempel, alsmede in de gangen.

Als verzachtende omstandigheid mag gelden, dat de Spanjaard bij voorkeur zijn kleine sigaretten opsteekt, en zelden nummer twee onmiddellijk op nummer één laat volgen; maar veel verbrandende sigaretten bij elkaâr kunnen toch een zeer behoorlijk dampgordijn vormen, en in menigen kleinen schouwburg zijn de dames er hier dan ook even slecht aan toe, als zij ten onzent in een societeit zouden wezen.¹⁾

Mijns inziens is het rooken een onbeleefdheid, zoo dikwijls het in tegenwoordigheid van niet-rookers (mannelijke of vrouwelijke) plaats vindt. De bewering, dat het dampen genot, volgens sommigen zelfs een verfijnd genot, geeft, doet niets ter zake, want hier staat tegenover, dat de rook anderen pijn, volgens mijne ondervinding zelfs hevige pijn, veroorzaakt. Ik ben er mij ten volle van bewust, dat in onzen parlementairen tijd mijn afkeuring van het heerschend gebruik moet bukken voor de goedkeuring der overgrootte mannelijke meerderheid, die meent, dat aan de eischen der beleefdheid is voldaan, wanneer men in dit opzicht de dames maar ontziet. Stel u echter eens voor, dat het rooken nog onbekend ware. Denkt ge niet, dat de

1) Toch noemen zij het onmannelijk niet te rooken.

eerste, die het dan heden ten dage zou wagen in een gesloten vertrek bijtende dampen uit te blazen, voor een alleronwelvoeglijkst wezen zou worden uitgemaakt, welks plaats niet in een gezelschap van menschen, maar op een dak bij andere schoorsteenen moest zijn?

Het spuwen is misschien in Spanje iets minder algemeen; maar eveneens zeer hinderlijk voor hen, die niet aan de begeleidende keelmuziek zijn gewend. Ofschoon men vertegenwoordigers der hoogere standen ontmoet, die deze gewoonte afschuwelijk vinden, is zij toch dusdanig in alle maatschappelijke rangen doorgedrongen, dat zoowel in de hôtels als in de paleizen, zoowel op woon- als op slaap-étages, in kamerhoeken, naast sofa's, en op portalen groote kwispeldoren worden neêrgezet.

Waarborgden die artikelen nu nog maar tegen het verontreinigen van tapijten, parketvloeren of marmeren trappen; het tegendeel kan men echter dagelijks opmerken. Of deze hebbelijkheid met het rooken samenhangt, en van waar het komt, dat men haar zoo wel in het hooge Noorden (Zweden) als hier aantreft, zijn vragen, welke ik niet met zekerheid zou durven beantwoorden.

De derde Spaansche gewoonte, die van het te-laat-komen is nog karakteristieker voor den 'caballero' dan de eersten. Wie althans de meening huldigt, dat stiptheid de beleefdheid der koningen is, moet er over verbaasd staan, dat een beleefd volk van louter ridders zich in dit opzicht zoo weinig voornaam gedraagt. Tijd is voor een Spanjaard, wat faecaliën zijn voor groote steden; het artikel moet noodzakelijk dagelijks worden opgeruimd, maar het is uiterst moeilijk, zoo niet onmogelijk, er een goed gebruik van te maken. Den eenen dag blijft Don Juan met zijn grooten voorraad zitten, den anderen glippen de uren

hem door de vingers, en zijn zij verbruikt, zonder dat hij weet hoe of waaraan. Gemiddeld kunt ge aannemen, dat een Spanjaard een half uur later komt dan hij heeft beloofd; 't is echter ook mogelijk, dat hij in 't geheel niet komt, en hij zou er zich zeer over verbazen, als ge hem later eenigszins ontstemd verteldet, den ganschen dag met wachten te hebben verloren. Nooit zal hij deze fout erkennen; integendeel neemt hij gaarne den schijn aan van stipt te zijn; maar wie ziet hoe veel te vroeg hij doorgaans het spoorstation bereikt, maakt allicht de gevolgtrekking, dat de 'caballero' zijn zwak toch wel kent en zijn horloge wantrouwt.

Nergens is het dan ook moeilijker dan hier een juist antwoord te krijgen op de vraag: hoe laat het is, want alle klokken verschillen en vele staan eenvoudig stil.¹⁾ Het spreekt van zelf, dat in een land, waar het denkbeeld van 'time is money' zoo weinig ingang blijkt te vinden, ook de treinen, die spaarbanken van den tijd, aan hetzelfde euvel moeten mank gaan als hun meesters.

In het algemeen schijnt de toestand der spoorwegen een tiental jaren geleden nog zóó ergerlijk geweest te zijn, dat men, lettende op de aangebrachte verbeteringen, thans zacht moet oordeelen. Dit belet evenwel niet, dat de reiziger, die heden ten dage Spanje bezoekt, en zich om het verleden weinig bekommert, grieven te over heeft.

Een der grootste is het dubbel gebrek aan stiptheid en snelheid.

Dat er in Spanje expressen rijden en een Spaansche trein wel eens op zijn tijd is, heb ik ondervonden; dat de expressen

1) Dit geldt zelfs voor stations-klokken.

nog tot de groote uitzonderingen behooren, de niet-snelle sneltreinen doorgaans zoowel te laat vertrekken als te laat aankomen, terwijl de gewone treinen langzamer dan trekschuiten vorderen, durf ik ook met zekerheid beweren; dat eindelijk de vertraging van een posttrein wel eens uren bedraagt, las ik in een der couranten, die beweerde gansche kolommen te kunnen vullen alleen met de wanordelijkheden op de lijn Madrid - Alicante.

Naast deze grief kan men in de eerste plaats aan de Spaansche sporen verwijten, dat er in de stations nooit iemand bij de hand is om inlichtingen te geven, vergissingen te voorkomen of geschillen te beslechten. Geen trein heeft ooit meer dan één conducteur, en deze - uitsluitend aan den rand van haar pet kenbare - autoriteit vertoont zich hoogstzelden vóór het oogenblik, waarop de locomotief fluit. Zelfs in tamelijk drukke stations deelt de chef soms plaatskaarten uit, en weet men dus niet tot wien zich te wenden, als van de vijf eerste-klasse-afdeelingen (zelden zijn er meer) er één 'reservado' is,¹⁾ één voor 'señoras' bestemd, een tweetal aan de rookers overgelaten²⁾ en het overblijvende bezet.

Bedenk daarbij, dat men zonder plaatskaart geen wachtkamer mag betreden en de deurwachter u dus kan dwingen een net handkoffertje eenigen tijd onverzorgd op den rijkelijk bespuwden grond van het voorhuis achter te laten, dat het eenige loket

- 1) Dikwijls: *geweest* is; men heeft het bordje dan bij ongeluk maar laten hangen.
- 2) De expres tusschen Sevilla en Madrid heeft alleen wagens voor rookers. De chef van Sevilla beweerde, dat men in snel rijdende treinen geen tijd had ook voor de niet-rookers zorg te dragen.

voor kaartjes¹⁾ der drie klassen van geen (of een te klein) hek voorzien is, waardoor men eenigermate beveiligd wordt voor het opschuivend gepeupel, dat eindelijk de stoffige wachtkamers slechts uit vierkante ruimten tusschen gewitte muren bestaan, waartegen in de rondte houten banken zijn geplaatst, en het zal u duidelijk worden, dat alle verbeteringen den toestand nog niet verder dan tot dragelijk hebben gebracht.

Had de reiziger hier dan ook met een volk te maken, zóó beschaafd, dat het de leer van: ieder voor zich en God voor allen, reeds tot in hare uiterste gevolgtrekkingen huldigde, ongetwijfeld zou hij zich bij zulk een gebrekkige inrichting, gepaard aan een zeer flauwe handhaving der wetten door een licht omkoopbaar personeel, telkens in standjes gewikkeld zien. Zóó ver zijn de Spanjaarden echter nog niet, en even bereidwillig als zij, het geknoei in de hand werkend, zich door een fooi voordeelen verschaffen, waarop zij geen aanspraak hebben, of betalingen ontduiken, waartoe zij verplicht zijn, staan zij ook, louter uit beleefdheid, rechten af, die hun ten volle toekomen, of vergenoegen zij zich met minder, hoewel zij den prijs van het meerdere hebben voldaan.

Zou in het dagelijksch verkeer de vrijwillig uitgeoefende beleefdheid in het vragen en aanbieden van diensten omgekeerd evenredig zijn met de wettelijk gehandhaafde eerbiediging van rechten en plichten?

- 1) Zonderling genoeg staat een groot voordeel hier tegenover. In de meeste steden van eenig belang vindt men een centraal-kantoor, dat plaatskaarten afgeeft en zich zoowel met het afhalen als het verzenden en bezorgen van koffers belast.

III. Cordoba.

Hoe gaarne ik ook ‘à l’instar de Amicis’ mijn eerste opstel over Andalucia gestoffeerd hadde met een jonge, zwartoogige, volwangige Spaansche schoone, die mij versnaperingen brengt, terwijl haar novio¹⁾ met donkere blikken, de hand aan een verborgen navaja²⁾ geslagen, uit de verte haar gangen bespiedt, de waarheid gebiedt mij te bekennen, dat ik tot nog toe uitsluitend door gerokte knechts of zeer onooglijk rijpe vrouwen werd bediend. Ik heb het al lang opgegeven met reisbeschrijvers te concurreeren, die zoo juist van pas ontmoetingen en avonturen hebben, volgens de traditie aan het land eigen, dat zij voor de eerste maal bezoeken. Een poëtische monnik in een Trappistenklooster, een gastvrije roover in de Italiaansche bergen, een beeldschoone sennerin op de Alpen, nooit hebben zij mijn prozaïsch levenspad gekruist. Vreemd komt het mij daarom voor, dat iemand, die, als de Amicis, in dit opzicht zooveel bevoorrechter was, zijn geluk niet een beetje prettiger wist te vertellen.³⁾ Indien mijn verhalen uit dit land der poëzie de zijne in droogheid dus nog overtreffen, laat dan uw oordeel zacht zijn voor den schrijver, die geen avonturen kon vinden. -

Raakte onzen voorouders het bloed met recht aan het gisten,

- 1) Geliefde.
- 2) Mes, waarmede de Spanjaarden gewoon zijn te vechten.
- 3) Zijn boek over Holland is veel beter.

nadat zij kennis hadden gemaakt met de heilige Inquisitie de Mooren hebben zich over de Spaansche zielverzorging met evenveel, misschien nog meer reden te beklagen gehad. Spanje, dat onder de Gothen slechts vergat, wat het onder de Romeinen had geleerd, werd door de Mooren aan de spits der beschaving gesteld en voor de veridiotiseerende middeleeuwen bewaard. De laatste Mooren vertrokken, en het land begon zijn langzamen val naar de vroegere onbeduidendheid terug.¹⁾ Gelieve daarbij te overwegen, dat naast graaf Juliaan, die op koning Rodrigo de schande van zijn dochter wilde verhalen, de aartsbisschop van Sevilla, een van Spanjes voornaamste prelaten, de Arabieren uit Afrika in had gehaald, dat de Gothische legers door overmacht, lafheid, tweedracht en verraad ondermijnd, bijna zonder slag of stoot het veld hadden geruimd en dat des ondanks de godsdienstoefeningen der Christenen geëerbiedigd, hunne kerken gespaard, en hunne concilies geduld waren geworden.

Wat zegt ge dan van de bekrompen valsheid om, reeds weinige jaren na Granada's val, de wederkeerig aan Mohammeds leer toegestane vrijheid te schenden door een gewelddadigen doop, die de Arabische kinderen tot katholieken maakte, waarmede de Inquisitie vrij spel had?

Wat zegt ge dan van de christelijke plannen, door monniken onder Filips III ingediend, om òf al de onbekeerde Arabieren te doden òf ook de renegaten niet te sparen en de oosterlingen 'en bloc' te verbranden?

1) De Mooren hadden 't echter in den laatsten tijd van hun macht ook erg bont gemaakt. De schuld van Spanje's verval dragen de monniken en priesters met hun Inquisitie, die onmiddellijk op de invoering van de drukpers is gevolgd.

Wat zegt ge eindelijk van de laagheid om de Mooren eerst genadiglijk te verbannen, maar daarna heimelijk zorg te dragen, dat drie vierden der uittrekkenden werden vermoord, voordat zij de grenzen konden bereiken.?

Spanje kreeg echter loon naar werken; nooit heeft het zich meer hersteld na de amputatie van drie miljoen nijvere bewoners.¹⁾ De verstompde, verbasterende priester-invloed²⁾ vernietigde zijn welvaart, knakte zijn geestkracht, ondermijnde zijn waardigheid, en gaf er verval, bijgeloof, vernist zedenbederf voor in plaats. IJverig doorploegden de zielverzorgers de gemoederen, waarover zij zich het opzicht hadden aangematigd, en in de diepe voren zaaiden zij haat, onkunde en huichelarij. -

Wat Cordoba moet geweest zijn, nadat Abd-er-Rahman I zich in 756 van den Kalief van Damascus los had verklaard, en voordat door Ferdinand III in 1236 de stad aan de heilige maagd was gewijd, die later door den aartsengel Rafaël werd vervangen, betuigen tegenwoordig, behalve de geschonden moskee, alleen de verhalen der Arabische schrijvers; en deze spreken van zooveel grootheid, zooveel rijkdom, zooveel pracht, dat onze tijd van critiek aan hun geloofwaardigheid - waarschijnlijk met recht - is gaan twijfelen. Zeven honderd moskeeën, tachtig duizend paleizen, negen honderd baden, was de stad, volgens de overlevering, rijk, en behalve die paleizen bewoonde zijn miljoen inwoners twee honderd duizend huizen, terwijl bovendien twaalf duizend dorpen er aanspraak op maakten Cordoba's voorsteden te mogen heeten. Doch al moet het getal

- 1) In het begin van de zestiende eeuw telde Spanje 12 miljoen inwoners; in het eind van de zestiende maar 7 miljoen.
- 2) In 1809 waren er in Spanje elf geestelijken op duizend inwoners.

der huizen en paleizen te zamen tot twintig duizend worden teruggebracht, tegenwoordig bezit Cordoba er maar vierduizend acht honderd acht en vijftig, waarin twee en veertig duizend inwoners een stil, glansloos, onbeteekenend leven leiden.

Eigenaardig is het er nog immer, zoowel op de machtige brug als in het spinneweb van straatjes, of te midden der laatste overblijfselen van het beroemde Alcazar; maar moeilijk valt het zich uit dit gebleekt, vermolmend gebeente het eenmaal zoo schoone en bloeiende lichaam in den geest weder op te bouwen.

Voor de brug, die met haar zestien bogen uit de wilde, bloedroode golven van den Guadalquivir oprijst, gaat dit nog het gemakkelijkst. De Arabieren hebben het werk van de Romeinen verbouwd of hersteld, maar de Spanjaarden veranderden er niets meer aan, en verwaarloozden haar nog heden ten dage zoo schandelijk, dat men bij hoogen waterstand voor ongelukken vreest.

Met de straatjes wordt het al lastiger. Dat zij hunne oorspronkelijke smalte en kronkelende vormen hebben behouden, lijdt geen twijfel; dat de lage huizen, met de ondiepe balkons voor de weinige kleine vensters, ook voorheen patio's bezaten, d.w.z. binnenplaatsen, welke een smal voorhuis met de straat verbindt, staat insgelijks vast; maar waren de Arabische woningen wel zoo gelijkmatig gewit, zouden de straten ook toen zoo ledig zijn geweest, zoo rijkelijk met gras begroeid?

Stellig is het nog immer een verrassende aanblik, wanneer zich in den doodschen, onversierden muur eensklaps een korte gang opent met wit marmer bevloerd, aan weêrszijden in kleurige tegels gevat, en aan het andere einde met een hek van sierlijk ineengevlochten traliewerk gesloten, waardoor men een springende fontein ontwaart, omgeven door palmen en bananen.

Onwillekeurig treedt men naderbij om te zien hoe deze open ruimte aan één of meer kanten onder de zuilen voortloopt, die de eerste verdieping dragen, hoe, beneden, de kamers onmiddellijk op den marmeren vloer uitkomen en hoe zij boven in een gang monden, die, met glas gesloten, het gansche patio rondloopt. Wanneer op een warmen middag de frischheid, die aan het marmer, het groen en het water ontstijgt, den gloed der zonnestralen tempert, of wanneer op een zoelen avond een aantal gasvlammen, wier benauwende hitte vrij naar den donkeren hemel ontwijkt, in het gepolijste steen weërkaatsend, den nacht in een koeleren dag herscheppen, dan moet het kouten en luieren, als men wil ook het zingen en dansen hier overheerlijk zijn. Edoch, hoe liefelijk een patio zich nog heden aan het noordsche oog voordoet, bij de gedachte aan de Arabieren en hun kunst begint de phantasie al dat wit van muren, zuilen en vloer met rijk geverfde tapijten op den grond, glanzig zijden gordijnen voor de deuren en bont lichtende lantarens tusschen de zuilen te sieren. Deze sterk getinte achtergrond vraagt dan naar de oostersche gestalten in lange, hooggekleurde zijden koeftaans gehuld, met sneeuw witte tulbanden of bloedroode tarboeschen op het hoofd, gele muilen aan de bloote voeten en rijk geniëlleerde wapenen in gordel en hand. Op de bewoners volgen de kunstig ingelegde meubelen in de vertrekken; de rijk opgetuigde paarden staan voor de deur en een bonte menigte vult de straten. Nu doemen de moskeeën op met hare mozaïeken, bidkleeden en lampen; de bazaars en de baden eischen hun aandeel in de algemeene pracht, en voordat het gansche beeld van het weelderig, verfijnd, zinnestrelend Moorsch leven in tinten en omtrekken voor uw oogen zich kan vormen, smelt alles weër

samen in een verblindend gewemel van lijnen en kleuren!

Uit de grauwe, armzalige bouwvallen van het eertijds beroemd Alcazar is het geheel en al onmogelijk het lustslot weêr op te bouwen, dat Abd-er-Rahman III aan zijn geliefkoosde slavin ten geschenke gaf. Welke phantasie is bij machte hier te herstellen wat vernield werd, de wanden van onderen tot boven met fijn gekleurde arabesken te tooien, die met goud, parelen en juweelen waren ingelegd, de deuren en vensters er in te plaatsen, uit cederhout gesneden en met een geïncrusteerd lijnen-decoratief overdekt, het plafond er op te leggen, dat hemelsblauw was geschilderd en met gouden sterren bezaaid? Terwijl er de slaapkamer, onder een zoldering met goud en staal bekleed, waartusschen duizende edelgesteenten flonkerden, een fontein van kwikzilver bezat, wier dikke straal, het licht van honderde lampen weêrspiegelend, als een sterrenregen terugviel in het bekken van albast, rustte op het water van een andere, kunstige springbron, dat opspuitend een zeldzaam schoone parel, geschenk van keizer Leo, droeg, een zwaan van louter goud in de kom van Egyptisch marmer. De beroemdste architecten en kunstenaars van het Oosten waren met den bouw twintig jaren lang bezig geweest; vijftien honderd muildieren en vierhonderd kameelen hadden er de materialen voor aangebracht, en twaalfhonderd marmersoorten uit alle streken der wereld waren in dit paleis vertegenwoordigd. De tuinen vol kostbare planten, zeldzame dieren, vijvers en fonteinen vonden hun wederga alleen in de phantasieën van Scheherazade, en boven de deur van den hoofdingang prijkte, tot niet geringe ergernis der trouwe volgelingen van den profeet, het welgegelijkend beeld van de overschoone slavin.

Van dit alles weten de grauwe steenmassa's en het stukje

tuin met zijn vijver, niets meer te vertellen; dus rest alleen de moskee, die zich den glansrijken tijd van den koraan nog duidelijk herinnert en er gaarne over spreekt, al werd zij van al hare sieraden beroofd, gewelddadig gedoopt, met een onuitwischaar kruis gebrandmerkt, en gedwongen den Christengod te dienen.

Hoe zal ik u een voorstelling geven van dit vorstelijk troetelkind, naast het Alhambra de schoonste en edelste der Moorsche ballingen, die in christelijke handen achterbleven en niet onder eeuwenlange mishandelingen zijn bezweken.?

Théophile Gautier schreef: 'Men waant zich eer in een bosch dan in een gebouw; waarheen men zich wendt, overal verdwaalt de blik tusschen de zuilenrijen, die elkander kruisen en tot in het oneindige schijnen voort te loopen, aan een vegetatie van marmer gelijk, welke door eigen kracht uit den bodem opsteeg.'

Deze vergelijking is wel de meest juiste, en zal u ongetwijfeld een beeld voor oogen stellen, wanneer ik er bijvoeg, dat het grondplan van dit steenen woud door negentien evenwijdige lanen wordt gevormd, die zes en dertig nauwere lanen snijden. Het aantal zuilen is nog altijd zóó groot, dat niemand den moed schijnt te hebben ze nauwkeurig te tellen. Had de bouwmeester zich geen afwijkingen veroorloofd van het aangeduide schema, en was men later niet aan het verminken gegaan van zijn werk, dan zoude ge nu kunnen beweren, dat er zeven honderd en veertig moeten zijn. Nogtans, schoon meer dan zeventig zuilen onder de christelijke mokerslagen nedervielen, staan er, volgens den anonymus van het Duitsche reisboek (zie mijn tweeden brief uit Barcelona) acht honderd zestig, volgens Comas Galibern, circa duizend, volgens Heine

¹⁾ (die er een geweldigen koepel bij fantaseert) nog dertienhonderd overeind. Al deze zuilen zijn zoo dun en laag, dat zij veeleer palen gelijken, welke de lanen scheiden, dan stutten, die het dak torschen. Toch rusten op elk paar twee hoefijzervormige bogen boven elkander, en daar de ruimte tusschen deze beide open is, dragen de tallooze bogen, die men bij een schuinen doorblik in alle richtingen naast en boven elkander ziet oprijzen en nederdalen, niet weinig tot het verrassende, ik zou haast zeggen bedwelmende van den eersten indruk bij.

Tusschen de vier muren heerscht tegenwoordig onder het lage dak, een naar halfdonker; maar welk een poëzie moet er in deze schemering geweest zijn, toen de voorzijde nog geheel open was en de aankomende, die in den ruimen voorhof door het volle zonlicht werd beschenen, diep in de geheimzinnige duisternis de lamp zag flikkeren, welke voor het heilige der heiligen hing, terwijl de binnenzijnde het bronhuis en den palm buiten in den verblindenden glans kon zien baden, die uit Alla's woning op de aarde nederzonk!

Oorspronkelijk telde de moskee in de breedte slechts elf schepen; het achttal, dat Hixem II er aan toevoegde, schoof het middenschip op zij. Toch bleef dit middenschip hoofdzaak.

- 1) 'In dem Dome zur Cordova
Stehen Säulen, dreizehnhundert,
Dreizehnhundert Riesensäulen
Tragen die gewalt'ge Kuppel.'

De anonus van het Duitsche reisboek citeert deze regels, en vaart bij die gelegenheid heftig tegen de domheid der 'Stubendichter' uit.

Hij merkt op dat Cordóva. Córdoba moet heeten, dat de dreizehnhundert Riesensäulen, 860 miniatuurzuiltjes zijn, en dat er van een koepel geen sprake is. Alles zeer juist, maar de geleerde heer schrijft zelf het gedicht van Heinrich Heine toe.... aan Platen!

De pracht aan den blik tot leidsvrouw opdringend, had de architect, van den ingang af, hier de opvolgende vakken rijker en rijker getooid, totdat eindelijk in het sanctuarium, de bewaarplaats van den koraan, de gewijde plek, waar Alla zich openbaarde, het hoogste werd bereikt, waartoe de kunst van den Islam ooit in staat is geweest.

Zoo rijst in het middenschip de vlakke, ingelegde en beschilderde zoldering hooger op, en neemt den koepelvorm aan, terwijl zij met mozaïeken wordt bedekt, zoo edel van lijnen en fijn van kleur, dat geen andere kunst een dergelijke ornamentatie kan aanwijzen. De hoefijzervormige bogen, die verdubbeld en verdriedubbeld worden, wringen zich naast elkander met sierlijke rondingen in dezelfde ruimte omhoog, die elders een enkele boog gemakkelijk bespant, en uit hun sluitsteen, als huist er een onbedwingbare kracht in het gesteente, spruiten wederom nieuwe bogen voort, die, aan kronkelende linten gelijk, de vorigen overgolven. Ook de zuilen nemen in aantal toe; op de onderste grooteren verrijst een reeks kleineren; deze heffen een afzonderlijk stel bogen omhoog, dat al de anderen doorsnijdend op zijn beurt hen statig overwelft, en nogmaals vertoont zich een hoogere rij van wederom kleineren, die op spitsbogen - welke elkander kruisend lichtopeningen vormen - het koepeldak dragen, dat een omgekeerd bekken van geëmailleerd metaal gelijk. Beneden verschijnen fijnere marmersoorten, jaspis en porfier; het effen ornament der witte boogvlakken - breede strepen van roode, gebakken steenen - wordt tot de fijnste, zacht getinte arabesken uitgewerkt; de grillige reeksen van Arabische karakters, goud op gekleurden grond, rukken aan, en eindelijk stuit het oog op een muur, die van onderen tot boven met een duizelingwekkende mengeling van de grilligste lijnen en de

schitterendste kleuren is overdekt. Eerst - om den open hoefijzerboog heen - opstaande vakken met een mozaïek van phantastische bloemen in lapis lazuli, jaspis en andere gesteenten op een grond van verguld kristal; naast die vakken een vulling, goud op wit, van dooreengeslingerde takken en bladen, waardoor de gebogen lijnen in horizontale en vertikale overgaan; dan een gansch tapijt van louter arabesken in de schitterendste kleurenspeelingen, omlijst door breede banden van koraanspreuken, wier forsche letters scherp uitkomen tegen een grond van vermiljoen of ultramarijn, en eindelijk, boven aan, een nissen-rij door kleine zuilen met gouden kapiteelen ingesloten, en aangevuld met hetzelfde rijke mozaïek, dat beneden den boog omvat. Achter dezen boog, oudtijds door een zijden gordijn gesloten, was de Kibla, de plek, waarheen de Muzelman zich keerde bij het gebed, het achtkantig, wit marmeren huis, waarin, onder een dak in schelpvorm met de fijnste arabesken en niëllo's versierd, de kostbare koraan, dien Osman geschreven had, in zijn gouden met parelen bezetten band, onder een zijden kleed, op een schemel van aloë-hout door de geloovigen werd aanbeden.

Van zijn gordijn en zijn koraan beroofd, maar overigens ongeschonden, is de Kibla thans aan aller blikken prijsgegeven, en al boezemt zij geen heilige vrees meer in, toch dwingt zij nog eerbied af voor de phantasie, die zulk een werk wist te ontwerpen en de vaardigheid, die het ten uitvoer lei.

De priesters van den heiligen Ferdinand echter gevoelden van dien eerbied niemendal, en vonden de Kibla met haar zoogenaamde vestibule, die zij Zancarron (oud been) noemden, juist goed genoeg om er een sacristie en een kapel van te maken. De gansche moskee werd gezuiverd, opdat God met zijn leger van heiligen, voor wien zij niet in staat waren zulk

een kostbare woning te bouwen, zou kunnen vergeten, dat men hem in de woning zijner vijanden had gehuisvest, en nu begon het langzame sloopingswerk, waaraan alleen zulk een krachtige schepping als deze moskee weerstand bieden kon. Eerst werden de sieraden verwijderd en te gelde gemaakt; toen trok men den muur op, die de negentien lanen van den hof afsluit; daarna plakte men hier en daar een beeld neêr, de uiteinden der schepen tot twee en vijftig kapellen verhaspelend, en toch zou men kunnen zeggen, dat de moskee nog niets had geleden, voordat bisschop Alonso Manrique in het jaar 1489 op de plumpe gedachte kwam, midden in het heilige bosch der Muzelmannen een christelijke kerk te bouwen en de slank opstijgende spitsbogen zich uit de elastisch neêrgedrukte hoefijzerbogen omhoog te doen wringen.

Het artistieke schaamtegevoel was echter door den geloofshaat nog niet geheel en al in de Spanjaarden uitgedoofd, en toen in 1523 het kapittel besloten had Manrique's plan ten uitvoer te brengen, bedreigde de stedelijke raad elken werkman, die aan de vernieling van het Mohammedaansch kunstgewrocht deel zou nemen, met den dood.

Ongelukkig moest men de beslechting van dit geschil aan Karel V overlaten. Een practisch vorst heeft soms redenen te over om met geestelijke heeren op goeden voet te willen blijven, en zoo gebeurde het dat priesterlijke botheid en valsche kunstzin hier vrij spel kregen. Wel verhaalt de historie, dat Karel V later Andalucia bezocht en bij die gelegenheid den bisschop toevoegde: ‘Als ik had geweten wat ge wildet doen, dan zou hier niets van gekomen zijn, want wat ge hadt, heeft nergens zijn wederga op de wereld, en wat ge nu maakt, vindt men overal.’

Hebben die woorden echter veel te beduiden in den mond van een vorst, die het verminkingswerk toch zijn gang liet gaan, en zelf in Granada een stuk van het Alhambra afbrak om er een nieuw paleis voor in plaats te bouwen?

Ik weet wel, dat ook de Mooren een kerk, aan Sint Joris¹⁾ gewijd, nederwierpen om ruimte te krijgen voor hun moskee, terwijl naast de vele zuilen, die het eenvoudige Arabische bladkapiteel dragen er niet weinige staan, wier opgehoogde of afgesneden voetstukken en kwalijk aangepaste Corinthische kapiteelen duidelijk bewijzen, dat zij uit Romeinsche tempels werden ontvreemd en hier alleen pasklaar gemaakt; maar behalve, dat wij de waarde der vernielde gebouwen niet meer kunnen beoordeelen, moeten wij er toch rekening mede houden, dat de latere Christenen zooveel hooger stonden, althans meenden te staan, dan hun oostersche vijanden. Hoe hoog men hen in werkelijkheid stellen mag, wordt duidelijk aangegeven door het feit, dat zij in het eind der vorige eeuw het prachtig ingelegde houten plafond der moskee verkochten, en er gitaren van lieten maken.

Thans is de drie-en-vijftig meters lange Gothische kerk - moge zij al den naam verdienen van het compleetste en best afgewerkte voortbrengsel van den laatsten Gothischen stijl, en in het houtsnijwerk der koorstoelen een zeldzaam schoon kunstwerk bezitten - een monument van priesterlijke barbaarschheid en - zooals wederom Gautier het uitdrukt - een bouwkundige wrat op een wonder van oostersche pracht.

1) Dozy zegt Sint Vincentius. De kerk werd eerst voor de helft onteigend, later voor de andere helft gekocht. De Christenen hadden toen geen kerk in Cordoba over, maar mochten hunne vroeger verwoeste kerken weder opbouwen. Deze pleister op de wonde was zeer zeker onvoldoende.

I. Granada.

Uw laatste brief eindigt met de volgende vragen: 'Is het waar, dat de Andaluciërs de Gascogners van Spanje zijn' en 'Geef mij eens eenige bijzonderheden omtrent de raadselachtige Gitano's.'

Op beide vragen is het mij onmogelijk een antwoord te geven, dat alleen op eigen waarnemingen en een zelfstandig oordeel berust; maar terwijl ik, wat de Gitano's aangaat, in de gelegenheid ben geweest althans een contrôle op de verhalen van verschillende schrijvers uit te oefenen, durf ik mij niet in staat achten de uitspraken van kenners over het volkskarakter te waarmerken of te bestrijden. Germond de Lavigne, die den Castiljaan terughoudend, den Aragonees fier, den Biscaiër trotsch, den Cataloniër droog, den Majorkijn bijgeloovig, en den Valenciaan geestig noemt, zegt van den Andaluciër, dat hij zorgeloos, levendig, poëtisch, maar ook lui, twistziek en blufferig is. Nu heb ik, naar mijn beste weten, nog geen Biscaiër, geen Aragonees en geen Castiljaan ontmoet, maar wel Cataloniërs, die niet droog, Valencianen, die niet geestig, Majorkijnen, die niet bijgeloovig waren.

Weinig waarde zal het dus in uw oogen hebben, dat ik meen in den Andaluciër luchthartige vriendelijkheid, warmen, maar oppervlakkigen kunstzin, lastige lichtgeraaktheid en een vermakelijken hang naar gezwollenheid te ontdekken. Zeker broemt ge: die aarzelende opsomming is geen karakterteekening; welnu,

de juistheid dezer aanmerking betwist ik niet. Het spreekwoord zegt evenwel: wie geeft wat hij heeft is waard dat hij leeft, en ofschoon, naar mijn oordeel, het verlot om te mogen leven een wel wat geringe belooning is voor de gift van al wat men heeft, wil ik met dit weinige, door het schrielle - op Nederlandsch kunstgebied zeer juiste - spreekwoord mij toegedeeld, tevreden zijn, en u ook van de Gitano's vertellen wat ik weet, schilderen wat ik zag. Ik kan deze taak des te geruster op mij nemen, naarmate mij meer en meer blijkt, dat eigenlijk niemand van de Gitano's veel af weet. De sluier, die hun afkomst, hun karakter en hun geloof bedekt, schijnt zoo al niet ondoordringbaar, dan toch erg dik te zijn. -

Van de drie heuvels, waarop Granada is gebouwd, neemt het Alhambra den hoogsten, het Albaycin den tweeden in. Tusschen deze beide door stroomt, in een diep kil dal, de wild bruisende Darro, en aan beider voet, ter weerszijden van het stroompje, ligt de eigenlijke stad met haar pralende kathedraal, die onder een prachtig mausoleum in Carrarisch marmer de overblijfselen van Ferdinand en Isabella bewaart, los reyes catolicos, de verdrijvers der Mooren, de vrome grondvesters van Spanjes eenheid.

Aan die eigenlijke stad is - eenige Arabische bouwvallen uitgezonderd - weinig te zien. De straten zijn er onooglijk, de winkels onaanzienlijk, de 'paseo's' onbeteekenend.

Germond de Lavigne denkt er anders over, maar al heeft Victor Hugo geschreven: 'Elle (Grenade) peint ses maisons des plus riches couleurs' en Théophile Gautier er bijgevoegd: Ce détail est d'une grande justesse. Les maisons un peu riches sont peintes entièrement de la façon la plus bizarre, d'architectures simulées, d'ornemens en grisailles et de faux bas-reliefs. Ce

sont des panneaux, des cartouches, des trumeaux, des pots-à-feu, des volûtes, des médaillons fleuris de roses-pompons, des oves, der chicorées, des amours ventrus soutenant toutes sortes d'ustensiles allégoriques sur des fonds vert pomme, cuisse de nymphe, ventre de biche: le genre rococo poussé à sa dernière expression,....' ik betwijfel zeer of deze heeren - en De Lavigne, die hen aanhaalt - iets anders hebben gedaan dan te kwader trouw¹⁾ met overdreven kleuren schilderen, wat zij niet zagen, doch uit andere boeken overnamen of misschien van zeer verwelkte lippen hoorden. Mij werd althans verzekerd, dat die muurschilderingen reeds in de eerste jaren dezer eeuw²⁾ onder een laag van effen grijze, gele of licht groene verf spoorloos waren verdwenen. Slechts twee huizen behielden - en vertoonen nog - hun decoratief van groen

- 1) Gautier schildert den vroegeren weg naar het Generalife met deze woorden: 'Rien n'est plus ravissant à suivre, que ce chemin, qui a l'air d'être tracé à travers une forêt vierge d'Amérique, tant il est obstrué de feuillages et de fleurs, tant on y respire un vertigineux parfum de plantes aromatiques. La vigne jaillit par les fentes des murs lézardés et suspend à toutes les branches ses vrilles fantasques et ses pampres découpés comme un ornement arabe; l'aloès ouvre son éventail de lames azurées, l'orange contourne son bois noueux et s'accroche de ses doigts de racines aux déchirures des escarpements.' Ik heb dezen ouden weg opgezocht en gezien, dat er zich in de donkere, kille engte tusschen twee bouwvallen van muren geen oranjeboomen bevinden of bevonden hebben, dat één aloe er tusschen de weinige amandelboomen en vijgen een kommervol leven leidt, dat de bedwelmende geuren van aromatische planten tegenwoordig - en waarschijnlijk ook voorheen - uitsluitend aan een mestvaalt te danken zijn, en dat zoowel deze mestvaalt, als de muren, de sporen eener bestrating en de houten deur aan het eind, der vergelijking met een Amerikaansch maagdelijk woud zeer hinderlijk in den weg staan.
- 2) Gautier reisde in 1840, Germond de Lavigne (volgens de verklaring van den gids, die hem vergezelde) in 1855.

marmere zuilen met gouden kapiteelen, medaillons met landschappen en andere architectonische versierselen. -

De voornaamste aantrekkelijkheden van Granada zijn dus het Alhambra (waarover later) en het Albaycin.

De oorsprong van den laatsten naam wordt in de stad Baëza gezocht, wier Moorsche inwoners, nadat zij door Ferdinand den heilige in 1227 waren overwonnen, de wijk hadden genomen naar Granada. Tienduizend gezinnen uit Baëza vestigden zich destijds op dezen heuvel; hunne huizen behoorden tot de rijkste van de groote stad, en midden op de hoogte verrees een moskee.

Twee en een halve eeuw later, toen door de onderlinge verdeeldheid der vijf Moorsche stammen, welke Granada bezet hielden, de stad den Christenen in handen viel, waren het in de eerste plaats weêr de bewoners van het Albaycin, die hunne huizen sloten, de sleutels medenamen en Boabdil naar Afrika volgden, waar men zegt, dat een aantal dier sleutels nog immer worden bewaard.

Ongeveer terzelfder tijd zag Europa van een anderen kant zonderlinge horden opdagen van krachtig gebouwde, olijfkleurige mannen met donkere oogen en ravenzwarte haren, wilde en bruine, tevens schoone en verleidelijke meisjes met uittartende blikken en schaamteloze houdingen, verdorde, oude heksen met roode oogleden en lange, grijze lokken. Vergezeld van groote honden trokken zij in kleine troepen de verschillende grenzen over, op armzalige wagens, door halfdoode paarden voortbewogen, een tent, ketels, pannen, eenige lompen en het overschot van den laatsten maaltijd medevoerend, benevens de muziekinstrumenten, de apen, de kaarten en de werktuigen, waarmeê zij het volgend maal nog moesten verdienen. Men noemde hen Roems, Zingari, Tsigani, Zigeuners, Heidenen, Gypsies, Bo-

hémians, Egyptiens, Gitanos, maar niemand wist van waar zij kwamen, tot welk volk zij eigenlijk behoorden. Zij zelven gaven Egypte als hun vaderland aan, en poogden medelijden op te wekken door het sprookje, dat zij tot een eeuwig rondzwerven waren veroordeeld om hun weigering van gastvrijheid aan de heilige familie. De geleerden hebben die Egyptische afkomst verworpen, en in het talenmengsel, dat op hun lippen leeft, klanken uit het Sanskriet ontdekt; doch geen oog heeft nog hun spoor kunnen volgen, en geen afgodsbeeld, geen wapen is ooit in hunne karren gevonden, dat hetzij in Afrika, hetzij elders hun met zekerheid een bakermat toewijst. Nu eens hier, dan weêr ginds, nu eens in een klein aantal, dan weder bij honderden tegelijk, doken zij als uit den grond op, en, gelijk zij gekomen waren, verdwenen zij ook weêr, alleen bij de lichtgeloovigen en de onvoorzichtigen, die bedrogen en bestolen waren geworden, herinneringen aan hun doortocht achterlatend. Een godsdienst hadden zij niet, 'n'en déplaise' den wijsgeeren, die meenen, dat de behoefte aan de vereering van iets hoogers allen menschen is ingeschapen; aan bereidwilligheid om tot de heerschende kerk van elk land, dat zij bezochten, over te gaan, ontbrak het hun echter evenmin.

Mag men sommige schrijvers gelooven, die beweren slechts mede te deelen wat hun uit den mond van Gitanos ter ooren kwam, dan zouden zij, doordrongen van de oostersche wijsbegeerte, al lang voor Kant de uiterste gevolgtrekkingen van zijn leer hebben geanticipeerd en de geheele wereld tot een schijn, een logen verklaard. Of daarin nu de sleutel kan liggen van hun zedeloosheid, hun volkomen gemis aan geheugen en hun weerbarstigheid tegen al wat beschaving is of heet, laat ik aan uw eigen beoordeeling over. Dat zij inderdaad onder elkander

¹⁾ in een katten-huwelijk leven, van stelen, bedriegen en smokkelen hun handwerk maken, met elken nieuwen morgenstond den dag van gisteren hebben vergeten en zich met de toekomst alleen bezighouden, wanneer een dwaas er naar vraagt, schijnt de waarheid te zijn.

Gelijk in andere Europeesche landen verschenen zij ook in Spanje, en staakten in Andalucië hun nomadisch bestaan. Of zij nu in Granada juist de verlaten huizen der Mooren innamen, vind ik noch vermeld, noch tegengesproken; maar zeker is het, dat zij tegenwoordig in grooten getale het Albaycin en den aangrenzenden Sacro Monte bewonen.

Het netwerk van kronkelende straatjes, dat het Albaycin overdekt, is zóó smerig, dat men dikwijls met moeite een plek vindt om een voet neder te zetten, en zóó nauw, dat men de vuile kinderen²⁾, die om aalmoezen bedelen, niet kan ontwijken. De bouwvalligheid der woningen, verraadt, dat de opvolgers der Mooren - wie zij ook geweest mogen zijn - weinig meer hebben gedaan dan de leêgstaande huizen binnenkruipen als dieren de hopen van een gebergte, er uit wegbreken wat hinderlijk was of dreigde in te vallen, en er in bijlappen, wat met

- 1) Algemeen verzekert men in Spanje, dat de Gitana alleen met een Gitano liefdesbetrekkingen aanknoopt. De schitterendste aanbiedingen van anderen, hetzij Spanjaarden, hetzij vreemdelingen, slaat zij onherroepelijk af, en in Don Juans vrouwenlijst komt dan ook geen Gitana voor. Deze bewering heeft grooten schijn van waarheid, daar alleen zij het feit verklaart, dat het type zoo zuiver bewaard is gebleven. Hoe jammer evenwel voor de Carmen van Mérimée!
- 2) Voorheen was een bezoek aan het Albaycin niet alleen lastig, maar bijna gevaarlijk. Men werd er door smerig volk omsingeld, gedrongen en gehavend. Tegenwoordig is dat verboden, en - zonderling genoeg voor Spanje - het verbod wordt vrij goed gehandhaafd.

een enkel stuk steen of hout voor verder verval kon worden behoed. Stortte desondanks een huis in, dan groeven de bewoners eenvoudig een gat in de berghelling of betrokken zij den aanwezigen kelder, hingen een paar planken in hengsels als deur er voor, en maakten - als zij met buitengewone zorgvuldigheid te werk gingen - een luifeltje van pannen boven den ingang vast. Geen wonder dus, dat in den loop der eeuwen, tusschen de nog overeind staande huizen en de Moorsche stadsmuren, een groote, ledige ruimte ontstond, die thans door een dicht bosch van cactussen is aangevuld, waarin eenige reeksen donkere openingen door smalle, steile bergpaden verbonden, de laatste overblijfselen van eenmaal rijke buurten zijn.

Deze holen-rijen liggen voor het meerendeel al niet meer op den Albaycin, maar toch loopen de wegen, die ze verbinden, in de straten der stad voort.

Wandelt men van hier de aaneenschakelingen en opeenhooping van donkere, zwart berookte krotten door, welke met hun gitanobevolking aan een rottend lijk vol ongedierte doen denken, dan ziet men achter menige half openhangende deur een kleine binnenplaats, waar kippen, zwijnen en bijkans naakte kinderen¹⁾ rondwentelen in den eeuwenlang opeengestapelden drek. Geen wonder, dat er de comma-bacil welig tiert. Overschrijdt men verderop een der kleine eveneens met

1) De Amicis, die de Amsterdamsche jodenbuurt het non plus ultra van smerigheid noemt, en van oordeel is, dat de gitanos, bij onze joden vergeleken, geparfumeerd mogen heeten, schijnt het in het Albaycin zeldzaam gelukkig te hebben getroffen, en heeft zeker nooit het vuile luizennest bezocht, dat van buiten la bella Napoli heet.

vuil en puin bedekte pleinen, van waar, naast een half vernielde Arabische bron, over de afbrokkelende muurtjes heen, het uitzicht naar het Alhambra, met zijn achtergrond van zilverwitte sneeuwvelden der Sierra Nevada, zoo onvergelykelyk schoon is, dan ontwaart men, dat de gitano, en meer nog de gitana, op de straat, even goed als in huis, haar toilet voltooit, haar goed wascht, haar kinderen luist, en zich, als een kat in de zon, behagelyk ter ruste nedervlijt.

De mannen, die zoowel als andere Spanjaarden in het leger moeten dienen, worden later meestal dierenscheeders, schacheraars in oude paarden, smeden of gauwdieven.¹⁾ Men zegt, dat de smeden onder het hameren een lied zingen, waarin zij de springende vonken bij mooie meisjes vergelijken, die uit den purperen gloed worden geboren en aanstonds weder sterven, nadat zij de sierlijkste figuren hebben gedanst.

De schoonheid der vrouwen doet aan een meteor denken, die voor korten, zeer korten tijd aan den hemel glanst en dan plotseling op de aarde nederploft, verdoofd, verhard en verschrompeld tot het bekende type der afschuwelyke waarzegster, in wie de gloed der oogen alleen nog verraadt, dat zij eenmaal onder de sterren heeft geschitterd.

In hare jonge jaren zijn zij bijna allen danseressen, en oefenen door die kunst een betoovering uit, welke aan de bekoring der almeën in het Oosten herinnert.

Om een dans van gitana's te zien moet men zich tot den zoogenaamden kapitein wenden, een gekozen hoofdman, en deze geeft alleen voor grof geld een voorstelling ten beste.²⁾

- 1) Het smeden was hun oudtijds verboden; waarom is mij onbekend.
- 2) Dat de gitana's hetzij voor eigen genoegen, hetzij tegen betaling regelmatig in koffiehuzen of andere lokalen zouden dansen, werd mij tegengesproken.
De danseressen der cafés-chantant zijn bijna altijd Spaansche vrouwen.

Met zijn klein orkest van jonge mannen, die een tamboerijn, een gitaar, castagnetten, dikwijls ook een viool bespelen en een zonderling, schreeuwerig lied zingen, vergezelt hij dan de meisjes in haar korte rokken, met tallooze strooken opgelegd en met vuurroode uitgeknipte harten bezaaid, het slordig opgemaakte, zwarte haar met een paar bloemen getooid, hals, polsen en ooren met valsche parelen, amuletten, munten en kralen versierd, de keurige voetjes in halfsleten muilen gestoken.

Zoolang zij niet dansen trekken zij weinig de aandacht, maar nauwelijks is de muziek begonnen of nu vangen ook de slangachtige verdraaiingen, het nerveuze getrappel en de wellustige buigingen aan. Al kletterend met de castagnetten strekken zij de ronde, bruine armen recht uit, om ze beurtelings met bevallige golvingen langs de zijden op en neder te bewegen. Het elastische bovenlijf begint langzaam heen en weder te zwenken, terwijl de zenuwachtig trippelende voeten nu eens aan de plek vastgehecht schijnen, dan weder voor- en achteruit schieten, bijkans zonder den grond te verlaten. Eindeijk zijgt het olijfkleurige hoofd met de half geopende, donkerroode lippen op den welgevulden hals achterover; 't is of de fluweelzwarte, bijna gesloten oogen in de rondte vurige stralen uitschieten, en 'nu', zegt een schrijver, 'vaart een rilling van liefde de zaal door.' De hoofden beginnen te gloeien, de hersenen worden verbijsterd, de harten kloppen wilder en wilder, de handen tasten in de beurzen en werpen geld aan de dansende voeten neêr....

totdat plotseling de muziek zwijgt, het visioen verdwijnt, een katachtig lonkende
deern u op den schouder klopt, en een onvulbare hand om nog een kleinigheid vraagt...
voor een borrel anisette.

II. Granada.

Gesteld eens, dat een aardbeving of vulkanische uitbarsting het Alhambra spoorloos had doen verdwijnen, en dat ook de plek niet met juistheid meer bekend ware, waar in Spanje de laatste bloem der Moorsche kunst ontloek, het laatste bolwerk van het Islamisme anno 1492 voor de Christenen moest bezwijken. Een bezoek aan het tegenwoordig Granada ware dan voldoende om een Schliemann er van te overtuigen, dat alleen hier het roode slot kan hebben gestaan, het paleis van kristal, welks schoonheden de starren wilden overnemen in haar hooge sfeer!

Waar elders in Spanje toch vindt men een omgeving, die beter de gloeiende loftuigen der Arabische zangers rechtvaardigt, dan deze vruchtbare Vega¹⁾ met haar Darro en Genil, wier golven goud en zilver over kostbaar marmer wentelen, dat statig gebergte met zijn eeuwige sneeuw, waarop de vlekkeloos blauwe koepel van den Andalucischen hemel rust, deze helling met lommerrijk geboomte bedekt, waaruit het kasteel in een gordel van tuinen gevat omhoog kon rijzen? Waar bovendien zijn de sporen der Moorsche overheersching talrijker en verscher overgebleven, dan in de bevolking, die tegenwoordig hier een vrij armzalig leven leidt?

Sterker dan elders springt het te Granada in het oog, dat

1) Tuin.

op menig mannelijk gelaat de modern Europeesche kleedij zoo slecht past, en sterker dan elders wekt er menige zware vrouwestem, bij het uitspreken der keelklanken, herinneringen op aan het Oosten. Wie heeft hier een gezadeld paard zien rondleiden en de afhangende zakken beschouwd, welker sterk getint lijnenpatroon aan de fraaie kameelzakken van den Levant doet denken, zonder onwillekeurig de verwachting te hebben gekoesterd, dat aanstonds een rood gemulde voet dien vierkanten, naar boven spits toeloopenden stijgbeugel zou vullen, dat een donkerbruine hand de met franje versierde teugels ging grijpen, die bevestigd zijn aan een rijk gekleurd, met roode en witte wollen ballen versierd hoofdstel, en dat een lange, witte burnoes zich over het rood gebloemde, wollen zadeldoek moest slingeren? De sjaal, waarmee de landbouwer zijn schouders omhult, schijnt uit de verte slechts effen zwart met grijze strepen; van naderbij bekeken blijkt zij met vierkante vakken of breede banden van keurig gestileerde bloemen doorwerkt te zijn, wier kleurenpracht naar Azië heen wijst, wier lijnen uit Perzië afkomstig konden wezen, indien men ze niet op de Moorsche gedenkteekenen¹⁾ in Spanje zelf terug vond.

Even als in Oostersche bazaars de handelaren in gelijke artikelen hunne uitstallingen in dezelfde wijk hebben, vindt men in Granada nog geheele straten vol ijzerwinkels, en andere uitsluitend door goudsmiden bewoond. De hazewindhond der Arabieren is zoowel hier als op Mallorca achtergebleven; dagelijks kan men uit de eene of andere werkplaats gezangen naar buiten hooren dringen, waarvan de wedergade nog leeft aan de oevers van den Nijl; ziet men twee mannen bij een

1) Die evenwel door Perzische kunstenaars werden gedecoreerd.

begroeting elkander vriendschappelijk op den rug kloppen, dan voelt men zich tegen wil en dank naar Caïro verplaatst, en hoort men in het voorbijgaan het zinledige ‘aboer’, dan kijkt men naar het zwarte gelaat om, waaruit het oor den klank afkomstig waant.¹⁾

Zonderling genoeg maakte te midden van al deze levende, sprekende, verklarende herinneringen het Alhambra op mij den indruk van dood, zwijgend, raadselachtig te zijn. Van Pompeï, dat begraven werd, heeft elk wederopgegraven huis, elk muurvlak wat te vertellen over godsdienst, familieleven, zeden en gewoonten; van het Alhambra, dat men slechts verminkte, zwijgen de zalen, blijven de gerestaureerde wanden stom, als hadden hier geesten gehuisd, wezens, die geen sporen nalaten, schepselen met niet de helft der lichamelijke behoeften, waarvoor elders een woning wordt ingericht.

Met de wetenschap, dat de Muzelmannen krijgshaftig en sensueel waren, trekt de gewone bezoeker op het Alhambra aan, en de onversierde buitenkant van het beroemde slot met zijn torens, schietgaten, en verdere verdedigingsmiddelen, de rijk versierde binnenzijde met haar zinnenstreelende patio's, bekoorlijke tuinen, en weelderige zalen overtuigen hem dadelijk van de juistheid zijner kennis. Het gebruik der badkamers, het doel der moskee, het nut van de nissen in den muur²⁾ wordt hem ook nog in grove trekken duidelijk; maar om een nauwkeuriger kennis-

- 1) Deze opsomming van Moorsche herinneringen is voor vermeerdering vatbaar. Volgens veler oordeel is de mantilla een overblijfsel van den sluier, de ronde hoed van den tulband. Het roepen van een bediende door middel van handgeklap is ook geheel oostersch. Toch wordt het gezegde dagelijks onjuister, dat Africa achter de Pyreneën begint.
- 2) Waarin bezoekers hunne muilen nederzetten.

making met het Moorsche leven klopt hij daarna te vergeefs bij het Alhambra aan.

Hij moge vrij door de zalen der Abencerajes, de kleedkamer der koningin, het patio van den vijver rondwalen, noch de namen der verschillende ruimten, die aan geschiedkundige voorvallen of eigenaardigheden van den bouw zijn ontleend, noch hare inrichtingen, die maar hoogst zelden op een praktijk wijzen, noch hare versierselen, die in een eindeloos afgewisseld lijnenornament bestaan, geven hem eenige opheldering aangaande de doeleinden waarvoor men ze bezigde, de bedrijven van het leven, die er werden afgespeeld. Integendeel werpen tal van duistere hoeken, willekeurigheden van de constructie, zonderlinge localiteiten, half gang, half zaal, nieuwe raadselen op, en worden de eenige schilderwerken, die Moorsche personages voorstellen,¹⁾ door velen voor Italiaansch werk van lateren tijd, algemeen eer voor illustraties van romans, dan voor afbeeldingen naar het leven gehouden. Ziehier de reden waarom het Alhambra, ondanks zijn schoonheid van lijnen, sommige bezoekers niet bevredigt. Met vragen op de lippen zijn zij er heen getogen, en in plaats van een antwoord te erlangen zien zij zich met nieuwe vragen weder afgescheept.

Nu zijn er schrijvers, die alle donkere hoekjes voor rustbedden bestemd achten, alle kleine vertrekken tot boudoirs van sultanes, en alle groote tot troonzalen van sultans maken. Elk stukje tuin, elk patio is in hunne oogen slechts een plaats om te minnekozen geweest, en het geheele Alhambra wordt

1) Zij zijn drie in getal, op leder geschilderd en stellen een vergadering van Moorsche grooten, gevechten en andere, niet volkomen verklaarde tooneelen voor.

een imitatie van het Mohammedaansch paradijs, waar men zich uitsluitend wijdde aan het genot der zinnen.

Gaarne wil ik aannemen, dat rusten, vrijen en baden de hoofdbezigheden waren van een Moorsch vorst; maar hij had toch het oorlogvoeren lief: waar borg hij dus zijn wapenen?²⁾ Hij was jaloersch en wraakzuchtig: waar hield hij zijn slachtoffers gevangen?

Hij zal wel lekker gegeten hebben; waar genoot hij zijn maal en bewaarde hij zijn voorraad?

Hij had bedienden, vooral koks noodig: waar woonden die slaven en bereidde de keukenartiest zijn spijzen?

Op deze vragen blijft het Alhambra het antwoord schuldig. Geen muurbeschildering heldert de bestemming van een vertrek op, of geeft inlichtingen aangaande het huiselijk leven. Integendeel is er zelfs in het decoratief zoo weinig verschil in karakter, dat men voor de meeste lokalen geneigd is het denkbeeld van bijzondere bestemmingen geheel prijs te geven.

Waarschijnlijk kan dit grootendeels geweten worden aan Mohammeds verbod om levende wezens af te beelden; maar ook het oorspronkelijk nomadisch karakter der Arabieren, dat nog heden ten dage in hen nawerkt, zal een deel der schuld moeten dragen. Wie zijn bed dagelijks oprolt en zijn tafel dagelijks binnendraagt, zal van zelf geen bepaalde kamer tot slaapvertrek of eetzaal inrichten; en vinden niet eenige specimina van zijn broos huisraad in den loop der eeuwen een veilig onderkomen in een museum, dan zal de nakomelingschap de naakte wanden, waarbinnen hij met zijn verplaatsbare have rondzwierf, vruchteloos naar zijn leefwijze ondervragen. Daar komt bij, dat zor-

2) Naar *men* zegt, zou een der torens wapenkamer zijn geweest (Torre de la Armeria).

geloosheid en opzet het hunne deden om het Alhambra zoo veel mogelijk van zijn waarde als historisch gedenkteeken te berooven. Monniken begonnen reeds onder Ferdinand en Isabella de Arabische opschriften te vernielen; vorsten veranderden de moskee in een kapel aan Maria gewijd, herbouwden geheele stukken in lateren stijl, decoreerden het Tocador in den Pompeiaanschen trant der Loggie, griften overal hunne deviezen in, maakten een deel tot gevangenis, wierpen een ander deel ter aarde om er een nieuw paleis voor in plaats te stellen - dat onvoltooid bleef - en later verkwanselden de gouverneurs de bronzen en houten deuren, de marmoren platen, de gebrande tegels, de gekleurde glazen enz. enz.

Zal ik nu van de min vleierende onderstelling uitgaan, dat ge nooit een der tallooze beschrijvingen van het Alhambra hebt doorworsteld, en u voor de zooveelste maal vertellen hoe de leeuwenhof met zijn fontein, de zaal der gezanten met het verrukkelijk uitzicht en de tuin van Lindaraja met zijn frisch groen zich voordoen?

Mij dunkt, neen; te meer, daar ik er op bedacht moet zijn mijn aanstaande lezers niet te vermoeien, nu ik op uw raad heb besloten mijn reisverhaal - gewijzigd, aangevuld en van noten voorzien - als 'der Dritte im Bunde', van Op Reis door Zweden en Langs den Nijl in druk uit te geven. Voor bijzonderheden, zoowel den bouw van het roode slot als de geschiedenis van het koninkrijk Granada betreffend, verwijs ik dus naar het boek van de Sturler, waarin men veel wetenswaardigs - zij 't ook in bedroevend slecht Hollandsch - verzameld vindt.

Nochtans waag ik wel een poging om u den indruk meê te deelen, dien de bouwtrant van het Alhambra bij mij achterliet.

Het komt mij voor, dat de bouwkunst ontspruit uit een

opvatting van het Zijn, en zich ten doel stelt deze opvatting te verzinlijken. Aldus handelend, omgeeft zij den mensch met een schaal, die uit de kern van zijn wezen is afgezonderd, en scheidt tegelijkertijd het decoratief, waartegen een bedrijf van zijn levensdrama wordt afgespeeld.

Architectonische kunstwerken uit vroegere eeuwen spreken dus een dubbele taal; ten eerste vertolken zij ons de ideeën van een bepaald volk in een bepaald tijdvak, ten andere illustreeren zij de historie, soms in een harer beslissende momenten, vaker in haar dagelijks wederkerende, kleinere handelingen. Nu springt het tegenover de gewrochten der Mooren al spoedig in het oog, dat hun spreken noch diepzinnig, noch duidelijk is.

De Moorsche kunst schiet in de vervulling van haar taak te kort, en het is der moeite waard naar de reden hiervan te vorsch. Zou zij niet eensdeels weêr moeten gezocht worden in het verbod om levende wezens in beeld te brengen, anderdeels in de oppervlakkigheid der opvatting, waarvan zij uitging?

Terwijl andere bouwstijlen zich van een krachtvolle medewerking der beeldhouwen en schilderkunst konden verzekeren, mocht de kunst van den Islam aan hare zusters slechts wat ornamentwerk opdragen; in plaats van de realistisch wetenschappelijke kern der Grieksche kunst, de idealistisch symbolische der Gothiek, zag zij alleen bekrompen zinnendienst zich tot inhoud aangewezen. De profeet had de zinnelijkheid tot eenigen sleutel voor aarde en hemel verklaard; worstelend met de boeien, waarin Mohammed haar had vastgeklonken, bepaalde de kunst er zich toe met vormen en tinten de zinnen te streelen. Zij zocht slechts het aangename, wilde alleen aan het genot tot achtergrond te dienen.

In het Moorsch paleis mocht geen hoog gewelf indrukwekkend zijn, geen sober versierd muurvlak plechtig stemmen,

geen statige zuilenrij aan de beheersching v[a]n geweldige natuurkrachten herinneren. Zelfs de symmetrie werd verborgen uit een instinctief besef, dat het grillige meer vermaakt en minder tot ernst dwingt dan de regelmaat.

Het gevolg was, dat de gril dezen geheelen bouwtrant ging beheerschen, en ware zij niet verwerkt geworden door een groote artistieke begaafdheid, ongetwijfeld zou zij alleen aan wangedrochten het leven hebben geschonken. Thans treft het grillige slechts bij den eersten oogopslag, want gaandeweg bemerkt men met klimmende voldoening, dat aan de logica toch de leiding gebleven is.

In de zuilenstelling van het patio der leeuwen, in het stalactiten gewelf van de zaal der twee zusters en in het ornament op alle muren heeft de bandeloosheid alleen schijnbaar gezegevierd. De zuiltjes mogen voor- en achteruit springen, op ongelijke afstanden van elkander door ongelijke bogen verbonden zijn, de nissen van het gewelf mogen met een oogverblindende verwarring aaneen schijnen te sluiten, de lijnen der wandfiguren mogen met de ongewoonste hoeken elkander snijden en met de vreemdsoortigste bochten elkander omslingeren, overal herkent men ten slotte regelmaat in de samenstelling, orde in de schikking, symmetrie in de plaatsing. Het is een voortdurend spelen met de aandacht van den oppervlakkigen beschouwer, die altijd geprikkeld, altijd beziggehouden, altijd bevredigd, en nooit vermoeid, nooit overbluft, nooit teleurgesteld wordt. Men zou dit paleis voor een fantastisch feestgebouw van papier of doek kunnen houden, bestemd om hoogstens een paar dagen te leven. Het oog twijfelt of die slanke zuiltjes met hun uitgetande, à jour gesneden bogen kunnen dragen, of die muren als kant bewerkt, als tapijtwerk gekleurd, wel stevig zijn,

of die zolderingen van stalactieten niet uit een gekleurd schuim bestaan, dat aanstonds ineenschrompelen, verdampen, verdwijnen zal. Toch is alles solied, in evenwicht, logisch.

Uit het ornament als kiem is het gansche Alhambra opgegroeid. Men kan zich voorstellen, dat deze wonderbaarlijke klimplant met haar lofwerk eerst de muren heeft samongevlochten, dan de bogen uitgezonden, die, als lianen, wortels naar de aarde nederlatend, aan nieuwe opstijgende loten en nieuwe uitbuigende twijgen het leven gaven, en eindelijk, van wand tot wand hare takken overschietend, de zolderingen ineengestrengeld. Tusschen het gebladerde hechte de Muzelman zijn koraanspreuken; door het twijgen-dak zouden de starren heenblikken, indien de bijen met hun wonderbouw van cellen¹⁾ de openingen niet hadden aangevuld; en de eigenaar, die zich in dit reusachtig prieel vensters had uitgesneden om, overschaduwde door zijn heerlijke plant, het uitzicht te kunnen genieten op zijn rijke bezittingen, legde vijvers, beken, fonteinen in den bodem aan, opdat onder den gloeienden zuidelijken hemel geen blad aan de gouden takken zou verdorren en frissche koelte hem op zijn rustbed kon verkwikken.

1) De vergelijking van het stalactieten-gewelf met een cellenbouw der bijen is van Théophile Gautier.

I. Malaga.

Dat ge het bruine, stroopachtige apothekers-drankje, in het Noorden voor Malaga-wijn verkocht, van ganscher harte minacht, is mij bekend. Zeg evenwel nooit meer, dat uw afkeer zich ook tot het edele, gouden vocht uitstrekt, in de stad van ons tegenwoordig verblijf uit echte druiven geperst, en onder de benamingen Moscatel, Lagrimas, Tintillo, Seco enz. in den handel gebracht. Wij hebben zoo even een der best befaamde kelders bezocht, uit een aantal vaten eens genipt, en van ganscher harte de arme Spanjaarden beklaagd, die beweren, dat men in dit heete, verslappende klimaat bijzonder matig moet zijn. Vooral de Amoroso....

Ziedaar mij nu onder den invloed van Malaga's verrukkelijke wijnen in een geheel verkeerd vaarwater verzeild. Vast had ik mij voorgenomen u vóór alles de vele panorama's te schetsen, die wij van Granada af zijn doorgestoomd, en ik wil nu ten minste nog tot Bobadilla teruggaan om niet ondankbaar te schijnen tegenover den eersten schilderachtigen spoorweg, waarvan mijn oogen op Spaansch grondgebied hebben genoten. -

Voorbij Bobadilla dan daagt de Guadalhorce op, een nijdig stroompje, dat pas van de bergen bij Loja afgedaald, onmiddellijk weêr koers zet naar een nieuw gebergte. Trein en vloed rollen om 't hardst naar een kale Sierra toe, als gold het een wedstrijd wie haar aan zijn macht zal onderwerpen. Spoedig hebben zij de eerste rotsen bereikt; de rivier stuift schuimend

terug en schiet op zij uit; de trein klimt er langzaam, maar gelijdelijk tegen op, en baant zich een weg in de hoogte.

De razende stroom schijnt te zullen overwinnen. Aanstands heeft hij zich een diepen, kronkelenden doortocht gegraven, en de hier rossige, ginds gele, elders grauwe, maar overal kale wanden en loodrechte, onbeklimbare spitsen, die uit de grijze golven met hare wit beschuimde koppen zoo dreigend en zoo trotsch omhoog rijzen, worden elk oogenblik dieper ondermijnd, verder ingesneden en nader gebracht tot hun val. Al heeft ook de locomotief zich voortgespoed, nu eens op de blinkende rails onder gemetselde tunnelbogen het gesteente doorborend, dan weêr hoog in de lucht, van wand tot wand, als door vleugelen gedragen, de bruisende wateren kruisend, de schuimende vloed zal rots na rots onder haar rails losscheuren, tunnel na tunnel ineen doen storten en verzwelgen. Toch woedt zijn blinde kracht te vergeefs; want niet om de heerschappij over het gebergte, maar wel om een veiligen weg naar de volgende vlakte is 't in werkelijkheid der locomotief te doen, en zoolang zij zich naast den ouden weg een nieuwen zal weten te banen, op nieuwe steunpunten de driftige golven kan overbruggen, blijft haar de overwinning, waarvoor zij strijdt. Dit gilt zij neêrrollend elken avond met zegevierend gefluit den stroom in de ooren; maar de razende wateren zijn als de menschen in woede: zij hooren niet en brullen maar voort.

Na den tunnel van Bombichar is het landschap plotseling veranderd. Naar beide kanten breidt zich een liefelijk dal uit, dat met zijn uitgestrekte plantingen van oranjen en citroenboomen een enkelen grooten boomgaard gelijk. Wanneer nu Alora opdaagt met haar kokette zomerhuisjes in de schaduw der eucalyptussen, haar terrassen, waarop de palm verrijst, haar

keurige tuinen, waar de vruchtboomen reeds in vollen bloei staan, dan worden voor de stad der zoete druiven de verwachtingen hooger en hooger gespannen. In de verbeelding ziet men haar huizenrijen, die in het groen der tuinen als verscholen liggen, terrasgewijze van de zee opstijgen; een zorgvuldig onderhouden park begrenst het blauwe water, waarvan de wit beschuimde branding wegsterft in de schaduw van palmen of altijd groene eiken; door platanen overschaduwde rijwegen voeren met voortdurend uitzicht op de zee in breede slingeringen omhoog, en smalle schilderachtige voetpaden doorsnijden de boschjes vol statige magnolia's, grillige dwergpalmen en weelderige rozen, waarmee de stad is omgeven.

Aan deze verwachtingen beantwoordt Malaga echter in de verste verte niet. Wel maakt de stad, als elke zeehaven, die tegen de helling van een gebergte leunt, aanspraak op een mooie ligging, maar tegenover zusteren, als Napels of zelfs Palma, doet zij dit, mijns inziens, ten onrechte.

De stijging der straten is uiterst gering, daar de Sierra alleen in het Noordoosten den al te steilen, schraal met cactussen begroeiden Gibralfaro vooruit heeft geschoven, en aan de andere zijden der stad terug is geweken, een hobbelige vlakte overlatend door kale, rossige hellingen begrensd. Van tuinen is in de stad nergens, buiten de stad slechts op een afstand sprake; schaduw vindt men alleen in den officiëelen paseo of in de nauwe straten, en om de zee te kunnen zien moet men naar de haven gaan.

Nu heet de paseo de la Alameda mooi, en wandelen de inwoners van Malaga dagelijks op de havenkade, die dezen paseo voortzet. Ge besluit dus, dat ik de waarde van de slenterbaan onderschat en onrechtvaardig ben ten opzichte van een zeege-

zicht, waarmede de Malageners klaarblijkelijk ingenomen en tevreden zijn. Oordeel zelf. De paseo, die kaarsrecht en flink breed is, zooals het een Spaanschen paseo betaamt, wordt ingesloten door twee reeksen groote, onvriendelijke huizen, waarvan sommige op den naam van hôtels aanspraak maken. Voorheen deden zij dit in den zin van ééne groote woning voor één voornaam heer, thans in den zin eener vereeniging van vele kleine woningen voor talrijke, niet voorname heeren. Langs beide huizenreeksen loopt een zoogenaamde rijweg, die, 's winters modderpoel, 's zomers zandzee, het eigenlijk wandelpad steeds tot een lastig te bereiken eiland maakt. Is men op dit eiland veilig aangeland, dan biedt de ongeveer vijf minuten lange laan met haar inderdaad fraaie boomen en marmeren zitbanken eene uitmuntende gelegenheid om, heen en weder loopend als een schildwacht op post, de beenen eens uittestrekken, of, in de schaduw neêrzittend, kennissen en vrienden de revue te laten passeeren.

Voor verfrissing en opvrolijking wordt dan zorg gedragen door twee fonteinen op de eindpunten geplaatst, waarvan de mooiste, met aardige beeldjes versierd, aan een vermenigvuldiging van Brussels manneke zou doen denken, indien zij niet tevens vrouwkes rijk ware.¹⁾

Zooals ik zeide, wandelen de Malageners uit dezen paseo de zonnige kade op, die altijd dicht is bevolkt met matrozen van

- 1) Toch is dit gedenkteeken van 16e eeuwsche kunst niet schouw; het gemeentebestuur, even vaderlijk als het onze, zorgt er namelijk voor, dat een fontein maar hoogst zelden springt. Hoe ditzelfde gemeentebestuur kan goedvinden de straten nu en dan door middel van caoutchoucslangen rijkelijk te doen besproeien is mij een raadsel. Misschien is het nog onbekend met onze sierlijke en voortreffelijke waterwagens, die dit werk zooveel goedkooper, zooveel vlugger en zooveel beter ten uitvoer brengen.

alle natiën, waaronder ettelijke in kennelijken staat, vuile sjouwers op suikerriet kauwend, gapende agenten, handtastelijke bedelaars, Afrikanen in grauwe lompen, verkoopers van water, lucifers, visch, sinaasappelen, palmito's,¹⁾ suikergoed, enz. Bij de luierende volksmenigten in andere Spaansche steden, van wie men zelden een lastige onhebbelijkheid, dikwijls een ongevraagde hoffelijkheid ondervindt, steekt deze bende zeer ongunstig af, en bovendien zij opgemerkt, dat de zindelijkheid van Malaga, met haar badhuis naast een rioolmonding gelegen, in 't algemeen achterstaat bij die van Palma of Valencia, waar de winkels en woningen gerust met de onze kunnen wedijveren, terwijl de badinrichtingen er winst afwerpen.

Van deze kade, die smal en met een golvende huizenrij bezet is, waarin scheepskantoren, kleine logementen en kroegen zijn gevestigd, kunnen nu de wandelaars al slenterend den havendam bereiken, om aan den voet van de vuurbaak het uitzicht op de zee te gaan genieten. Aan zulk een vervaarlijken tocht wagen zich echter maar weinigen. Het meerendeel blijft op de kade, begluurt de vrienden, die te voet, te paard of in rijtuigen zich niet zonder moeite een weg banen door het stilstaande gepeupel, de voortkruipende ossewagens of de jagende diligences, en, om goed van natuur en buitenlucht te kunnen genieten, neemt de beau-monde daarbij midden onder het volk op den lagen kaaimuur plaats, met de ruggen naar de zee gewend. -

De kern der stad is weder de dicht opeengepakte huizenknoedel der Arabieren, waarin de weinige pleinen als van zelf, door een kruising van talrijke kleine straatjes, open zijn gebleven.

1) Palmpjes, waarvan men het merg eet.

Naar den Gibralfaro op eindigt de huizenverwarring in de afbrokkelende overblijfselen van Arabische muren en torens; naar de zee toe in de moderne stad met haar rechte en breede straten, welke vierkante nuchtere huizenblokken insluiten; over de Guadalmedina heen - een dier lastige riviertjes, welke een breede bedding vol steenen aanbieden in tijden van droogte, en overstromingen, wanneer niemand aan water behoefte heeft - in een zandwoestijn met grauwe fabrieken, grauwe magazijnen en grauwe armenwoningen bebouwd.

Niet lang echter zal Malaga haar Arabische herinneringen meer bewaren. De Moorsche gebouwen zijn, op een fraaie poort na, die in de overdekte markt dienst doet, reeds nu gesloopt, of tot onherkenbaar-wordens toe gehavend, en ook de Arabische straten, waarvan alleen de grondlijnen nog aanwezig zijn, zullen allengs spoorloos verdwijnen. Elke aardbeving schiet een bres in de opeenhoopingen van oude huizen, en in 1884 hebben de hevige schokken zulke verwoestingen aangericht, dat het der moeite begint te loonen geheele blokken op te ruimen om door middel van nieuwe, natuurlijk rechte, straten de voornaamste pleinen met elkaâr te kunnen verbinden.

Wel is waar vordert dit werk langzaam, want in de gestutte huizen, die, geheel van gevels beroofd, aan opengescheurde paarden in de Plaza de Toros doen denken, kruipen de menschen terug tot in het laatste vertrek, waarvan de zoldering nog houdt; maar de speculatie heeft voordeel in het opruimen gezien, en de speculatie brengt in twee jaren ten uitvoer, wat de zorg voor het algemeen belang niet in twintig vermag.

Te zekerder moet dit het geval zijn in een stad, van welke men vertelt, dat het algemeen belang er wat al te dikwijls

voor gelijkloidend wordt gehouden met het persoonlijk voordeel harer bestuurderen. Malaga heeft in dit opzicht een slechten naam; of liever, Malaga heeft uitsluitend om de schoonheid van zijn vrouwen en om de voortreffelijkheid van zijn wijnen een goeden naam. De faam moge onwaarheid spreken - het is zelfs te hopen - ik kan echter niet ontkennen, dat zij mij ergerlijke staaltjes meêdeelde van dubbelhooge ramingen voor gemeentewerken, met bedoeling de helft aan verschillende strijkstokken te laten hangen, van wanbetaling der ambtenaren, terwijl het geld toch niet in de kas bleef, van wetsontduikingen door kooplieden op groote schaal gepleegd, van verregaande zedeloosheid op jeugdigen leeftijd, van gebrek aan achting voor den huwelijksband enz. enz.

Ik hoorde er reeds over klagen buiten Malaga; ik hoor er nog over klagen in Malaga; maar waag het toch niet de stad te veroordeelen of vrij te pleiten. Verzekeren durf ik u alleen, dat de veiligheid er op dit oogenblik al heel veel te wenschen overlaat, en dat deze toestand het gevolg schijnt te zijn van een gebrekkige politie, die slecht, soms in 't geheel niet, wordt bezoldigd. Geen avond gaat voorbij zonder aanrandingen midden in de stad, waarbij weigeringen om mantel, horloge en beurs dadelijk af te geven met messteken worden beantwoord. In de clubs heeft men bewaarplaatsen voor revolvers ingericht zooals bij ons voor regenschermen, en de eigenaars van huizen buiten de stad gelegen zoeken met gewapend geleide hunne legersteden op. Schijnbaar is de stad goed bewaakt, want den ganschen nacht hoort men het schelle, eentonige fluiten der sereno's, die van straat tot straat zich van elkanders tegenwoordigheid vergewissen. Toen ik evenwel eens laat te huis kwam, en zoo'n sereno de

deur moest openen¹⁾, zei ik wel met van Alphen: ‘zou ik voor den klepper vreezen,’ maar voegde er niet bij: ‘hij maakt dat ik gerust kan wezen.’

Gewikkeld in een grijzen mantel, een schako op 't hoofd, een foulard om de kin, witte hennepen zolen onder de voeten, een lantaren benevens een speer in de hand,... waarlijk de gebogen gestalte maakte meer den indruk van een voddendraper tegen straatvuil, dan van een dienaar der Hermandad tegen misdadigers gewapend.

1) In Spaansche steden heeft de sereno de sleutels van alle huizen, welke hij bewaken moet. Wie na elf uur te huis komt, belt niet, maar klapt in de handen totdat de sereno hem opmerkt.

II. Malaga.

Andalucia is nog altijd het land van Don Juan - spreek uit Don Goean - dat wil zeggen, van muziek en liefde: het land, waar zij trouwer hand in hand gaan en zekerder na een gedwongen scheiding kwijnen, dan elders het geval is. Nergens wordt de liefde dan ook zoo openlijk in den kring der kunsten opgenomen, de hofmakerij zoo onomwonden als een ars liberalis beschouwd, waarmede men aangenaam zijn tijd kan doorbrengen. Geen wonder, dat de jeugd er zich tijdig in oefent. De zwakke sekse doet het door op de wandeling of in de kerk de werking der oogentaal te beproeven; de sterke door van de straat naar de balkons vleierende loftuitingen en teedere klanken omhoog te zenden, wat men hier pelar la paba noemt.

Om te voorkomen, dat ge deze uitdrukking - die letterlijk vertaald: de kalkoen plukken, beteekent - onbeschaamd vindt ten opzichte van een aanstaanden schoonvader, deel ik u mede, dat een Spaansche papa aan zijn dochter niets medegeeft, en na zijn dood in den regel een practisch tegenstander van het erfrecht blijkt te zijn geweest.

Dat de liefhebberij voor muziek in dit poëtische land ten allen tijde een eigenschap is geweest van de lucht, die men er inademde, blijkt uit de overleveringen der Mooren, welke van muzikanten gewagen, die voor ééne hymne van den Kalief honderd kameelen, een schaar slaven en een vat vol goud

kregen, terwijl zij recht hadden op een koninklijk gevolg. Dergelijke belooningen vallen den hedendaagschen kunstenaar niet te beurt; doch als hij meer prijs stelt op de dankbare toejuichingen van zijn volk, dan op de overdadige geschenken van zijn vorst, kan hij zich ook tegenwoordig nog gelukkig prijzen, dat zijn wieg in Spanje stond.

De kring soldaten en sjouwers om den blinden zanger op straat, het onbeschaafde publiek in een café-chantant, het uitgezochte gezelschap in een salon, de vertegenwoordigers der hoogste standen in een grooten schouwburg, allen hebben zij de uitbundigste toejuichingen over voor vaderlandsche kunst en vaderlandsche kunstenaars.¹⁾

Mogen zij daardoor eenige vreemdelingen glimlachend de schouders doen ophalen over een zoo al niet blinde, dan toch zeker bijziende vooringenomenheid met het nationale, ik ken er andere, die gaarne een beetje van die verblindheid in ruil zouden nemen voor een verziendheid, welke maar al te dikwijls den blik richt naar hetgeen over de grenzen, bijgevolg niet met juistheid waarneembaar is. -

Hier komt bij, dat in Andalucië elk op zijn beurt artiest is, zingt, op de gitaar speelt en dikwijls nog andere instrumenten beoefent.

De kunst bestaat er dan ook nog in haar oorspronkelijken vorm, d.i. zij leeft er op de lippen van het volk.

1) Uit de zeldzaamheid van leesbibliotheken had ik al overijld besloten, dat men niet las. Integendeel bleek mij in de laatste dagen, dat de Spanjaarden en de Spaansche vrouwen hunne nationale schrijvers zeer goed kennen. Aan de dames van Madrid hoorde ik een neiging voor vreemde, vooral Fransche lectuur verwijten, maar Madrid is Spanje niet. Paul Vasili schrijft: 'les grandes familles espagnoles ont la passion des lettres.' (nationales).

Iederen dag worden hier in de straten honderde coupletten gedicht op de liefde en op de gebeurtenissen van den dag. Het eene sterft onmiddellijk na de geboorte, het andere gaat van mond tot mond, het derde komt ten slotte onder een drukpers te land. In de deftige wereld doet het laatste dan zijn intrede met den naam van een verzamelaar, daar niemand meer weet in wiens phantasie het werd verwekt.

Deze volkszangen met hunne wijzen noemt men canto flamenco, een naam, waarvan de afleiding mij onbekend is. De wijzen zijn òf oud en dan anoniem als de gedichten, òf nieuw en dan aan zarzuela's¹⁾ van bekende componisten ontleend.

Een bijzonder en zeer geliefd onderdeel van het Canto flamenco vormen de Malagueña's. Zoodra wij dus vernomen hadden, dat Malaga eene dame rijk was, die bekend stond als de uitstekendste vertolkster dezer gezangen in gansch Andalucië, hebben wij - het zal u niet verwonderen - pogingen in het werk gesteld, om haar talent te kunnen bewonderen.

Deze pogingen zijn tot mijn verbazing gelukt. Ik zeg: tot mijn verbazing, omdat ik er op voorbereid was ons, naar Andalucische gewoonte, afgescheept te zien met een belofte, zóó fraai en zóó vast, dat wij uit bescheidenheid nooit naar de vervulling zouden durven vragen. Schaamtevol beken ik tot eer der señorita, die de onderhandelingen leidde, dat ik haar ten onrechte heb verdacht. Mijn verwachtingen zijn overtroffen geworden, en ik wil u dus vertellen, wat wij alzoo op dit 'avondje in Malaga' hebben gezien en gehoord. -

Mevrouw Carmen²⁾ X is geen kunstenaars van beroep, en

1) Spaansche operette.

2) Uit te spreken Cármen en niet Carmèn, zoals de Franschen doen.

heeft niet altijd in deze stad het teruggetrokken leven geleid, waarmede zij zich thans tevreden stelt. Haar man, die eerst rijk, smoorlijk verliefd en fel republikeinsch gezind was, nam haar in den aanvang van zijn huwelijk naar Parijs mede, ten einde daar onder de uitgeweken Spanjaarden een rolletje te spelen.

Nadat echter zijn beurs geledigd, zijn liefde getaand en zijn republikeinsche ijver bekoeld was, keerde hij naar Malaga terug om nu een anderen weg in te slaan. De gewijzigde omstandigheden dwongen hem des ochtends en des namiddags achter een lessenaar plaats te nemen, veroorloofden hem des avonds - volgens stedelijk gebruik in een apotheek - met zijn vrienden de politiek benevens de chronique scandaleuse te behandelen - welke laatste soms aardig verduidelijkt werd door de inkomende recepten - en beletten hem niet eerst tegen den morgenstond de echtelijke woning weder op te zoeken.

Mevrouw had zich van haar kant gemakkelijk analoge vrijheden kunnen veroorloven; zij deed dit echter niet, en won op deze wijze de achting terug, die haar man verspeelde. Dat het huishouden des ondanks Engelschen maakte,¹⁾ zooals hier het in-schulden-geraken heet, lag niet aan haar, en trok zij zich dan ook wijselijk minder aan.

Op verzoek van onze wederzijdsche vriendin had mevrouw Carmen X dus besloten een avondje te geven.

Zij zeide aan een paar kennissen, dat zij zou zingen; de kennissen brachten het aan andere kennissen over; de andere kennissen hielden er logé's op na, en zoo kwam 't, dat genoemde dame gisteren avond een onbepaald aantal gasten ver-

1) Hacer Ingleses.

wachtte, van welke gebeurtenis haar man niets wist en ook niets verlangde te weten.

Toen wij haar woning binnentraden, waren er reeds eenige vrienden aanwezig, die in een donker achtervertrek hoeden en mantels aflegden, om zich daarna in de voorkamer te begeven, waar twee lampen brandden en een menigte stoelen benevens een canapé tegen de wit beschilderde muren stonden gerangschikt. De vrouw des huizes was nog boven; wij hadden dus een oogenblik tijd om op te merken, dat de grond met de bekende Spaansche matten was belegd, dat er in de hoeken eenige vazen op voetstukken, benevens een pendule, style empire, op een tafel prijkten, en dat een viertal platen de wanden versierden.

Met een nieuwen toevoer van gasten kwam de gastvrouw binnen.

Welke Muze helpt mij thans u een voorstelling geven van dit echt Andalucisch type? Ik kan mooi schrijven, dat zij kort was en gezet, met keurige, kleine voetjes en dikke, kleine handen, amandelvormige, gitzwarte oogen, lang haar, dat in tallooze krulletjes over het voorhoofd hing, een rechte, spitse neus, een grooten mond en gevulde wangen van een zuidelijk koloriet... die opsomming geeft u geen denkbeeld van de snel afwisselende, bevallige houdingen, welke die lenige gestalte aannam, van de rusteloosheid dier voetjes, van de gestadige gesticulatie dier kleine handen, van het flinkeren, bijna spreken en lachen dier prachtige oogen en van den eigenaardigen, sensueelen glimlach, welke dien mond omspeelde. Het geheele persoontje was al leven en vuur, zonder een spoor dier zenuwachtige schichtigheid, welke in het Noorden zoo vaak voor zuidelijke bewegelijkheid wordt aangezien. -

Nog altijd daagden er meer menschen op. Wie Carmen kende, drukte haar de hand; wie haar niet kende, liet zich vluchtig voorstellen. Iedereen was welkom, mits hij zich maar zelf een plaats wist te verschaffen. Natuurlijk ging dit hoe langer hoe moeilijker, en het eind van de historie was, dat men niet alleen in de kamer, maar ook in den gang zat.

Van een officieele kennismaking tusschen de gasten onderling kwam niemendal in. Men sprak elkander losweg aan, vroeg ter loops naar den voornaam, en gebruikte dien terstond, als dagteekende de vriendschap al van jaren her. Dat ook tegenover mijn vrouw Carmen deze methode zonder aarzeling in toepassing bracht, kon er door; maar eerlijk bekend, maakte het een zonderlingen indruk op mijn deftig Hollandsch gemoed, toen een jong ambtenaartje zich niet ontzag dit voorbeeld onmiddellijk na te volgen. -

Het duurde niet lang of de gitaar werd gehaald, waarvoor zich dadelijk een aantal bespelers aanmeldden. Een blond, gebaard jongmensch kreeg ze het eerst, en begon met een vrij langdurige snarenstemming. Zoodra hij hiermede klaar was, sloeg hij een paar akkoorden aan, en tokkelde toen een korte melodie, die, onveranderd terugkeerend, het doorgaand accompagnement bleek te wezen, waarop de zangeres kon invallen, zoodra zij het oogenblik gunstig achtte.

Jammer, dat ik u het vierentwintigtal lage, in acht driekwartsmaten verdeelde noten niet kan doen hooren, die het stemmengegons als het ware doorboorden. De gitaar is waarlijk een mooi instrument; haar doordringend en toch niet overschreeuwend geluid maakt ze bij uitstek geschikt voor de begeleiding van een gezang met niet al te lang gedragen tonen.

Plotseling viel Carmen in. De half gesloten oogen naar de gitaar

gericht, de lippen bijna tot een cirkel samengetrokken, stiet zij met een sterke, maar ruwe en geknepen keelstem, op een vrij lang aangehouden noot, de eerste lettergreep uit van het couplet.

Niemand sprak meer een woord; ademloos staarde men haar aan; vooral de heeren zagen er uit, alsof zij eensklaps aan de aarde waren ontrukkt en in hogere sferen opgenomen.

Nog drie lettergrepen lang hield de zangeres denzelfden toon aan, toen zonk zij in de tweede maat, en besloot in de derde en vierde met een reeks afdalende triolen. De eerste regel was hiermede geëindigd, en een schuchter ‘olé’¹⁾ weêrklonk alleen uit den mond van den gitaar-speler.

Onmiddellijk werden de eerste woorden een toon lager herhaald, om dezen keer in een reeks mordentjes te eindigen, die op de sierlijkste wijze de dalende noten omspeelden. Nu echter zette de zangeres den tweeden regel, lager, bijna zacht in, klom, sterkend wordend, omhoog, hield zich, weder verzwakkend, in een lange cadens op die hoogte staande, bereikte met de eerste lettergreep van den derden regel haar allerhoogsten toon, en zonk toen in een regen van triolen, quintolen, mordenten, trillers, al zachter en zachter wordend, naar den grondtoon af, aan het slot van den vierden regel nog eenmaal een sforzando accent gevend, om dan het eind weêr te omhullen met een wegstervende cadens.

‘Olé, olé, olé,’ klonk het van alle kanten! Als uit een heerlijken droom ontwakend, keek ieder eerst de zangeres,

1) ‘Olé’ is een uitroep van bewondering, waarmeê de Spanjaarden zeer gul zijn. Komen zij een mooie vrouw op straat tegen, dan werpen zij haar steeds met andere vleiende uitdrukkingen ook het ‘olé’ stoutweg in het gezicht.
Men noemt deze complimenten ‘flores’ (bloemen).

daarna zijn buurman of buurmeisje met een stralend gezicht aan, klapte in de handen, en riep: ‘bonito, precioso, divino.’

Carmen lachte en genoot; maar toen een der heeren klaagde: ‘ach, ik zou u altijd bij mij willen hebben en hooren zingen’, merkte zij op, dat haar man vroeger ook zoo had gesproken. Tegenwoordig oordeelde hij anders, en riep, als zij bij toeval eens in zijn bijzijn zong: ‘houd toch op met dat lawaai’.

Men vond het verhaal allergrappigst, noemde haar gezouten, en verdiepte zich in particuliere gesprekken: de jongere heeren het hof makend, de oudere politiseerend, terwijl het tokkelen op de gitaar onverpoosd doorging.

De tekst van het gezang was eenvoudig geweest:

‘Ik nam plaats in de nis van een muur
En ging weenen om mijn gevoel;
Mijn gevoel was zoo vreeselijk groot,
Dat de steenen begonnen te beven.’

Ronduit bekend had ik de eerste maal den draad der zonderlinge muziek niet gevat, en onderscheidde ik er pas later het Moorsche karakter van¹⁾ met den eigenaardigen val, en het ongewone rhythmus. Van een verband met de woorden is daarbij geen sprake; de uiteenlopendste gedachten worden op een en dezelfde melodie voorgedragen, waarin de zanger of zangeres alleen de mordenten, points d'orgue, trillers en cadenzen naar de ingeving van het oogenblik wijzigt.

Naast de vinding der woorden (die evenwel niet altijd oorspronkelijk zijn) beschouwt men deze versiering der zangwijs

1) Waarmeê de geknepen stem in volkomen overeenstemming is.

als de zaak, waaaop het eigenlijk aankomt, en het valt niet te ontkennen, dat Carmen haar tonen, als een kalligraaf zijn letters met sierlijke krullen of als een decorateur zijn tropeeën met bevallige klimopraken, met de bekoorlijkste slingers van dartel huppelende en melancholisch kwijnende notenreeksjes wist te omwinden.

Op het eerste couplet volgden spoedig een tweede en een derde, waardoor de geestdrift al hooger en hooger klom.

Vooraf drie der jongere heeren waren vermakelijk in hun enthousiasme. De blonde - die de gitaar tokkelde - staarde der zangeres met zulk een zielsverrukking in de oogen, dat een schilder van heiligen en musiceerende engelen hem ongetwijfeld in zijn schetsboek had opgenomen. Een kleine donkere, wiens gelaat minder uitdrukkingvol was, trachtte door het uitrekken van zijn hals te vergoeden, wat aan de bewegelijkheid van zijn trekken ontbrak, en stootte, midden onder het gezang, een paar olé's uit, die zijn geheele lichaam deden schokken. De derde eindelijk, een lange, bijzonder magere en bijzonder zwarte, die de novia¹⁾ met welke hij elken avond de kalkoen plukte, ontrouw was geworden ter wille van Carmens gezang, en wiens groote uitpuilende oogen reeds in gewonen toestand sterke opgewondenheid uitdrukten, kreeg onder het zingen het voorkomen van een lachenden waanzinnige, en bracht de herhaalde olé's zóó onverwacht te voorschijn, dat zijn buurman (de ondergeteekende) nu en dan van schrik bijna omhoog sprong.

Ziehier eenige specimina der voorgedragen coupletten.

1) Aanstaande en bruid.

‘Uw liefde is als een stier,¹⁾
 Die gaat, waarheen men hem lokt.
 De mijne is als een steen,
 Die blijft, alwaar men hem legt.’

‘Ik, die weenende ben geboren,
 Wil al zingende grafwaarts gaan;
 Zoo zal al het leed der wereld
 Niet mijn eenig aandeel zijn.’

‘De straten werden voor mij gesloten,
 De hemel werd voor mij bewolkt,
 Den dag, toen gij mij durfde zeggen:
 Alreeds is onze liefde dood.’

‘Ge hebt mij begeerd en ge hebt mij vergeten;
 Nu keert ge terug en begeert mij weêr;
 Een schoen, dien ik eens heb weggeworpen,
 Dien trek ik naderhand niet meer aan.’

‘Wanneer ik in den doodstrijd lig,
 Kom dan, en plaats u bij mijn kussen;
 Richt in mijn oogen vast uw blik,
 Wie weet of 'k dan nog wel kan sterven.’

Na de Malagueña's verzocht een der dames om een Sevillaansche Petenera, insgelijks een onderdeel van het Canto Flamenco. Carmen liet zich niet bidden, en de gitaar ging in andere handen over. De nieuwe begeleider begon weder met stemmen, en sloeg toen een accompagnement aan, dat den ge-

1) Bedenk, dat in het land der stiergevechten de vergelijking met een stier voor de hand ligt.

heel verschillenden aard van het nieuwe lied duidelijk deed uitkomen.

Het waren nu geen enkele noten meer, maar volle akkoorden, in een samengestelder, veel vrolijker rhythmus aaneengeregen. Aan den zang, waarmede Carmen op dezelfde wijze als bij de Malagueña's inviel, ontbrak zoowel de Arabische val als de regen van nootjes, die de zangeres er willekeurig doorheen strooide. De melodie was, op 't gebrek aan een slot na, zeer eenvoudig, en, door haar dartzel karakter, uitmuntend in harmonie met de woorden:

‘Neen, er is niets kouders,
Dan de hand van een barbier,
Dan 't achterste der vrouwen,
Moeder van mijn hart,
Neen, er is niets kouders,
Dan 't snuitje van een hond.’

Iets minder guitig, maar wel karakteristiek Andalucisch luidde een volgend couplet:

‘Een vrouw ging in de Plaza¹⁾
En toen zij den stier ontwaarde,
Gilde zij 't plotseling uit!
Moeder van mijn hart
Een vrouw ging in de Plaza
En de stier²⁾ leek op haar man.’

Ook nog een Habanera en eenige liederen, welke, als de

- 1) De Spanjaarden noemen het gebouw, waarin de stiergevechten worden gehouden: Plaza de toros.
- 2) Met zijn horens.

Aragoneesche Jota, niet tot het Flamenco behooren, droeg Carmen met de grootste bereidwilligheid voor. Het was daarbij ook voor oningewijde ooren duidelijk, dat zij aan de verschillende eigenaardigheden volkomen recht liet wedervaren. Toch zou zij hare hoorders onvoldaan hebben gelaten, indien zij niet met een paar Malagueña's had besloten, waarin haar echt Andalucisch talent het schitterendst uitblonk. Zij begreep wel, 'qu'il fallût un bouquet à ce beau feu d'artifice' en toen zij dan ook met een inspanning, welke hare wangen donkerrood kleurde, en haar oogen bliksemstralen deed schieten, de trillers, mordenten, points d'orgue en cadenzen tot in het ongeloofelijke had vermenigvuldigd en verlengd, vielen haar niet alleen daverende toejuichingen en honderdmaal herhaalde olé's ten deel, maar zei de kleine zwarte man: 'o, wat is er toch een gevoel op de wereld,' riep de blonde: 'het dringt mij in de ziel, het verwart mijn zinnen,' jubelde de lange: 'dochter van de zon, die tonen gaan tot aan de poorten van het paradijs! Leve de gratie van God!'

Als ge nu meent, dat deze uitroepen geïnspireerd waren door ettelijke flesschen Amoroso, dan hebt ge 't glad mis. Den ganschen avond was er geen bediende binnengekomen en had niemand zijn plaats verlaten. Tot eenige versnapering stond in de donkere kleedkamer.... een karaf water klaar.

I. Madrid.

Nog altijd is de cholera uit Algeciras en Tarifa niet geheel geweken. Op zich zelf zou dit geen reden geweest zijn om het geïsoleerde Gibraltar te mijden. Nu mij echter een bezoek aan Gibraltars voornaamste merkwaardigheid: de linea, waar Spanje en Engeland gewapend tegenover elkander staan, ten stelligste wordt afgeraden, hebben wij besloten ons plan liever te wijzigen, voorshands naar Toledo, Madrid, het Escuriaal en Burgos te trekken, om dan in de heilige week en de daaropvolgende feria af te kunnen zakken naar Spanje's glanspunt: Sevilla. Reeds ligt Toledo achter den rug, en kan ik u dus over deze oude hoofdstad van het Gothische rijk een oogenblik onderhouden. -

Het is onmogelijk den loop der geschiedenis nategaan zonder eens den genius, die, nu hier dan ginds opduikend, alle volken beurtelings aan de spits der immer voortschrijdende beweging stelt en dan weder in rust en vergetelheid laat verzinken, met een rups te vergelijken, die, onder het gestadig voortkruipen vervellend, zijn fraai gekleurde omhulsels telkens laat glippen, vergrauwen en verdrogen.

Het lot der steden is in dit opzicht gelijk aan het lot der volken, en wie weet of het lot der volken niet eenmaal dat van de gansche menschheid zal zijn.

Nu blijkt het in den regel spoedig, waarom een stad een poos glanzen en daarna even noodlottig kwijnen moest. Een ver-

zande haven, de ligging aan een ouden, later verlaten handelsweg, de oplossing van het landje, waarin zij residentie was, in een grooter rijk, geven op de vraag naar redenen voor een zichtbaar verval meestal een vrij duidelijk antwoord. Zelden echter springt het zoo onmiddellijk in het oog, als te Toledo, dat een stad even noodzakelijk van een bepaald tijdvak het troetelkind als van een volgend de verschoppeling moest wezen. Bij den eersten oogopslag herkent men het ideaal eener middeleeuwsche vesting en de onbruikbare stad voor de eeuwen der kanonnen.

Wanneer men, het station verlatend, de mogelijkheid nog niet kan aannemen, dat zich in de heuvelige vlakte met haar weinige akkers, haar dorre weiden en haar gele, kale plekken aanstonds een schilderachtige stad zal verheffen, gebouwd op zwarte rotsen¹⁾ en omstreamd door een schuimende rivier, dan is de aanblik inderdaad verrassend, als men eensklaps, in de diepte aan zijn voeten, den onbevaarbaren Taag ziet bruisen, overwelfd door een lange, statige brug, en beheerscht door een met muren en poorten omgeven, dicht opeengedrongen huizenmassa, waaruit kerken, torens en paleizen zich, als beëngd, naar boven dringen.

Welk een heerlijke tooneel-decoratie denkt men onwillekeurig, en ontwerpt dan tegelijkertijd het schema voor een aangrijpend drama, dat tegen dezen achtergrond kan gespeeld worden.

In het eerste bedrijf ontsluit de Gothische koning Rodrigo het betooverde slot,²⁾ waaraan de voorzegging is verbonden,

- 1) Lavigne zegt: 'op zeven heuvelen even als Rome'; dat zal in allen gevalle moeten zijn op de zeven (?) toppen van één heuvel.
- 2) Volgens anderen een grot en wel de nog bestaande Cueva de Hercules.

dat zijn opening Spanje's ondergang ten gevolge zal hebben. Rodrigo hoopt schatten te zullen vinden, maar treft in de verlaten zalen slechts een kistje aan, waarin een doek ligt. Hij ontrolt het doek, waarop vreemdsoortig uitgedoste gestalten zijn afgebeeld, en leest het volgend onderschrift:

‘Wen 't slot, dat deze schatkist sluit,
 Geopend wordt, en 't mensch'lijk oog
 De teek'ning op dit doek aanschouwt,
 Dan zal 't met Spanje zijn gedaan,
 En wordt verwoest al wat er in is.
 Dan valt het aan een volk ten prooi,
 Zooals hiervoor is afgebeeld,
 Met aangezichten donker zwart,
 In kleurige kleedij gedost,
 De fiere kruinen hoog gekapt.
 Zij zullen rijden op hun paarden
 Al met de vaandels steeds omhoog,
 Met lange lansen in de handen,
 Met scherpe degens aan hun zij.
 Zich zelve zullen ze Alarates,
 En vreemden noemen in dit land;
 Gansch Spanje zal verloren wezen,
 En niemand langer rijk er zijn.’

De koning slaat de waarschuwende woorden in den wind, en beproeft, in het tweede bedrijf, een der hofdames van de koningin te verleiden, die hij bij het baden heeft bespied. Florinda (of la Cava) weerstaat zijn smeekbeden, maar bezwijkt voor zijn geweld.

In het derde bedrijf openbaart Florinda haar schande aan

haar vader, graaf Juliano, die het besluit neemt zich op koning Rodrigo voorbeeldig te wreken.

In het vierde bedrijf beweegt hij Moesa, den veldheer der Arabieren, die tot aan de overzijde van Gibraltar zegevierend zijn voortgedrongen, nu ook Spanje te bemachtigen, en in het vijfde wordt Toledo door Moesa's onderbevelhebber genomen, nadat Rodrigo's heir bij Jerez door de Mooren is verslagen en uiteengejaagd. -

Den 25^{en} Mei anno 714 viel de Gothische residentie den Muzelmannen in handen, en eerst anno 1085 werd zij, insgelijks op een 25^{en} Mei, hun door koning Alfonsus VI voor goed weder ontnomen.

Van haar glansrijkst tijdperk heeft de stad zoo goed als niets meer bewaard; van de latere tijden daarentegen zooveel, dat Villa Amil kon verklaren: 'wie negen maanden in Toledo heeft vertoefd, kent de stad nog in 't geheel niet.'

Ik ben er op verre na geen negen maanden gebleven, en beken dan ook gaarne niet veel meer dan den verwarden indruk meêgenomen te hebben, dien men van een eerste bezoek aan een groot museum, als het Louvre, krijgt. Toledo is letterlijk een opeenstapeling van poorten uit allerlei eeuwen, bogen in allerlei vormen, kerken in allerlei stijlen, overblijfselen van moskeeën, synagogen en paleizen, ruïnes van muren, kloostergangen en onherkenbare gebouwen. Te midden van dat alles wonen menschen, en gaat het leven zijn dagelijkschen gang; maar die menschen kunnen niet beletten, dat men zich in een uitgestrekt museum waant, en dat leven weêrhoudt de fantasie niet in lang vervlogen eeuwen rond te woelen.

Ik meende nauwe straatjes gezien te hebben, maar de stegen

van Toledo overtreffen al wat ik tot nu toe in Spanje van dien aard aanschouwde.

Nu eens loopen zij, gelijk te Venetië, onder de huizen door, dan weêr verliezen zij zich in zulk een verwarring van muurtjes, pleintjes, poorten en puinhoopen, dat men niet meer weet waar de publieke weg eindigt of het privaat bezit begint. Daarbij voeren zij altijd - als ware 't met opzet gedaan - de eene steile heiling op om dadelijk weêr een andere af te dalen. Zijn overbuurman eens de hand te drukken is een vriendelijkheid, die men zich hier op menige plek gemakkelijk van zijn slaapkamer uit kan veroorloven, en geldt het een overbuurvrouw, dan laten de uitspringende glazen balkons in de schemeruren ook wel grootere vertrouwelijkheden toe. Dat de huizen daarenboven niet gewit als te Córdoba zijn, maar grauw, hetzij door de natuurlijke tint van het eeuwenheugend, berookt gesteente, hetzij door de beschildering met architectonische omlijstingen, zuilen, medaillons, beelden, half openstaande ramen met meubelgordijnen en balkons, vervroolijkt den aanblik zeker niet. Op sommige plaatsen kan men zich voorstellen door een gevangenis, op andere door een kloostergang te wandelen. Hier springen de huizen eensklaps terug, een kleine ruimte openlatend, waarin een boom verkwijnt, ginds dringen zij zoo dicht op elkander aan, dat er geen kar meer tusschen door schijnt te kunnen. In een rechte lijn staan zij nooit; in een kromme zelden; meestal springen zij, als decoraties, het een voor het ander heen, en meent men, even als op het tooneel, gevels zonder gebouwen er achter, en muren, die elkander doorsnijden, te zien. Alles geert, haakt in elkaâr, en lijkt door een reuzenhand verwrongen.

Wat moet het des avonds hier aangenaam wandelen zijn

geweest in de tijden, dat lantarens voor de heiligen-beelden de eenige straatverlichting uitmaakten en vechtersbazen u dwongen het recht van doorgaan met het zwaard in de vuist te veroveren!

Beschouwt men de huizen van naderbij, dan is er bijna geen, waarin niet een muurvlak van keurig gehouwen steenen onder slordig opgestapelde, ruwe blokken, of een toegemetselde spitsboog naast een vierkant venster, of een portaal met renaissance-ornamenten voor een half zoo breed gang verraadt, dat men de overblijfselen van een ouder gebouw heeft gebruikt, nieuw samengelapt, misschien maar luchtig hooger op getrokken. En gaat men in deze onderstelling nog nauwkeuriger zoeken, dan komen wapenschilden, antieke hekken, massieve deuren met metalen beslag, verhakte kapiteelen, phantastische beeldhouwwerken en ouderwetsche kolossale spijkers met koppen als kievitseieren voor den dag.

Onder de belangrijkeren nummers van dit groote museum staan de kerken boven aan in den catalogus. Toledo heeft ze in soorten.

In de kleine San Cristo de la Luz dagteekenen de marmeren zuilen met de bladkapiteelen misschien wel uit den Romeinschen, de hoefijzervormige bogen uit den Moorschen, en de merkwaardige, in nissen geschilderde heiligen met het schild van Alfonsus VI - een goud kruis op een rood veld - uit den onmiddellijk volgenden christelijken tijd.

Santa Maria la Blanca was oorspronkelijk een synagoge, daarna een kerk, daarna een gesticht, daarna een kazerne. Met zijn zware achtkantige pijlers, die, op Byzantijnsche met pijnappels, bladeren, bloemen en stengels versierde kapiteelen, prachtige - bijna schreef ik elastische - hoefijzervormige bogen dragen, waarboven een nog eenmaal zoo hoog muurvlak

met een fraai en scherp lijnen-ornament, gebeeldhouwde schelpen, en open nissen tusschen kleine zuiltjes gevat, is versierd, doet het zonderlinge, drie schepige kerkje tegenwoordig aan een Indische pagode denken.

San Martin, het werk van een Vlaming, Juan Guas genaamd, was aanvankelijk door Ferdinand en Isabella tot hun grafkapel bestemd, werd in den onafhankelijkheidsoorlog op de baldadigste wijze geschonden¹⁾, en is met den bijbehorenden hof van het vroegere klooster San Juan de los Reyes nog steeds een model van Gothische decoratieve kunst. De muurvlakken met de Castiljaansche en Aragoneesche wapenschilden en emblemen bedekt, de pijlers met de merkwaardige heiligen-beelden, de kapiteelen met de zonderlinge portretkoppen,²⁾ maar vooral de lijsten met wijngaardranken, waarin het krioelt van vogels, bloemen en phantastische dieren, zijn zoo sierlijk gesneden, zoo kunstig in de ruimte geplaatst en afgedeeld, dat men de thans ondernomen herstelling bijna als een hopeloozen arbeid moet beschouwen.

Ten slotte noem ik den kolossalen dom, Spanje's metropolis, en, volgens het spreekwoord, dat de kathedraal van Leon de fijnste, die van Sevilla de grootste noemt, de rijkste kerk van het Iberisch schiereiland.³⁾

Na de kerken komen de verschillende poorten uit Gothische,

- 1) De Spanjaarden geven de schuld aan de Fransche soldaten, de Franschen aan de Spaansche.
- 2) De Lavigne spreekt van 'têtes d'anges'. In dat geval zouden er zeer leelijke en zelfs gebaarde engelen moeten bestaan. Ik betwist het niet; maar het komt mij toch vreemd voor.
- 3) Het is mijn plan op dezen dom terug te komen, zoodra ik de kerken van Sevilla en Burgos zal bezocht hebben. Leon ligt niet in mijn reisplan.

Moorsche en nieuwere tijden in aanmerking, waaronder de Puerta del Sol, met haar vier Arabische bogen een der best bewaarde, Moorsche gedenkteeken in Spanje, de eereplaats inneemt. Op de poorten volgen de vier Alcázars, waarvan er een na herhaaldelijk gerestaureerd te zijn, thans tot militaire academie dient; dan blijven nog de oude en nieuwere paleizen over, waartoe het stadhuis in zijn Grieksch-Romeinschen stijl behoort, de vroegere kloosters, de gebouwen, wier oorspronkelijke bestemming volkomen onbekend is zooals het taller del Moro, een grot, een amphiteater, baden,... mij dunkt, dat ge nu wel de onmogelijkheid inziet om van zulk een stad een beschrijving te geven, die niet vervelend wordt door haar lengte.

Twee punten moet ik echter, alvorens van Toledo af te stappen, nog even aanroeren. Het eene is de geschiedenis der zoogenaamde Mozarabes, of onder de Arabieren gemengde Christenen, het andere die der beroemde wapensmeedkunst.

Ofschoon de overlevering de stichting van Toledo aan Rhodiërs, Pheniciërs, Egyptenaren, Phoceërs, ja zelfs aan Tubalcain, Hercules en Nebucadnezar toeschrijft, heeft de stad waarschijnlijk haar aanzijn te danken aan de Joden.

De Gothische bisschoppen, die niets deden om den ellendigen toestand der slaven te verzachten, ergerden er zich evenmin aan, dat de Israëlieten werden gesard en mishandeld. Nadat Spanje echter in de handen der Mooren was gevallen, kregen niet alleen de slaven het recht zich los te koopen, maar werd ook aan Joden en Christenen vergund¹⁾ in synagogen en kerken vrijelijk hunne godsdiensten uit te oefenen.²⁾

- 1) De Katholieken hebben dit goede voorbeeld eerst voor een drietal jaren, dus meer dan elf en een halve eeuw later nagevolgd.
- 2) De laatste tijden van de Moorsche overheersching kenmerkten zich ook door geloofshaat. Deze was evenwel van een anderen aard dan die der Christenen. Men vervolgde geen andersdenkenden in het algemeen, maar strafte de individuen, die den Islam hadden gehoond.

Ten slotte zegevierden op hun beurt de Christenen weêr, en nu deden, in het gevolg der predikers van verdraagzaamheid, de geloofshaat en de vervolgingsgeest van andersdenkenden op nieuw hun intocht. Niet meer tevreden evenwel met de vergunning om tegen Mohammedanen en Israelieten¹⁾ te mogen woeden, vielen thans de priesters insgelijks op hun eigen geloofsgenooten aan, wier eenige schuld was, dat zij in het hart van het Islamisme den ouden Gregoriaanschen ritus trouw hadden bewaard. Alfonsus VI, door den paus opgestoot, wilde den Mozarabes den nieuwen Romeinschen ritus eenvoudig met geweld opdringen. Nogtans mislukte dit opzet volkomen. De Toledaansche geestelijkheid hield aan zijn ritus vast, het volk geraakte in opstand, de koning moest toegeven, en nog heden ten dage wordt zoowel in een kapel van den dom, als in de kerken Santas Justa y Rufina en San Marcos, de oude Gregoriaansche ritus onveranderd gevolgd. -

De geschiedenis der Toledaansche smeedkunst illustreert op zeer eigenaardige wijze de geschiedenis der stad. Ontstaan, men weet niet wanneer, bloeide zij geruimen tijd, men weet niet hoe, en begon zij te kwijnen, toen de vuurwapenen algemeen in gebruik kwamen. Waaraan de beroemde klingen haar buigzaamheid te danken hebben, is een raadsel, naar het schijnt zoowel voor de smeden als voor de oningewijden. Sommigen schrijven alles aan de wateren van den Taag toe; anderen geven de eer aan de ge-

1) De zachtzinnige Isabella vaardigde in 1492 het verbannings-decreet der Joden uit, die haar daarom Isabel noemden.

schiktheid der artiesten. Dat alle materialen van elders komen, het staal zelfs uit het buitenland, en dat Karel III, om de stervende industrie voor den dood te behoeden, een wapensmid uit Valencia moest ontbieden, bewijst meer voor de eerste dan voor de laatste verklaring. Zeker is 't, dat de staatsfabriek thans uitsluitend van de levering der wapenen voor het Spaansche leger moet bestaan, terwijl zich een paar kleinere werkplaatsen door de vervaardiging van de degens der torero's, de scharen, messen en dolken voor Spanje en voor enkele vreemde toeristen met moeite op de been houden. Het tegenwoordige incrustatie-werk, dat er grof en weinig artistiek uitziet, is slechts een goedkoope namaak van het oude, en niet hier, maar te Madrid leeft voor horloge-kasten, manchetten-knoopen, doekspelden, dolken, juweelen-kistjes enz. de echte kunst weder op, zij 't dan ook in een gewijzigden stijl.

II. Madrid.

Wat zal ik u thans, zonder mij al te erg de vingers te branden, over Spanje's hoofdstad schrijven?

Hetgeen ik met eigen oogen kan waarnemen, is niet heel veel meer dan het voorkomen der stad en het leven in de straten.

Vul ik mijn schildering dus met bijzonderheden aan, die uit het leven achter de gevels der woonhuizen en openbare gebouwen getrokken zijn, denk er dan altijd de woorden: 'volgens sommigen' bij, en zie in mijn mededeeling geen stilzwijgende legalisatie van het ingevlochten feit. -

Madrids gedaante is gemakkelijk beschreven. Denk u, tusschen hooge, eenvormige, gele hôtels ingesloten, een eivormig plein, dat alleen des nachts na één uur, en op regendagen voldoende groot is voor de menigte, die te voet, te paard, in trams of in rijtuigen er op vertoeft of er zich over heen beweegt. Midden op deze plaats prijkt een zelden springende fontein, waarvan de kom, in harmonie met het plein, te klein is voor de watermassa, die de zware straal omhoog kan spuiten, en in den elliptischen omtrek komen tien straten uit, die als zoovele aderen, dit hart van de residentie - tegelijkertijd hart van den staat - met alle weefsels van het lichaam verbinden, den boog van paseo's snijden, welke Madrid bijna geheel omsluit, en voortloopen in de wegen der kale, hobbelige vlakte met haar armzalige Manzanares, de treurigst denkbare omgeving van een groote, vorstelijke stad. Hoewel er op deze

plaats geen poort staat, heet zij toch Puerta del Sol. Hoogstwaarschijnlijk is de naam afkomstig van een kasteel, dat nog in 1520 tot verdediging der stad moest dienen.

Minder aan de duizenden, die er over heen gaan, dan aan de honderden, die er uren lang, ja soms den ganschen dag, op verwijlen, heeft de Puerta del Sol haar vermaardheid te danken. De toerist ziet in deze stationneerende menigte slechts luierende praatbroërs, die hem hardnekkig den weg versperren, bedelaars, die hem dagelijks zijn goedgehartige opwelling van gisteren doen berouwen, venters van couranten, lucifers, tandenstokers, loterijbriefjes en andere snuisterijen, die hem de ooren doen tuiten door hun geschreeuw. Het eenige, dat er zijn aandacht boeit, zijn de waterverkoopers, die, behalve een groote aarden kruik, een glazen toestel met blinkende koperen knoppen dragen, waarin een flesch anisette, drie glazen en een doos vol suikerkoekjes geborgen zijn. Kenners beweren echter, dat de politie-agenten te Madrid niet zonder reden revolvers op zijde hebben, daar, naast het leger, juist deze menigte de gevaarlijkste kiemen bevat van demonstratiën, oproeren en omwentelingen. De vergelijking van de Puerta met een hart, waarin de stroom des levens versneld of vertraagd wordt, zoodra plotselinge schokken het organisme, zij 't aan zijn uiterste grens beroeren, noemen zij alleszins gewettigd.

Dat de straat-politici, de makelaars van allerlei aard en voor allerlei doel, de kwakzalvers, de industrie-ridders, de afgezette ambtenaren der laatst gevallen partij tegenwoordig bij voorkeur in de koffiehuisen achter een glas water of een dominospel zetelen, bewijst hiertegen niets; want de geringste aanleiding, het vooruitzicht maar van een opstootje, doet de oude garde weêr

naar haar vroegere standplaats terugkeeren. Zoodra het Spaansche bloed door de politiek in gisting is gebracht, schijnt het hier zijn gevaarlijkst schuim omhoog te werpen.

Van de tien lange straten, die op de Puerta monden, vertoonen er negen het treurige en, mijns inziens, leelijke karakter van al de dwarsstraten, welke zij doorsnijden.

Ofschoon niet bijzonder smal maken zij, tusschen de hooge huizen, evenmin den indruk van voldoende breed te zijn. Mooie gebouwen treft men er zoo goed als niet in aan. Breken al, hier en daar, de uitgestrekte paleizen van schatrijke Grandes, de eentonigheid der vuil geel gepleisterde gevels, in wier bruin geverfde rez-de-chaussée beneden magazijnen gevestigd zijn, terwijl boven, achter de onafgebroken reeksen balkons, waarvoor des zomers vuil groene jaloezieën worden neêrgelaten, tallooze huisgezinnen in geheele of gedeeltelijke verdiepingen zijn weggestopt als soldaten in kazernen, die paleizen, met hunne lange rijen beneden getraliede, boven ongetraliede vensters zien er al even zwaarmoedig en even doodsch uit als de straten, dien zij tot sieraad moesten strekken. Nergens een vriendelijke aanblik, zelden een hoekje tuin; overal hetzelfde onaangename plaveisel van kleine puntige keien, meestal dezelfde vier à zes verdiepingen hooge, effen muurvlakken. Beneden wisselen onaanzienlijke winkel-uitstallingen met duistere inkijken van sombere traphuizen af, die een cipier, ik bedoel portier, bewaakt; boven prijken de gelijkvormige balkonhekjes met gedroogde palmtakken, drogende wasschen of verdroogde bloemen. Hoe hoog en fijn de lucht van Madrid ook is, in deze onvriendelijke gangen ademt men steeds een onverkwikkelijk mengsel van etens-

luchten, winkelgeuren en menselijke uitwasemingen in.

De tiende straat, Calle de Alcalá, wijkt door haar aanzienlijkere breedte, en het ietwat moderner voorkomen harer huizen van de vorigen af. Wie in een straat allereerst de afmetingen bewondert, moet haar mooi vinden, daar zij, tusschen de breede trottoirs en wandelpaden in, gemakkelijk aan tien rijtuigen, plus twee tramwagens, naast elkander den doorgang vergunt. Wie echter naar fraaie gevels vraagt, kan met de Alcalá maar weinig meer vrede hebben dan met de andere straten. Behalve het paleis Buenavista (thans ministerie van oorlog), dat, door zijn ligging op een heuvel midden in een tuin, een alleraangenaamsten indruk maakt, is de straat geen gebouw rijk, dat haar vorstelijke breedte waardig is.¹⁾

Beschouwt men de Calle de Alcalá als de voortzetting van de Calle Mayor en de Calle Arenal, die op de Puerta del Sol bijna ineenloopen, dan kan men zeggen, dat deze straten te zamen de stad in hare gansche breedte doorsnijden: van het Koninklijk paleis af, tot aan de breede Puerta de Alcalá toe.

Het paleis is inderdaad een koninklijk paleis. Madrid bezit groote, machtige huizen; maar geen vreemdeling, die de stad bezoekt, zal zich afvragen of dit vierkante, statige gebouw met zijn vier gevels iets anders kan zijn dan de woning der vorstelijke familie. Met de Plaza de Oriente er voor: een flink beplant plein, waarop, door vier en

1) Op den hoek van het Prado en de Calle de Alcalá verrijst een nieuw staatsgebouw, dat misschien een waardige overbuur van het ministerie kan worden.

veertig steenen koningen¹⁾ omgeven, het merkwaardig stoute, bronzen ruiters-standbeeld van Filips IV verrijst, dat de Florentijn Tacca - dank zij Galilei's wenken - in een steigerende houding alleen op de achterbeenen en een stuk staart kon doen steunen, maakt de voorgevel met zijn Dorische pilasters en Jonische zuilen, die op een strengen en eenvoudigen rez-de-chaussée van gehouwen steenblokken rusten, ontegenzeggelijk een zeer voornamen indruk. De aanblik van den achtergevel, die, de langzaam, van den Manzanares af, opstijgende tuinen kronend, het gansche landschap en ook de stad beheerscht, voldoet in nog hoogere mate. Toch verliest deze schepping van Sachetti, welke tusschen de jaren 1737 en 1754 voor de som van tachtig millioen franken werd voltooid, bij een langduriger en nauwkeuriger beschouwing. Mij dunkt ten minste, dat de rez-de-chaussée zwaarder had moeten zijn in verhouding tot het twee verdiepingen hooge bovendeel, en dat een duidelijker verschil tusschen zijn vensters en die van den bel-étage eveneens wenschelijk ware geweest. De entre-sol's, onder en boven de eerste verdieping, vormen twee rijen leelijke, vierkante gaten, en de balustrade van het dak, die oorspronkelijk de bovengemelde koningen, thans gedeeltelijk niets, gedeeltelijk onooglijke vuurpotten torscht, heeft geen reden van bestaan, daar zij niet eenmaal in staat is de vele afzichtelijke schoorsteenen en ventilators te maskeeren. Vooral de omstandigheid, dat men deze schoorsteenen uit de lage tuinen niet ontwaart, is voor den achtergevel van zoo groot gewicht, terwijl tegelijkertijd de kale nuchterheid

1) Die vroeger op de balustrade van het paleis prijkten, maar afgenomen werden, omdat hun gewicht de soliditeit van het gebouw in gevaar bracht.

van lijsten en fries op een gedwongen afstand minder hindert, dan wanneer men, uit de stad komend, het gebouw allengs van naderbij kan bezien.

De breede Alcalá poort is eigenlijk een eereboog en als zoodanig in het midden van de straat niet misplaatst. Evenals het paleis is zij een werk uit den tijd van Karel III; haar bestemming was den intocht van dezen vorst te vereeuwigen. Dat zij der straat tot een schilderachtige en monumentale afsluiting strekt, zal wel niemand betwisten; maar al mogen haar kapiteelen ook gevormd zijn naar het model, dat Michaël Angelo voor het Kapitoel had bestemd, een nauwkeuriger beschouwing beloont zij niet.

Zijn de overige negen straten, welke op de Puerta del Sol uitkomen, met aderen te vergelijken, die het levende bloed der stad aan- en afvoeren, de Calle de Alcalá mag als haar keel en mond worden beschouwd, waarmeê zij in gewone tijden met zuidelijke rumoerigheid babbelt, waardoor zij op feestdagen oorverdoovend jubelt, en waarin het alleen gedurende weinige uren van den nacht of op de zeldzame regendagen treurig stil is.

Zoolang het Carnaval duurt, trekt al wat meê wil doen, van den verkleeden blinde met zijn bedelenden geleider af tot den vermomden Grande in zijn overvol equipage toe, achter de dwaaste maskers verborgen en in de meest phantastische gewaden gedost, door de Calle de Alcalá naar den paseo, en 't is eveneens door deze straat, dat, gedurende de zomermaanden, de stad regelmatig elken Zondag - behalve de wandelaars, die het park bezoeken - haar veertien duizend aficionado's¹⁾ uitbraakt, die opgaan naar de Plaza de toros. Dan

1) Liefhebbers van het stierengevecht.

golft niet alleen aan weerskanten, onder de boomen en op de trottoirs, langzaam een zwarte stroom voetgangers naar buiten, waarin de soldaten met hunne kleurrijke uniformen en de vrouwen van het volk met de glanzende hoofddoeken rondrijvende, bonte papiersnippers gelijken; maar dan is ook de breede middenweg in een wilden vloed herschapen, dien men zonder noodzaak en zonder gevaar niet meer oversteekt. Het aantal equipages van allerlei groote, allerlei soort en allerlei kleur stijgt tot in de honderdtallen, en nogmaals honderdtallen kleine huurrijtuigen spannen alle krachten in om de veroverde plaatsen in het voortijlend gelid niet te verliezen. De logge, hoog rood geverfde tartana's, die anders de stations bedienen, hotsen nu onophoudelijk tusschen de stad en de Plaza vice versa; gele, witte, groene, bruine omnibussen met twee, drie, vier en vijf paarden bespannen, jagen in wilden galop alles vooruit, knallend met de lange zweepen, brullend: 'a la plaza vamos à la plaza', en reusachtige tentwagens, door zes muilezels getrokken, slingeren, als bootjes in een draaikolk, op hun lage wielen, beangstigend door het gewoel heen en weêr. Tusschen wandelaars en rijtuigen in, draven en steigeren burgers en militairen te paard; de trams houden al fluitend en schreeuwend met moeite het midden van den weg voor hunne driespannen muilezels vrij, en de gansche, donkere, voortrollende massa, waarin de witte mantilla's der vrouwen, de roode, witte en blauwe uniformen der officieren, de bont gekleurde costumen der torero's en de roode of blauwe ballen aan de hoofdstellen der muilezels frissche bloemen schijnen, door het geweld der troebele golven van haar stengels losgescheurd, bruist als een rivier, die buiten haar bedding is getreden, met een dof gebrom door de Alcalá naar beneden, langs de tegenovergestelde helling weder

omhoog, in een breeden boog om de poort het plein over, en dan weer rechtuit in wilde vaart op de Plaza af. -

Ook op gewone werkdagen heerscht er in de namiddaguren tusschen de Puerta del Sol en het laagste punt van de Calle de Alcalá steeds een groote, zij 't dan ook meer aristocratische drukte. Madrid is de stad der equipages. Men beweert, dat percentsgewijze geen stad ter wereld in dit opzicht met de Spaansche residentie kan wedijveren, en wie een paar malen de ontelbare landauers, coupé's, landauletten, victoria's, phaëtons, dogcars, voor het meerendeel met prachtige Andalucische of Engelsche paarden bespannen, de breede straat in een nest van groote, krioelende mieren heeft zien herscheppen, waagt het niet tegen deze bewering een weddenschap aan te gaan, al ware 't ook voor Parijs. Dan echter rolt de rijtuigenvloed niet weder naar de Alcalá-poort omhoog, doch wendt zich links of rechts een paseo binnen, en blijft daar in een maalstroom ronddraaien, totdat de duisternis invalt.

Hoe weinig ik in het algemeen met de Spaansche paseo's en het Spaansche geslenter op heb, de paseo's van Madrid dwingen mij een woord van lof en bewondering af. Dat de Spanjaarden, door hun afkeer van groote afstanden genoopt, ze in kleine stukken verdeelen, die beurtelings worden bezocht, doet niets tot het feit af, dat zij in werkelijkheid ééne groote wandeling met talrijke uitloopers vormen, waarvan de afmetingen ontegenzeggelijk indrukwekkend zijn. Men mag het rechte, breede wandelpad met zijn rechte rijen boomen en zijn rechte reeksen banken tusschen twee rechte rijwegen gevat, die op hun beurt door twee rechte trottoir-banden omzoomd worden, stijf en vervelend vinden, waar zulk een pad meer dan zes kilometers lang en zeventig meters breed is, waar het, voor de afwis-

seling eens door heesters, bloemperken en heggen in kleinere kronkelende lanen wordt verdeeld, waar het met beelden en monumentale fonteinen versierd, over een groote uitgestrektheid door kostbare villa's in allerlei stijlen begrensd is, daar gebiedt de rechtvaardigheid den persoonlijken smaak voor een oogenblik het zwijgen op te leggen om het grootsche van zulk een aanleg te erkennen en te eeren.

Nu zijn niet alle deelen even breed, even goed onderhouden, even fraai versierd en even rijk omzet. Tusschen het Paseo Imperial of het Paseo de Areneros en het Salon del Prado, de Paseo de Recoletos, de Paseo de la Castellana is zulk een groot verschil, dat de beide eersten vooralsnog den naam van paseo zeer ten onrechte dragen. Ongetwijfeld zal dit verschil verdwijnen, zoodra door het socialisme de armenbuurten, die er thans aan grenzen, in fraaie, zindelijke straten zullen herschapen zijn, waar de kippen den grond niet langer omwoelen, de huismoeders geen keukenvuil meer de deur uitwerpen en de kinderen zich van andere baldadigheden onthouden.

Tegenwoordig worden in het bijzonder de Recoletos en de Castellana voor het op en neêr rijden van de highlife gebezigd, terwijl het Prado met zijn talrijke zitplaatsen, en bijna even talrijke drankwinkeltjes, waarin naast orangeade, limonade en orgeade ook wel een anisettetje wordt geschonken, bij voorkeur een wandelplaats voor het volk en een speelplaats voor de kinderen is.

Waarom men van daag in het eene, morgen in het andere, langwerpige vierkant, een paar uren lang, groetend en begroet wordend, heen en weder rijdt, is een quaestie van mode, die haar wederga vindt in de dias de moda der verschillende schouwburgen, welke op de programma's worden aangekondigd,

en zelfs in het kleinste theater den bezoeker noodzaken heden gerokt te gaan hooren, wat hij gisteren in een jasje had kunnen genieten.

De mode wordt misschien nergens hooger vereerd on trouwer gediend, dan in Spanje's hoofdstad. Trouwens, waar het leven in vele kleine familie-kringen vervangen is door het samenzijn in enkele groote, maatschappelijke coterieën, kan dat ook moeilijk anders. Hoe zou een voortdurende uithuizigheid, een regelmatige omgang van velen met velen, een samenleving met een dagelijksch programma van wandelritten, dîners, bals, soirées, schouwburg bezoek, soupers enz. mogelijk zijn, indien niet ieder deed wat *men* doet, ging waar *men* gaat, leefde zooals *men* leeft? Wie geen uniform wil dragen, en weigert in 't gelid te staan, doet wel zich te laten naturaliseeren in een staat zonder algemeenen dienstplicht. Of men voor de verdediging van zijn vaderland, dan wel voor de bestrijding der verveling in de gelederen postvat, verschilt alleen in het doel. Wie dus het genot (plezier, geluk, tevredenheid als ge wilt) niet in de eenzaamheid of in een beperkt gezelschap, maar en corps wil veroveren, moet de kleeding van het leger aantrekken, zijn plaats er in leeren kennen, het vaandel er van verdedigen, en... last not least, de tucht er van zonder morren dragen.

Dat zulk een taak gemakkelijk zou wezen, beweert zelfs de hartstochtelijkste homme du monde niet. Te Madrid is de geregelde nachtdienst zelfs bijzonder aangrijpend en ontzenuwend. Men mag dan wel laat opstaan; maar de dag is nu eenmaal geen nacht, en laat er zich niet ongewroken voor houden. Bovendien zijn de namiddag- en avonduren met een aaneenschakeling van vermoeiende plichten gevuld, als: groeten,

kouten, dineeren, politiseeren, dansen, het hof maken, van het eene salon of het eene theater, naar een ander rijden, soupeeren, nogmaals politiseeren enz. enz. altemaal voor maag, longen, hoofd en hart, bij uitstek nadeelige zaken. Ten slotte is zulk een leven duur. Mevrouw of de dames zien hier, even duidelijk als elders, de onmogelijkheid in van dikwijls hetzelfde toilet te dragen, maar daar komt bij, dat mijnheer minstens door één bijzonderheid, als: den allerbesten kok, zeldzaam mooie paarden, buitengewoon schitterende bals, boven anderen wil uitblinken, terwijl de zoons zich gedrongen voelen hunne erkentelijkheid voor elders genoten beleefdheden in geschenken te toonen: bij uitzondering door groote offeranden op particuliere bals ten bate der armen gegeven, regelmatig door gracieuselijk te verliezen aan dames, die nooit om geld hebben gespeeld, wanneer de fortuin haar ongunstig is geweest.

Daar nu in Madrid, evenmin als ten onzent, iemands inkomen zich zelf regelt naar zijn verteringen, terwijl integendeel de scherpe concurrentie met een kern van onmetelijke fortuinen hen, die willen *meêdoen*, er maar al te dikwijls toe verleidt hun uitgaven te regelen zonder hun ontvangsten te raadplegen, ligt het voor de hand, dat in Spanje's hoofdstad het leven boven de finantieele krachten schering en inslag is. De romanschrijvers vertellen 't, hun lezers bevestigen 't, en ik acht mij dus ten volle tot deze gevolgtrekking gerechtigd.

Durft uw phantasie zich niet zonder leiddraad aan het ontwerpen der uitkomsten wagen, waartoe naast elkander het bezit van ontzagwekkend groote vermogens en de kwelling van immer stijgende schulden moeten leiden, lees dan de romans van Perez Galdós.

Hier moge de opmerking voldoende wezen, dat in Madrid het geld voor de vrouwen schijnt te zijn, wat de politiek voor de mannen is, te weten: de Mammon, waaraan menigeeen zijn karakter en zijn besef van eigenwaarde bereidwillig ten offer brengt. Wat men leest en hoort van familie-schandalen, waarin het zuidelijk vuur van den hartstocht een uiterst onbeteekenende rol heeft gespeeld, kan op één lijn staan met de onteerende laagheden, die worden aangewend om zetels in het parlement te veroveren, of de schaamteloze knoeierijen,¹⁾ waarmee de stuurlui aan het roer zich van een gedweëe bemanning voorzien. Beperkten zich de vrouwen nu nog maar tot haar eigenaardig gebied; edoch ook zij doen aan de politiek. Zelfs weduwen geven politieke dîners, waarop naast den toonaangevenden staatsman, die aller toejuichingen inoogst, ook de jonge man het woord voert, die ter nauwernood ontwassen is aan het spel van gomelastieke ballen in de magen der caricaturen van politieke leiders te werpen.

Geen wonder, dat Madrid dikwijls Spanje's etterende wonde wordt genoemd, en dat men de stelling hoort verkondigen: nooit wordt Spanje een welvarend, vreedzaam land, eer een schrikbewind de hoofdstad met den grond heeft gelijk gemaakt, en al haar inwoners over de kling gejaagd.

Jammer evenwel, ontzettend jammer, dat een volk in aanleg zoo fier,²⁾ zoo edel, zoo begaafd,³⁾ dat zooveel geestkracht,

- 1) Zelfs geweldenarijen komen voor.
- 2) De Aragoneesche formule der konings-kroning luidde: 'Wij, die ieder evenveel zijn als gij, allen te zamen meer dan gij, wij maken u tot koning; wij zullen u gehoorzamen, als gij regeert overeenkomstig onze wetten; anders gehoorzamen wij niet.
- 3) Spanje heeft op ieder gebied tal van groote mannen voortgebracht, die bewijzen hoeveel hooger het algemeene peil had kunnen stijgen, indien het land een verlichter bestuur had bezeten.

zooveel karakter en zooveel heldenmoed aan den dag heeft gelegd, toen het gold uit eigen beweging zijn onafhankelijkheid te verdedigen, dat zich met zooveel geestdrift tot nieuwe offers bereid toonde, zoodra een nieuw gevaar de eer van het vaderland¹⁾ scheen te bedreigen, een volk, waarvan alle standen vereenigd, nadat het oorlogsvuur voor een pooze de wonden der corruptie schoon had gebrand, in 1812 een der vrijzinnigste constitutiën²⁾ ontwierpen en vrijwillig aannamen, een volk, dat op zijn rijk land, onder zijn gezegenden hemel gelukkiger en welvarender dan eenig ander kon wezen, thans tot de achterlijke staten behoort en misschien nog lang behooren zal, omdat de microben der gelooverij, door een vier eeuwen lange ondermijning, zijn ontwikkeling hebben tegengehouden, zijn grond voor zich zelve en voor hun creaturen in erfelijk bezit³⁾ genomen, zijn vrouwen in onkunde gevangen

- 1) Toen in 1885 de quaestie der Carolina-eilanden in Madrid en Valencia de bekende volksdemonstratie's tegen Duitschland ten gevolge had, glimlachte men elders - ook ten onzent - om een vertooning, die men alleen kinderachtig vond. Ongetwijfeld ware de aanval van het gepeupel op een paar wapenborden beter achterwege gebleven. Dat echter de natie luide haar verontwaardiging te kennen gaf over hetgeen haar een schending van haar eer en haar recht scheen, dat maatschappijen hun stoombooten ter beschikking der regeering stelden, particulieren torpedo-booten en kanonnen niet beloofden, maar lieten maken en aan het land ten geschenke gaven, zie, dat verdiende toch iets beters dan een kouden, nuchteren, negentiende-eeuwschen glimlach.
- 2) Door de valsheid van Ferdinand VII en het stoken der geestelijkheid weêr afgeschaft.
- 3) In 1800 waren drie vierden van het land geestelijke goederen, majoraten of met rechten ten behoeve van adel en geestelijkheid bezwaard.

gehouden, zijn bestuurders tot scherprechters, zijn eierzuchtigen tot huichelaars,¹⁾ zijn karaktervollen tot mismoedigen en zijn eerlijken tot knoeiers gemaakt.

- 1) Het geloof schijnt hier voor de meeste mannen niet meer dan een onvermijdelijk uiterlijk vertoon te zijn. Nadat in 1835 het volk in zijn woede 2000 kloosters had verbrand, werden de goederen dier kloosters zeer gemakkelijk verkocht, ofschoon de paus alle koopers in den ban had gedaan.

III. Madrid.

Dun zijn de gewrochten gezaaid, die, als het Escuriaal, op elken bezoeker nagenoeg denzelfden indruk maken.

Mogen wij het bezichtigde voorwerp, den toeschouwer en de omstandigheden, waaronder zij tegenover elkander staan, als de factoren van dezen indruk aannemen, dan pleit het zeker voor de overheerschende macht, welke van een dier factoren - hier het Escuriaal - uitgaat, als de beide anderen zulk een gering gewicht in de schaal werpen.

Aan den geest van Filips II, die deze plaats uitkoos, dezen vorm voorschreef, de uitvoering der plannen¹⁾ bewaakte, en de reusachtige steenmassa bezielde, is die macht haar ontstaan verschuldigd.

Toen de zoon van Karel V binnen deze hechte wanden den laatsten adem uitblies, kon zijn ziel den weg niet meer vinden uit de sombere woning, waarin de Spaansche vorst zich had teruggetrokken, als een slak in de schelp uit zijn sappen afgescheiden.

Die ziel bleef in het gesteente achter, doolt nog heden ten dage door de gangen rond, strijkt als een kille adem langs den bezoeker henen, en doet den moedigste onwillekeurig huiveren.

De Lavigne brengt dezen indruk van het Escuriaal aldus onder

1) De eerste bouwmeester was Juan Bautista de Toledo. De tweede, Herrera, bracht eenige wijzigingen in het ontwerp aan.

woorden: ‘l'impression physique causée par cet amas de pierres sombres, par cet entassement de blocs de granit, le froid, que l'on ressent au milieu de ces murs où le soleil ne pénètre pas, sous ces longs couloirs voûtés où l'air circule toujours glacé et humide, quelle que soit la chaleur du dehors, imposent à l'esprit une disposition, qui ne s'efface pas pendant la durée de la visite.... La grande et despotique figure de Philippe II, tyran, moine et hypocondriaque, semble présente partout où l'on pénètre, il vit encore dans ce misérable retrait, dans cette cellule de cénobite d'où il dirigeait orgueilleusement ses royaumes, et qui par sa nudité étrange est le point, qui frappe le plus l'attention dans ce grand reliquaire.’

Reeds de keuze van de plek was karakteristiek. Noch op een berg, van waar zijn blik fier en vrij over de wereld aan zijn voeten kon rondweiden, noch in een dal, waaruit hij in stillen ootmoed zou opzien naar den hemel boven zijn hoofd, zocht Filips een terrein. Tegen een helling, die juist hoog genoeg was om het alledaagsche zorgen en kampen der menschheid op het mat getint tapijt van grijs steen, groen geboomte en blauw verschieft onzichtbaar te maken; in een woestijn, die met een geheiligden, dorren cirkel zijn persoon van de wereld afsloot en aan het aardsch gewoel onttrok; onder een bergrug, die steil en kaal, de aanvang van een weg naar hoogere, voor gewone stervelingen ongenaakbare gewesten leek, dáár vond deze vorst de ligging, die hem paste, de omgeving, die hem welkom was, het uitzicht, dat zijn blik streelde.

Er is iets Egyptisch in dit treurig, eenzaam, schraal begroeid oord. Men denkt er aan de verschroeide hellingen van het Thebaansch gebergte, waartegen de koningen zich Memnonia lieten bouwen, om er na hun dood, als Osiris gewordenen, goddelijke eer te genieten.

Vol eerbied voor de heiligen, die hooger dan vorsten op de ladder staan, welke naar de godheid voert, nam Filips den rooster, waarop Laurentius gemarteld was, tot grondvorm voor zijn schepping aan. Den vromen man gaf hij eene eereplaats in den voorgevel; zelf bewoonde hij het tegenovergesteld uiteinde: het handvat. Onder 's konings toezicht werkten zijn architecten de rechte lijnen dezer strenge figuur uit, totdat het zonderlinge gebouw omhoog rees, dat tegelijkertijd kerk, paleis, klooster en graf zou zijn. Deze waardige woning voor den vertegenwoordiger eens machtigen, toornigen, jaloerschen, vreeselijken Gods was geheel een voortbrengsel van Filips' buitengewone phantasie. Omstuwd door zijn monniken troonde hij in het Escuriaal, zoo ongenaakbaar en ondoorgrondelijk, als zijn Meester in den hemel, omgeven door engelen. Hier was 't, dat hij blindelings ten uitvoer lei, wat hij voor bevelen des Heeren hield, en hier was 't, dat hij op zijn beurt blinde gehoorzaamheid eischte voor 't geen zijn dienaren afkondigden als wil van den koning.

Zoowel van buiten met zijn twee honderd, en honderd zes en vijftig meters lange muren, wier grijze oppervlakken alleen door reeksen van kleine getraliede vensters worden gebroken,¹⁾ als van binnen met zijn breede trappen, hemelhooge kerkwanden en zware gewelven, op wier ontzagwekkende granieten massa's elke versiering als in een grauwen nevel verdwijnt, doet het Escuriaal ook aan een kazerne denken. De troepen, waarvan hier een keurbende gehuisvest was, mogen ongehar-

1) De weinige architectonische versierselen van den Grieksch-Romeinschen stijl, waarin het Escuriaal is gebouwd, blijven op de kolossale steenmassa zoo goed als onopgemerkt.

nast en ongewapend zijn geweest, zij moeten toch een geduchte macht hebben gevormd, die geen genade kende voor rebellie tegen hun meester.

In de kerk, het middelpunt van het gebouw, een Grieksch kruis van indrukwekkende afmetingen, is de onderlinge verhouding der aardsche machten op zeer in het oog loopende wijze aangeduid. Aan weerskanten van het hoofdaltaar prijkt, tusschen rood marmeren zuilen, een prachtige, verguld bronzen groep, links Karel V met zijn echtgenoot en zijn zuster, rechts Filips II met drie zijner vrouwen voorstellend. In biddende houding blikken de vorstelijke gestalten naar de gewijde tafel; alleen de priester, die de mis bedient, nadert dichter tot de godheid dan zij. Onder dit altaar worden de overblijfselen der Spaansche vorsten bijgezet,¹⁾ zoodra het verrottingsproces in het Pudridero is afgelopen. De dienstdoende geestelijke staat dus op het grafgewelf: 't is of hij namens de koningen zich tot God wendt, voor hen in de eerste plaats bidt.

Vlak tegenover het altaar, aan het andere uiteinde van het kruis, bevindt zich de hoofdingang der kerk. Hier kwam het volk binnen, vulde het breede schip, en genoot er - in afwijking van andere Spaansche kerken - een vrijen, rechten blik op de gewijde handeling. Toch was, even als elders, een koor voor de monniken, en hier bovendien voor den koning, uitgespaard. Aan den ingang namelijk had de bouwmeester den kruisarm in twee verdiepingen gesplitst, en onbespied door het vulgus zetelden daar de broeders in hun koorstoelen vlak boven zijn hoofden. Natuurlijk had Filips onder zijn monniken ook voor zich zelve een plaats bestemd. In den wand van

1) Ferdinand VI wilde niet in het Escuriaal rusten.

het gestoelte was, en is nog, een geheime deur. Door deze te openen stond de koning onmiddellijk voor zijn zetel, en hij behoefde zich slechts neder te laten om ongehinderd den priester aan het altaar te kunnen gadeslaan.

Getuigt het gansche Escuriaal van een ernstige maar zwaarmoedige, grootsche ofschoon bekrompene, ootmoedige en tegelijk pralende vereering van God, het drietal kamers, door Filips voor zich zelven afgezonderd, gewaagt van een zwartgallige, kleingeestige, huichelachtige minachting van den mensch. Wie de naaktheid eener woning altijd aan den eenvoud des bewoners, haar nuchterheid aan zijn levensernst, haar verwaarloozing aan zijn zin voor het hoogere toeschrijft, zal Filips' vertrekken uitsluitend eerbiedwaardig vinden; wie daarentegen de meening is toegedaan, dat men door ledigheid van zijn ontvangzaal geringschatting van zijn gasten, door armoedigheid van een woonvertrek verregaande smakeloosheid, door kaalheid van andere kamers ostentatie aan den dag kan leggen, wordt hier minder gunstig voor den koninklijken omkoopster van Balthazar Gerardts gestemd.

In de eerste en grootste zaal met haar rood steenen vloer, haar gordijnloos venster, haar gewitte muren van onderen met blauwe tegels bezet, van boven met een paar schilderstukken versierd, en haar armzalig ameublement van enkele leuningstoelen, ontving Filips de hooggeplaatste vertegenwoordigers van machtige vorsten. In het tweede, veel kleinere en nog kalere vertrek, besliste hij, in een lederen stoel aan een ruwe, eikenhouten tafel gezeten, den podagreuzen voet over een vouwstoeltje uitgestrekt, en beschenen door het vale schijnsel, dat uit de voorzaal tot hier doordrong, over het wel en wee, den dood of het leven van duizenden. In het derde, geheel

duistere, dat, aan de kerk grenzend, met dezelfde kostbare marmersoorten is bekleed, die de wanden om het hoofdaltaar versieren, en door middel van een luik, onder de bronzen beeldengroep aangebracht, slechts op het altaar uitzicht heeft, doorleefde hij zijn laatste dagen in de dampen van den wierook, en stierf hij in de kilheid van een kerkgewelf. De aardse lucht was te slecht voor zijn longen, de warme atmosfeer van een menschen woonvertrek te beklemmend voor zijn ziel.

Grootheid zal wel niemand dezen koning ontzeggen; maar zijn grootheid was, als die van het Escuriaal, somber en koud. Men zou ze zelfs voor onmenschen kunnen houden, ware het reusachtige paleis geen klein, liefelijk hoekje rijk, waarin zich nog heden zijn medeliden, zijn waardeering van licht en warmte, zijn vatbaarheid voor een menschen aandoening openbaren. Wel is waar kwam dit hoekje niet op de oorspronkelijke plannen voor; maar de latere bijvoeging geschiedde toch op last van Philips zelven, en moet dus voor hem in rekening worden gebracht.

Het bedoelde gebouwtje is een klein ziekenhuis voor de monniken, waarvan de kamers op een vriendelijke loggia uitkomen. Door haar eigenaardige ligging in den winter warm en in den zomer koel, is deze rondbogige gaanderij ongetwijfeld het minst terugstootende deel van het gansche gevaarte. Men ziet er den architectonisch aangelegden tuin aan zijn voeten, het groen der weinige hooge boomen in de nabijheid, en wie verkleumd van lichaam en van ziel, den steenberg van het Escuriaal verlaat, voelt zich hier als uit een gevangenis ontslagen en door een zachte, warme hand gestreeld.

I. Sevilla.

Waar de verwachting hoog is gespannen, daar liggen de teleurstellingen in hinderlaag.

Indien ge 't met deze uitspraak eens zijt, zal mijn vrees voor het tegenvallen mijner beschrijving u evenmin verbazen als mijn verklaring van hier aanvankelijk een teleurstelling te hebben ondervonden.

De parel van Andalucië, de stad van Figaro, Rosine, Don Juan en Carmen, het laatste koninkrijk van gitaar en castagnetten, het toevluchtsoord voor de overal vliedende levensvreugde: wie heeft Sevilla niet honderdmaal in zijn opgewonden phantasie afgebeeld en honderdmaal de phantastische schets weêr uitgewischt, omdat hij de lijnen voor te onbeduidend, het koloriet voor veel te zwak hield?

En welke was nu de indruk van een eerste wandeling door Sevilla te huis gebracht?

-

Wij begonnen met de Calle de las Sierpes op te zoeken, de bekende hartader der stad, en vonden, niet zonder moeite, een enge straat, besloten tusschen onaanzienlijke huizen, in wier rez-de-chaussée café's, clubs en winkeltjes waren gevestigd, terwijl de witte muurvlakken daarboven, voor de kleine vensters een verwarrende menigte bruin of groen getraliede balkons droegen.

Ofschoon nog vroeg in den morgen, was 't er al vol van koutende slenteraars, schreeuwende bloemen- en couranten-

verkoopers, zeurende bedelaars en politiseerende niets-doeners, die in het vuur hunner betoogen geen mooie vrouw lieten voorbijgaan zonder haar met een uitroep van bewondering te vereeren.

Noordwaarts mondde deze straat op een ondoelmatig groot, modern vierkant en onaangenaam zonnig plein, dat in twee deelen wordt gescheiden door een laag, onvoltooid, zestiende-eeuwsch raadhuis, en zuidwaarts voerde zij een spinneweb van steegjes binnen, nauw als in Toledo, wit als in Cordoba, kronkelend als in Malaga, elkander snijdend en scheef vervolgend als in Valencia.

In dit weefsel van gangen, waaronder er zulke smalle zijn, dat zolderbewoners van dak tot dak stappen om hunne overburen te bezoeken, maken honderd en elf kleinere en grootere kruispunten op den naam van plaza aanspraak. Ettelijken dezer onregelmatig gevormde pleintjes zijn rijkelijk met gras begroeid; velen dragen een paar oranjeboomen, platanen of acacia's; niet één is geheel van drankwinkeltjes ontbloot.

Alleen op een tiental der voornaamsten troffen wij iets aan, dat naar een gevel leek, en het vermoeden opwekte, dat men een woning van eenige beteekenis voor zich had. Tegelijkertijd echter maakten de een à twee verdiepingen onder een plat dak den indruk van slechte fragmenten te zijn uit elders afgebroken paleizen, wier bouworde door een liefhebber aan de vergetelheid werd ontrukkt.

In de nauwe straten was van gevels geen sprake. Daar vormden de groene dakgoten, de groene zonneblinden, de glazen miradores¹⁾

1) Met glas gesloten en dikwijls geheel getraliede uitstekken.

met groene tralies, de open balkons met groene hekjes het eenig relief op de vlakke muren, terwijl er de roode bloemen der cactussen, de oranje bloesems der kers, de bonte geraniums en de vurige rozen, die achter elk raam, op elk uitstekje, ja in lange rijen op de meeste daken prijkten, het eenig sieraad waren van de eenvoudige woningen. De witte muren werden afgewisseld door grijze, gele, licht blauwe, zee-groene, ook wel door een kloosterpoort in baksteen of een kerktorentje met gekleurde tegels ingelegd, doch, naarmate wij ons van het centrum verwijderden, nam, zoowel op de huizen als op de poorten en kerkmuren, het wit zoodanig de overhand, dat zich ten slotte alles oploste in een totaal-indruk van verblindende witheid onder een effen blauw hemeldak.

Was dit netwerk van verlaten steegjes met zijn eenzame pleintjes, was deze opeenhooping van lage, gepleisterde, doodsche muurtjes werkelijk het romantische Sevilla, werkelijk een stad? Als ik den reusachtigen dom met zijn prachtige klokketoren, het groote Alcázar, de soliede, Amerikaansche bibliotheek niet bij tijds in het oog had gekregen, zou mij wellicht de lust hebben bekropen aan de echtheid van dit Sevilla te twijfelen, er een schepping voor weinige dagen in te zien, een slecht geschilderde decoratie voor een kindervertooning, een stad van karton, vluchtig met bloemen opgesierd en te klein voor heusche menschen.

Nogtans, het Spaansche spreekwoord zegt:

‘Quien no ha visto a Sevilla
No ha visto a maravilla’¹⁾

1) Wie Sevilla niet heeft gezien,
 Heeft geen wonder nog gezien.

en dat spreekwoord is juist. De stad bezit een tooverkracht, die niet onmiddellijk, maar wel onfeilbaar werkt.

De minder gunstige indruk verdween, zoodra de aanvankelijke verwondering was bedaard, en de eerste blik in een patio, achter de nuchtere, gewitte muren, een nieuwe stad: nu het echte, het romantische, het bekoorlijke Sevilla voor onze oogen had doen oprijzen. Weg waren de nauwe straten, de popperige balkons, de stille plaatsjes; door elken ingang ontwaarden wij thans het eigenaardig schouwtooneel van een zuidelijk, nog immer half Moorsch leven.

In mijn tweeden brief uit Cordoba beschreef ik het Andalucisch patio. Het thema van de binnenplaats met een fontein, door planten omgeven, in het midden, een zuilenrij, die de inspringende bovenverdieping schraagt, er om heen, is hoogst eenvoudig; maar de verscheidenheid van beurzen gepaard aan de verscheidenheid van smaken weten er een eindeloos aantal variaties op te componeeren. De zuilen kunnen cariatiden worden, klimplanten over ijzerdraden het zeil vervangen, dat in den zomer de zonnestrallen onderschept, bloem- en heesterperken in de plaats treden van de losse potten. Evenwel, hetzij de marmeren zuilen uitgetande hoefijzervormige bogen dragen, bananen, palmen en magnolia's den waterspuwenden dolfijn omringen, kostbare, antieke tegels den ingang opluisteren en de getraliede deur een bewerkelijk Moorsch lijnen-motief vertoont, hetzij er noch van zuilen, noch van bogen sprake is, eenige bescheiden geraniumstruiken de roode steenen tooien, de tegels door een behangsel zijn nagebootst en de deur maar uit rechte spijlen bestaat, altijd is 't of er een waas van vriendelijke gezelligheid over een patio ligt uitgespreid, en onwillekeurig maakt men zich diets, dat hier gastvrije,

aardige mensen moeten wonen, mensen, die zich het bestaan tot een genieten weten te maken en anderen gaarne in hun genot laten delen. Voor den man van het Noorden, die zijn woning als een kasteel beschouwt, waarin hij zich tegen wind, regen, koude en.... medemensen verschanst, wordt de vrije inkijk van een patio tot de openbaring van een leven, dat lichter, onbekommerder, broederlijker en genotvoller is dan de noordsche strijd. Onwillekeurig verliest hij iets van zijn aangeboren stugheid door de kennismaking met een stad, waarin de huizen bijna straat, de straten bijna huis zijn, waar iedere voorbijganger den familiekring zooal niet zien dan toch hooren kan, en waar de samenleving van duizende gezinnen op een beteren leest dan op de gewapende onzijdigheid is geschoeid.

Ziehier hoe een Spaansch auteur¹⁾ het patio in den zomer afschildert.

‘De twintig vierkante voeten, welke de oppervlakte vormen, zijn bevoerd met helder wit marmer; onder de bogen van de gaanderij is de piano tusschen eenige schommelstoelen geplaatst; een reeks bloembakken versiert de wanden, afgewisseld door schilderijen en vogelkooien; een zeil, dat gedurende de siesta wordt ontrold en bij het vallen van den avond saamgetrokken, vertoont zijn ontelbare ringen, waarmede het over lange ijzerdraden loopt; in de rondte openen tal van bloemstruiken hun geurige knoppen en in het midden springen fijne, kristalheldere stralen uit een fonteintje omhoog, in welks kom goudvisschen zwemmen, aan vurige gondeltjes gelijk.

1) Rudea.

Op dit schouwtooneel van het Sevillaansche leven bewegen zich de figuren van de familie-comedie, en het is der moeite waard de groep te bezien, gevormd door de oudere of jongere mère noble, den gebrilden en streng gebaarden vader, het zoontje, dat zich bewust is een goede partij te zijn, en het jonge meisje, geelachtig van tint, met rozen op de wangen en oogen van wat-ben-je me.

De zon, die reeds vrij hoog aan den hemel oprees, straalt een al te krachtig licht uit, en het 'ries ries' der ringen van het zeil, welke over de ijzerdraden schuiven, duidt het uur van de siesta aan. Allen gaan slapen in de binnenvertrekken, Don Anselmo uitgezonderd, die met La Cigarra¹⁾ in de hand, het hoofd op zij gebogen, in slaap is gevallen, en Concha, die achter het hek aan het borduurraam zit, binnensmonds Andalucische liederen, bij voorkeur Malaguen□a's zingend. Bijna onhoorbaar neuriet zij:

*De liefde, die mijn hart gevoelt,
Gelijkt een immortellenplant;
Herinneringen kweeken haar,
En hij bedauwt haar met zijn glimlach.*

Het krassen van de naald over den vingerhoed, en het schuiven van den draad door het weefsel zijn de eenige geluiden, die het patio doorklinken, indien men althans niet scherp genoeg luistert om het zachte getjilp van den kanarie te hooren, die zich behagelijk in zijn knip reinigt en dan met het pootje over kop en hals vaart.

Opmerkzaam voortbordurend wacht Concha met ongeduld het

1) De krekel.

vallen van den avond af om haar novio te zien, die eer jegens al wat goddelijk en menschelijk is te kort zou schieten, dan verzuimen aan het hek te verschijnen.

De siesta is voorbij, en de familie in het patio vereenigd.

Nu klinken de eerste tonen van de gitaar, wier Arabische klaagliederen het hart met melancholie vervullen, en voor de verbeelding de luidruchtige Moorsche feesten, de wereld van geschiedkundige herinneringen doen opdoemen, welke over geheel Andalucië ligt uitgespreid.

Door het hek heen ziet men de volle straat, waarin zich bevallige meisjes met korte, gerhythmeerde stapjes voortbewegen, het hoofd met bloemen getooid, een luchtige scherts op de lippen. Ook de bruine, sierlijke Gitana's, de befaamde bloemenverkooper, wiens roep een melodieus gezang is, de vroolijke cigarrera, handiger nog in het: 'zeg me en ik zal je zeggen', dan in de kunst van sigaren te rollen, de marskramer met zijn bakkebaardjes en zijn geborduurd overhemd, al wat karakteristiek is op de aarde, trekt aan het hek voorbij.

's Avonds schenken goede luim en vriendelijkheid haar vroolijke tinten aan de schilderij, en weergalmen de liefelijke tonen van de piano, aan het klagen der vihuela¹⁾ gepaard.

Op dit tooneel volgt, wanneer iedereen slaapt, dat van het hek.

Alle zinwendingen, waarin zich de liefde te kennen geeft, voegen de beide lippenparen elkander toe, terwijl de maan haar droomerig licht over de planten uitstraalt, en eenzame stappen in de straat voorbij gaan, waar men alleen nog het eentonig gedroffel hoort van het begoten balkon.

1) Een soort van gitaar.

Niets stoort het paartje in zijn samenspraak, tot eensklaps de eerste lichtstraal van den dag als een flikkerende degen haar afsnijdt.

O, zeden van Andalucië! O, vroolijk en heerlijk patio!

Houd mij een citaat ten goede, dat aanvullen moet, wat ik in de voorjaarsdagen van mijn verblijf te Sevilla niet mocht aanschouwen. Ik heb de novia's op de balkons en de novio's er onder bespied, te midden van de luierende, politiseerende, coquetteerende, kijkgrage menigte in de Sierpes, de Paseo's de Plaza de toros, de Café's, de Venta's¹⁾ rondgedwaald, de opwekkende tonen der piano-orgels benevens de voordrachten, gezangen, dansen der straatmuzikanten het luchthartige, dartele leven hooren begeleiden, de pizzicato's der gitaren, het klapperen van castagnetten, en de cadenzen der Malaguen□a's uit bovenvertrekken over de straten ruischen, maar.... het zingen, pianospelen, dansen, schertsen en hofmaken in de patio's, het gemoedelijk zomerleven, dat de straten in gangen van ééne reusachtige familiewoning herschept, en de huiselijke kringen bijkans vrij voor vrienden en bekenden openstelt.... dit ken ik alleen van hooren zeggen en uit boeken als het aangehaald Patio Andaluz.

De fee van Sevilla, het bekend type met de warm getinte wangen, die wat al te vol zijn, de gloeiend zwarte, amandelvormige oogen, die meer beloven dan zij houden kunnen, het lange, blauw glanzende haar, dat om rozen vraagt en de kleine handen en voeten, die de aandacht afleiden van het grove middel en den ronden rug, wordt in de hogere kringen tegenwoordig verdrongen door het nullige,

1) Herberg met tuin buiten de stad.

cosmopolitische dametje, dat de bekoorlijke mantilla voor een hoed heeft verruild, die zij niet weet te dragen, dat uit Parijs de japonnen laat komen, die haar onschoon middel doen uitkomen, dat de Spaansche auteurs voor Fransche romanschrijvers verwaarloost, die zij maar half begrijpt, en dat de bevallige wendingen der nationale dansen afzweert, ofschoon zij het walsen niet leeren kan.

Om de echte Seviljaansche vrouw te leeren kennen moet men zich dus tot de lagere klassen wenden, en daartoe biedt de bekende sigarenfabriek met haar zeventuizend cigarrera's ongetwijfeld de beste gelegenheid aan. Hier ziet men het type nog in al zijn schakeeringen van de bleeke, bijna blonde met de guitige, donker grijze kijkers af, tot de olijfkleurige, haast bruine met het kneveltje boven den lachenden mond toe. Hier ook kan men het in al zijn ontwikkelingsstadiën vervolgen, en begrijpen hoe de magere, gele zuigeling, in de werkplaats geboren, tot 'een der schoonste bloemen van den Seviljaanschen tuin',¹⁾ en hoe die schoone bloem tot een weder magere, weder gele, doch nu gebaarde, oude heks wordt. Jammer genoeg is het rooken er thans verboden en de nationale dracht daar als elders nagenoeg verdwenen; maar zooveel kleine, sierlijke, onbeschrijfelijk vlugge vingers, zooveel schalksche, bedelende, lokkende en uitdagende blikken, zooveel bewegelijkheid, rumoerigheid, spotlust en dartelheid vormen toch nog altijd een zeldzaam aantrekkelijk schouwspel. Het gezegde moge waarheid bevatten, dat de steenen engel, die boven den ingang zijn bazuin aan den mond zet, blazen zal, zoodra een maagd de poort doorschrijdt, in deze bedwelmende atmosfeer van speelschen levens-

1) Geliefkoosde uitdrukking der Seviljaansche heeren.

lust komt het woord: zedeloosheid toch geen bezoeker over de lippen.

Wie echter eenmaal op dit gevaarlijk terrein met de Seviljaansche fee van het lichtste kaliber de kennis heeft aangeknoopt, dien gaat het als den kapellen-vanger; waar anderen slechts boomen, bloemperken en akkers ontwaren, daar let zijn blik de bontgekleurde vlinders bij honderdtallen en in honderde soorten op. Aan zijn eerste teleurstelling denkt hij nu in het geheel niet meer, en als hij de kleine gestalte met de rozen in het haar, de lichtgele sjaal over de rozeroode jurk, de kleine voeten in coquette schoentjes gestoken, met de oogen volgt, dan wordt het verblindend witte muurtje, zoodra zij voorbijgaat, een uitstekende achtergrond, het kleine, groengetraliede balkon, als zij er over heen gebogen met haar novio schertst, een uitmuntende steun, de glazen uitbouw met zijn weelderigen bloementooi, wanneer zij, half verscholen, de straat bespiedt, een bekoorlijke omlijsting.

Nu hoort hij in de Sierpes en den Paseo ook het: ‘olé’, ‘eres hermosa’, ‘canela’, ‘lucero’,¹⁾ dat haar schreden begeleidt, ziet achter den open- en toeklappenden waaier de schalksche bliken, waarmeê zij de vleiende woorden in ontvangst neemt, en vangt het liefelijk ‘muchas gracias’²⁾ op, waardoor zij aan de bevoorrechten haar dank betuigt. Is 't

- 1) Je bent mooi, kaneelbloem, lichtende ster: vleiende uitdrukkingen, waarmede in Spanje knapen en mannen van alle standen aan meisjes en vrouwen van alle klassen hulde brengen. Voorheen wierp men haar ook wel zijn hoed voor de voeten, gelijk dat thans nog in een Café-chantant gebruikelijk is. In deze betuigingen ligt nooit iets aanstootelijks en zelfs straatjongens voegen aan voorbijgaande dames geen schouwe uitdrukkingen toe, zooals bij ons dikwijls het geval is.
- 2) Veel dank.

avond, dan zoekt hij haar in het Café-chantant, waar zij in de wit zijden, kleurig gebloemde sjaal den dans der ghawazi's¹⁾ trappelt, of in het Maja-costuum met haar Majo²⁾, borst aan borst en mond op mond gedrukt, de Habanera danst, en is 't Zondag, dan vindt hij haar in de Venta, waar Jose haar schommelt, beiden beurtelings de gitaar grijpen en tegen elkander iets improviseeren als:

Hij.

‘Telkens als ge, gaand' en komend
Luchtig langs mij henen glijdt,
Voel ik 't wiegen van den schommel
Tot in 't diepste van mijn ziel.’

Zij.

‘Op en neder als de schommel
Wiegt des jonkmans vleierend woord;
Slechts de lucht, waarin zij zweven,
Is de steun, die beide draagt.’

Hij.

‘Vast gelijk het rotsgesteente,
Is wat van mijn lippen klinkt;
Stormen kunnen 't niet bewegen,
Bliksemvuur verbreekt het niet.’

Zij.

‘Steeds bemind heb ik de mannen;
Die in waarheid mannen zijn;

- 1) Zie Langs den Nijl.
- 2) Stel u Carmen en den Toreador voor.

Want om 't ijzer, waarlijk ijzer,
Slingert zich de bloemrank vast.'

Hij.

'In den hof van uwe liefde,
Zou ik tuinman willen zijn;
Daag'lijks drukt ik dan, beminde,
Er een kus op elke bloem.'

Zij.

'Ware ik een schoone gaarde,
En de maand der bloemen daar,
D'eersten knop, die wild' ontluiken,
Liet ik opengaan voor u.'

Hij.

'Nachtgalen in de takken
Zingen 'k weet niet wat al liefs;
Zing mij met uw rozenlippen,
't Ja, waar 'k al zoo lang naar smacht.'

Zij.

'Als alleen de wensch u pijnigt
Dat ik u het jawoord geef,
Zal 'k het zeggen met mijn blikken,
Dat geen mensch het hooren kan.'

Sevilla's dom moge indrukwekkend, haar Alcázar fraai, haar bibliotheek belangrijk,
haar verzameling Murillo's rijk, haar wandeling aan den Guadalquivir liefelijk zijn,
de bekorende kracht der stad gaat toch van het eigenaardige, naïeve leven uit, dat,
als een vriendelijke geest in een onschoon lichaam

door haar spinnweb van straatjes rondwaart. Men zou hier kunnen vergeten, dat het bestaan een rusteloos kampen, het ongebruikte oogenblik een voor eeuwig verloren oogenblik is, en alleen aan de grauwe rivier, waar de locomotieven en stoombooten haar rookwolken over de kade heenzenden, terwijl zwoegende sjouwers de balen en kisten van de wagens in de vooronders overladen, wordt men gewaar, dat er ook in Sevilla wordt gearbeid, door velen uit noodzaak, door weinigen uit ambitie.

II. Sevilla.

Een kleine uitweiding over Sevilla's kathedraal heb ik u reeds in mijn eersten brief uit Madrid toegezegd; een beknopte teruggave van den indruk, dien Murillo's werk op mij maakte, beloof ik u thans.

Elke kunststijl heeft niet alleen zijn tijdperk, maar ook zijn zone. Hieruit volgt, dat, in beginsel, de poging om een volk bezuiden de Alpen met een bouwtrant van het Noorden te begiftigen even dwaas is, als het verlangen om een negentiende-eeuwschen Hollander de kunstopvatting der voor-christelijke Grieken te zien huldigen. Toch komen onder andere dwaasheden ook deze beide voor, en niet altijd zijn de vruchten zulke volslagen misgeboorten geweest, als men van een theoretisch standpunt moest verwachten. In Italië heeft de Gothische stijl fiasco gemaakt (zelfs met den dom van Milaan); aan Spanje daarentegen schonk hij een reeks gewrochten, die met de katedralen van het Noorden naar den eerepalm kunnen dingen, en, uit Spaansche handen, dien eerepalm ook onvoorwaardelijk deelachtig zullen worden. Mijns inziens echter (volgens een ongescherpten leeken blik dus) verraden ook de Spaansch-Gothische kerken - zelfs degenen, die werden ontworpen en uitgevoerd door noordsche bouwmeesters - dat de zuidelijke bodem niet de vereischte voedingsstoffen bevatte voor de normale ontwikkeling der Gothiek, en gaat het dus niet aan deze kunstig gekweekte variëteiten hooger te stellen, dan de beste natuurlijk opgeschoten planten van de oorspronkelijke soort.

Twee eigenschappen trekken in de Spaansche kerken, van welken stijl ook, aanstonds de aandacht: de breedte van het middenschip en de duisternis, die er in heerscht. Op menige plaats voelt men zich geneigd dit gebrek aan licht op rekening te stellen van de vroegere opeenhooping der huizen in de omwalde steden; de belendende muren moeten het den bouwmeesters onmogelijk hebben gemaakt het vereischte aantal vensters op de juiste hoogte aan te brengen. Ziet men echter, dat in een volkomen vrij, op een hoogte staande kerk, als die van Palma, de groot ontworpen lichtopeningen kleiner voltooid en gedeeltelijk weêr toegemetseld werden, dan moet men wel aan een opzet gaan denken om het heldere zonlicht zooveel mogelijk uit den tempel te weren. Dat dit opzet bestond, en nog bestaat, werd mij herhaaldelijk verzekerd.

Het streven naar breedte - de voornamste aanleiding tot het aborteeren van den Gothischen stijl in Italië - is ook hier in de Gothische kerken onmiskenbaar, maar het zal wel als een bewijs voor den minder zelfstandigen artistieken geest der Spanjaarden mogen gelden, dat de noordsche stijl zich op het Iberisch schiereiland zooveel duidelijker en zooveel zelfstandiger kon openbaren. Een kathedraal als die van Burgos met haar roset en fijn doorbroken torenpaar, zou men op den eersten aanblik voor een zuiver product van het Noorden kunnen houden, en pas gaandeweg wordt men aan de afmetingen der schepen, en niet minder aan de versierwijze gewaar, dat deze bloem in het Zuiden is ontloken, dicht bij het gebied der Moorsche kunst.

Dat de invloed der Arabieren zich ook in het christelijk Spanje, en nog lang na hun verdrijving, moest doen gevoelen ligt voor de hand. Het Toledaansch en Madrileensch incrusteerwerk bewijst, dat hij ook thans nog nawerkt.

In hoofdzaak decoreerkunst heeft de Moorsche stijl niet de kracht bezeten den hoofjzervormigen boog aan de Spaansche Christenen op te dringen, maar prentte hij hun wel een zucht naar rijke ornamentatie in. Aan deze begeerte kon de Gothiek met haar vormenschat gemakkelijk voldoen, en Spanje is dan ook het land geweest, waar zij, als Plateresco, nog rijk heeft gebloeid, toen zij elders, eveneens om der wille van het ornament, reeds in dienst was gesteld van de jonge Renaissance.

Eigenaardig is het in de Spaansche kathedralen na te gaan, hoe zich uit de Germaansche kiem het hooge (in Toledo 140 voet) en breede (in Palma 180 voet) middenschip¹⁾ met de veel lagere zijschepen ontwikkelde, terwijl de Gothische siervormen (San Juan de los Reyes te Toledo) de vlakke muren vulden, langs de zuilen omhoog kropen, het gewelf in beslag namen, de rechte lijnen van den ontwakenden nieuwen stijl een pooze overheerschten, en eindelijk zelfs de uitspattingen van den barockstijl herleidden tot een overwoekering van het ornament.

Met de drieschepige kathedraal van Burgos, die sterk aan Fransche voorbeelden herinnert, begon in 1221 de heerschappij van den spitsboog, en reeds weinige jaren later werd de eerste steen gelegd van den vijfschepigen, veel grootscheren, zij 't tegelijkertijd ietwat loggeren, dom van Toledo.

Sevilla's kerk, in 1403 aangevangen, was een der laatste, in aanleg zuiver Gothische scheppingen, en bezit dan ook zoowel een kapel in Plateresco als andere toevoegingen in latere stijlen.

1) In Palma's dom hebben de bijzonder slanke zuilen zich zelfs gekromd onder den last van het al te breede gewelf.

Mijns inziens is zij de schoonste, indrukwekkendste en ook typigste der Spaansch-Gothische kathedralen. Reeds de omstandigheid, dat zij nog verbonden is met het vrij wel geconserveerd patio en de uitstekend bewaarde minaret van een Moorsche moskee, teekent. Door de bronzen deuren met hare Arabische inschriften schrijden de tegenwoordige geloovigen naar een Christelijk altaar toe, en op het plat van den Arabischen toren hebben zij een klokkenspel geplaatst, benevens een beeld van het Geloof, dat met alle winden meêdraait.¹⁾

Bij het toestemmen der gelden voor den bouw van een godshuis ging het stedelijk bestuur van het beginsel uit: 'laten wij het nageslacht doen zeggen, dat wij gek waren'. Dit doel schijnt echter gemakkelijker bereikt te worden door de vroede mannen, die het willen vermijden, dan door de zonderlingen, die er recht op aan stevenen. Geen bezoeker toch zal een oneerbiedig woord op de lippen krijgen voor hen, die het plan van zulk een majestueuse schepping wisten te schatten en er hun zegel aan hechtten; integendeel gebeurt het eer, dat men in dit reusachtig gevaarte zich zelven min of meer verbijsterd gevoelt. De aanblik van het middenschip, waarin, volgens Théophile Gautier, de Parijsche Notre Dame met opgeheven hoofde zou kunnen rondwandelen, is overweldigend; men duizelt bij een poging om uit de perspectivische verdunning der zuilenbundels zich een flauw denkbeeld te vormen van de ontzagwekkende hoogte. Aan hare kolossale afmetingen heeft de kerk het dan ook te danken, dat de plechtige stemming in haar grauwe, vijfschepige hal niet verloren is gegaan door

1) Waarnaar de toren Giralda heet, van girar: draaien.

de opeenstapeling van goede en slechte, grootsche en kleingeestige kunstwerken, die nog geen handboek in staat is geweest ook maar droogweg op te sommen. De sala capitular en de sacristie met hare schatten buiten rekening gelaten, zijn de zeven en dertig kapellen opgevuld met schilderijen, marmeren beelden, reliefs, graftomben, prijken de altaren met gekleurde houten beelden benevens nagmaakte bloemen in leelijke vazen, en is de capilla real met haar prachtig verguld hek - waarvan het traliewerk den heiligen Ferdinand voorstelt, die de sleutels der stad ontvangt - met de graven van Alfonsus V, Maria Padilla en koningin Beatrix, met Ferdinands gebalsemd lijk in een geciseleerde kist, die voor 360000 peseta's aan zilver bevat, met de kronen, schepters, banieren, zwaarden en andere voorwerpen, welke dezen vorsten hebben toebehoord, met haar schilderstukken van Murillo en van Dijk in de afzonderlijke sacristie, op zich zelve den naam van museum waardig.

Toch zou in deze kathedraal, even als in de overige Spaansche domkerken, het middenschip, en daarmee het geheele gebouw, nog een gansch anderen indruk maken, indien de belemmering ware weggenomen, die zulk een ongunstig getuigenis aflegt van den artistieken geest der Spaansche priesterschap. Deze belemmering is het koorgestoelte met de lessenaars en de orgels, dat, midden in de kerk, een langwerpige vierkant met een houten wand omsluit, die ongeveer de dubbele, menschelijke hoogte bereikt. Terwijl elders pas achter het dwarsschip de afgezonderde ruimte begint, waarin zich het altaar, de koorstoelen en dikwijls ook het orgel bevinden, is in Spanje, met vrijlating van het dwarsschip, aan gene zijde het eigenlijke koor uitsluitend voor de handeling aan het altaar bestemd, en aan dezen

kant bovengenoemd langwerpige vierkant door de kanunniken in beslag genomen.

Zeker hebben de domheeren zich op deze wijze het rechte en onbelemmerde uitzicht op het altaar gewaarborgd, en in prelaten, die voorheen met koninklijk gevolg naar de kerk reden, die zich door middel van veeren waaiers, met parelen bezet, koelte lieten toewuiven, is het misschien slechts consequent, dat zij de gemeente op zij dringen en noodzaken de gewijde handeling van ter zijde te bekluren. De kerk evenwel wordt bedorven door dezen inbouw, en dat zij er twee sier kunstige Spaansche hekken bij gewonnen heeft, wier traliewerk met figuren van engelen, phantastische dieren, starren, pijlen en horens van overvloed is doorvlochten, blijft een onvoldoende vergoeding.

Een andere eigenaardigheid van de Spaansche kerken zijn de gekleurde houtsnijwerken, nu eens vrijstaande Christus- en heiligenbeelden, die ook in de processie's worden gebruikt, dan weder reusachtige altaarstukken, tusschen vergulde zuilen gevat en in een aantal groepen verdeeld. Sevilla's dom bezit het grootst bekende dier werken, dat in lorkenhout gesneden is, en dus - naar beweerd wordt - geen worm heeft te duchten. Niet zelden bedekt zulk beeldhouwwerk, met zijn breede reeksen van tafereelen en zijn opeenstapelingen van engelen heiligendragende zuilen, den achtergrond van een schip over de volle breedte en over de volle hoogte. Is de kerk klein, dan verstoort het goud alleen, waarmede dergelijk praalwerk wordt bedekt, de gansche harmonie van het gebouw. Dit laatste is in Sevilla niet het geval; maar men betreurt het toch, dat zulke overgrootte, op eenigen afstand ongenietbare altaarstukken, de schilderijen naar de zijkapellen deden verbannen. Murillo's

meesterwerk, dat den heiligen Antonius van Padua voorstelt, tot wien het Christuskind, door engelen omgeven, uit de wolken nederdaalt, ware op een hoofdaltaar zeker niet misplaatst geweest.

Misschien wantrouwt ge dit oordeel, en bromt ge, al lezend: aan die heiligen uit de zeventiende eeuw is geur noch heerlijkheid. Vergun mij daartegen op te merken, dat iemand, die de musea van Sevilla en Madrid niet heeft bezocht, noch Murillo, noch Velasquez kent. Het gaat niet aan deze meesters van karakterloosheid of gemaniëerdheid te verdenken, omdat in hun tijd anderen aan die kwalen leden.

Ongetwijfeld hebben zij zoowel van de Italianen als van de Vlamingen veel geleerd; maar deze lessen wisten zij tot een zelfstandige kunst te verwerken, welke moderner is, en daarom duidelijker tot onzen hedendaagschen smaak spreekt, dan die van een Rafaël. Het is waar, dat Murillo zijn heiligen uit den hemel naar de aarde heeft nedergetrokken; maar zij hoorden immers hier beneden te huis, en waren daar boven maar half op hun gemak. Door den mensch de afwijkingen zijner individualiteit van den canon zooveel mogelijk te ontnemen, zijn lichaam in conventioneele houdingen te wringen, en de uiterlijke kenmerken van bepaalde zielstoestanden overdreven sterk te accentueeren, had men gepoogd aan de aardsche gestalten een bovenaardsche wijding te geven. Murillo deed niets dan de accenten weder verzachten, de houdingen ongedwongener maken, de individualiteit sterker aangeven. Ik geloof niet, dat zijn scheppingen er minder vereering om genoten hebben, en zeker zullen zij er langer door bemind worden. Dat hij een stap op den weg naar het naturalisme heeft gezet, is moeilijk tegen te spreken, en wie weet waartoe de schilder nog zou gekomen zijn,

indien zijn godsdienstig gevoel hem toen niet teruggehouden had. Zijn voltooide arbeid ligt thans voor ons als een compromis tusschen kerkelijk idealisme en artistiek realisme. Wie elk compromis onvoorwaardelijk afkeurt, zal geen vriend kunnen zijn van een kunst, die door twee tegenstrijdige invloeden in een zeer wankelbaar evenwicht werd gehouden. Wie echter in elk levend kunstwerk den oogenblikkelijken evenwichtstoestand van elkander bekampende krachten weet te herkennen, zal evenmin Murillo's heilige familie versmaden, omdat het samenzijn van Maria, Jozef en Christus er tot een allerlieft genrestuk in herleid is, als hij zijn bedeljongens afkeurt, omdat zij niet tot Johannesjes of Christus-kinderen werden verheven. Integendeel pleit het juist voor Murillo's grootheid als kunstenaar, dat zijn doeken, waarop het mystieke gevoelsleven overheerscht, niet minder boeien dan zijn werken, die een karakteristieke reproductie geven van een alledaagsch tafereel. Het innerlijk leven van ecstatische monniken beeldt hij even gelukkig af als de lichamelijke schoonheid van twee spelende kinderen, en in zijn heerlijke Madonna's, wier zinnenstrelende bekoorlijkheid door de naïefste moederliefde wordt beziel, is zijn dubbel streven tot een onvergelykelijk mooi geheel samengesmolten.

Wat de techniek aangaat, onderscheidt men in Murillo's arbeid drie manieren: die van de zwarte achtergronden en de zware tegenstellingen, die van den rijkdom in kleur, de diepte en ronding verkregen door de overgangen en doorwerkingen der tinten, en die van het vaporeuse koloriet, een verre voorbode van de 'plein-air' school.

Aan welk dezer drie tijdperken men echter de voorkeur moge geven, steeds herkent men den nauwgezetten meester, die, van het wezen en de grenzen zijner kunst zich klaar

bewust, noch hooghartig hare hulpmiddelen versmaadde, noch effect bejagend, op andermans gebied strooptochten ondernam. Zijn penseel wilde uitdrukken wat met lijnen en tinten uitgedrukt kon worden; maar vermocht een gewijzigde compositie die lijnen en tinten krachtiger te doen spreken, dan zei hij niet: neen, ik heb het nu eenmaal zoo gezien. -

Ook in Velasquez is de strijd tusschen een idealistisch en een realistisch streven onmiskenbaar, maar dat deze meester veel verder was gevorderd op den weg, die naar het naturalisme¹⁾ leidt, is niet minder duidelijk. Reeds had zich aan het hof van Filips IV de meening kunnen vormen, dat de godsdienstige inspiratie aan den vriend des konings geheel ontbrak, voordat deze door zijn gekruisigden Christus deze bewering logenstrafte. Zoowel in zijn landschappen, als in zijn portretten van dwergen, zijn tapijtfabriek en zijn smidse van Vulcanus legt hij een hang naar eenvoudige, doch scherpe karakteriseering aan den dag, waarin het idealisme zich hoogstens nog in de keuze der houdingen en de weglating van stuitende bijzonderheden doet gelden. In mijn oogen staat Velasquez juist door zijn karakteriseering van personen en handelingen zeer hoog, en ik maak er hem geen verwijt van, dat hij van de moderne leer der vaagheid zelfs geen voor gevoel heeft gehad. -

De laatste schilder der oude Spaansche school was Goya, van wien men zeide, dat hij den duivel in het lijf had. Nu is het zeker belangwekkend na te gaan hoe, door het bestuur van dezen duivel over des schilders penseel, een vreemdsoortig

1) De geveerde dames van het toenmalige hof beeldde hij 'geveerd' af.

wild leven zijn schetsen bezielt. Let men uitsluitend op de handeling, dan is 't niet te ontkennen, dat zij altijd met een buitengewone kracht is uitgedrukt. Zijn dansers bewegen zich, zijn oproerlingen tieren, zijn drinkebroers tuimelen, zijn valsche spelers knoeien, zijn hofmakers vleien, en in het omstaand publiek weêrspiegelt zich de actie met zeldzame duidelijkheid. Nogtans is 't waarschijnlijk ook de schuld van dien zelfden duivel geweest, dat Goya nooit een juiste teekening, nooit een levend koloriet op het doek heeft gebracht. Of hij de leer reeds was toegedaan, dat er eigenlijk noch lijnen noch kleuren bestaan, en het dus voldoende is indien de samenvoeging van eenige verfluiten zoo ongeveer den indruk maakt van een menschenbeeld te zijn, weet ik niet; maar dat zijn penseelstreken, ondanks de geaccentueerde handeling, thans den indruk maken van mannequins te moeten aanduiden, beweert menigeen met mij.

Van de nieuwere Spaansche schilders is reeds een aanzienlijk aantal werken van allerlei afmetingen in het museum te Madrid opgenomen. Weigert men de ouderen tot een zelfstandige school te vereenigen, op grond, dat hun kunst het product was van vreemde invloeden, dan zal men nog veel minder aan de hedendaagsche meesters het recht willen toekennen zich te scharen onder ééne nationale banier. 't Is of alle Europeesche kunstrichtingen op het Iberisch schiereiland hare vertegenwoordigers hebben, en of tegelijkertijd geen dezer vertegenwoordigers het bijzonder ernstig met de zijne meent. De schilder mag agent in impressionisme of classicisme zijn, voor een Italiaansche firma in schelle kleurtjes of voor een Poolsche in het groote historiestuk handelen, met het melodrama coquetteeren en zijn onderwerpen in de hoogere kringen zoeken, of onaangedaan

portretteeren en bij voorkeur de volksklassen afbeelden, steeds ligt er een ik-en-weet-niet-wat in zijn werk, dat u toeroept: ik heb deze richting gekozen, omdat ik er succes van verwacht; maar pakt zij niet, dan sla ik aanstonds een anderen weg in. Naar de eigenaardige macht eener krachtige overtuiging, die, valsch of juist, altijd iets wegslepends, iets bewondering afdwingends heeft, heb ik vruchteloos te Madrid in de zalen der nieuwere kunst uitgezien. Men vindt er schilderijen, die van groot talent getuigen, maar zij poseeren als monsters eener aangenomen methode, en leven niet als kinderen van een onweerstaanbaren drang.

III. Sevilla.

Gaat het u evenals mij, dan zijn er kinderlijke vermaken, die nog altijd een groote mate van aantrekkelijkheid voor u hebben behouden, terwijl ge van anderen u de vroegere bekoring niet meer kunt begrijpen. -

De indruk, dien Sevilla's beroemde ommegangen van de heilige week mij gaven, is te vergelijken met de uitwerking van zulk een kinderlijk vermaak op een gemoed, dat er zich aan ontwassen voelt.

Dikwijls hoorde ik de Spanjaarden - in 't bijzonder de Andaluciërs - kinderlijk, ja kinderachtig noemen, en toch verbaasde ik er mij over, dat het Europa van onze dagen nog menschen bezit, naïef genoeg om jaarlijks tot deze aanstootelijk laffe vertooning te willen medewerken, hetzij als figuranten hetzij als toeschouwers. -

Over hetgeen hier tusschen Palm- en Paaschzondag in de kerken te doen was kan ik tot inleiding zeer kort zijn. Van het viertal eigenaardige plechtigheden in den overschoonen dom: de dans der Seises (knapen in middeleeuwsch riddercostuum), het Miserere van Eslava, de overbrenging der hostie naar het Monument, het Gloria met de gewerschoten en het afsteken van voetzoekers, heeft de eerste alleen op het Corpus-domini-feest plaats, was de magere uitvoering van het opera-achtig Miserere te slecht om er over uitteweiden, bleven de schoten achterwege, omdat het kerkgewelf gerepareerd werd, en

is de overbrenging der hostie uitsluitend om het zoogenaamd Monument eene vermelding waardig.

Dit Monument, dat Christus' graf moet verbeelden, doet reeds vermoeden van welk gehalte de processie's zullen zijn. De Katholieke kerk heeft de wansmakelijke gewoonte om al, wat op den prediker van eenvoud en nederigheid betrekking heeft, zoo pralend en pronkend mogelijk in beeld te brengen. Zoo wordt het onaanzienlijk graf door een opgesmukt tempelgebouw voorgesteld, en daar deze constructie jaarlijks slechts gedurende een paar dagen dienst behoeft te doen, kan men met een tempel van planken volstaan, wit geverfd en rijkelijk met klatergoud getooid. Leelijk van vorm is het Monument niet. Terwijl zijn grondvlak een geheel quadrat in het kolossale middenschip beslaat, reikt zijn spits tot aan de nok er aan. De gansche toestel bestaat uit een opeenstapeling en ineenvoeging van verschillende kleinere tempels, die alle op zuilen rusten, en, bij de afwezigheid van muurvlakken, doorzichtig zijn. De eerste tempel heeft den vorm van een Grieksch kruis, en draagt acht barocke beelden, die een tweede tempeltje omgeven. Dit achtkantige gebouw torst op zijn beurt acht beelden, die rondom een kleiner achtkantig tempeltje staan; op dit laatste rust wederom een nog kleiner huisje, waarbij twee beelden prijken, en eerst hierboven verheft zich de gekruisigde Christus tusschen de beide boosdoeners in.

De eigenlijke bewaarplaats van de hostie is een kostbare, vijfhonderd kilo zware, zilveren tempel, die beneden in het Grieksche kruis wordt opgesteld en insgelijks uit vier verdiepingen bestaat. In de eerste bevindt zich een beeld van de Heilige Maagd, in de derde het Lam, op de vierde het Geloof en in de tweede wordt de ouwel weggesloten. Zoolang de hostie hier berust,

is het gansche Monument door middel van zilveren olielampen en kaarsen met acht honderd vlammen verlicht, en draagt de gouverneur van de stad den sleutel aan een lint om zijn hals.

Welken indruk deze toestel moet maken op iemand, die noch Roomsch, noch pronkloovend is, kunt ge u gemakkelijk voorstellen. Hij voelt zich tegenover een decoratie geplaatst, die in volkomen disharmonie met de handeling van het drama is, en heeft een glimlach over voor de praalzucht, die den mensch op zulk een vreemdsoortige wijze van de ijdelheid der aardse dingen tracht te overtuigen. Is het wonder, dat een kijk- en vertoongraag volk den zinledigen wansmaak van een dergelijk voorbeeld navolgt en overtreft?

De eerste ommegang trok in den namiddag van Palmzondag uit. De aartsbisschop had 's morgens de palmtakken uit Elche gezegend, die, keurig in figuren gevlochten, met nagebootste bloemkelkjes en kleurige linten versierd, reeds aan de balkons waren vastgehecht. Het pleintje achter het stadhuis, de straat naar den dom, de Calle de las Sierpes waren aan weerskanten met ettelijke rijen stoelen bezet, waarop een menigte Spanjaarden en vreemdelingen al een paar uren lang geduldig zaten te wachten; op het middelpad drentelden wandelaars, kooplui en bedelaars nog veel langer, in een dubbelen stroom, groetend, schreeuwend en zeurend heen en weêr. Van vele woningen waren niet alleen de balkons, maar zelfs de platte daken aardig bezet, en, waar de vensters en uitstekjes ledig bleven, verrieden de galmen eener luchtige dansmuziek de aanwezigheid der toeschouwers binnenshuis.

Eerst toen de dalende zon de Giralda rossig begon te kleuren, vertoonden zich, diep in de vergraauwende Sierpes, de eerste kaarslichten en de eerste spitse hoofddeksels eener broederschap. Twee ge-

stalten drongen dadelijk door de menigte naar voren. Zij waren van top tot teen in het zwart, en droegen zilveren staven in de hand, waarop een klein kruis prijkte. Over het hoofd hadden zij zwarte mutsen in den vorm van suikerbrooden; in den zwarten lap, die rondom van zoo'n muts tot op de borst neêr hing, waren een paar gaten voor de oogen aangebracht, en verder omhulde een zwarte tunica, waarvan de lange sleep over den arm werd gedragen, het gansche lichaam. Doel van hun vooruitdringen was het verlov-vragen aan het stedelijk bestuur - dat midden voor het stadhuis op rood fluweelen stoelen zetelde - om hun optocht te mogen vertoonen. Het bestuur, dat reeds een subsidie uit de gemeentekas had verstrekt, gaf natuurlijk ook dit verlov, en de vermomde heeren keerden dus terug om zich weder in het gelid te gaan stellen.

Intusschen was de stoet langzaam genaderd, en zag men de dansers en danseressen op de balkons verschijnen om te knielen en de beelden van den eersten paso¹⁾ met bloemen te bestrooien.

Nog even werd halt gemaakt om eenige kaarsen aan te steken; toen kwam de processie, voetje voor voetje, uit de nauwe straat te voorschijn.

Een rij politieagenten ging voorop, dreef de wandelaars terug, en werd gevolgd door een zestal zwarte priesters, die een witten lap droegen, waarop Christus ten voeten uit was afgebeeld.

Langzaam schreden zij voorbij; de zittende menigte rees op; de heeren ontblootten de hoofden; een paar vrouwen prevelden een gebed; maar niemand knielde op de straatsteenen neêr.

1) Paso = tafereel uit de gewijde geschiedenis.

Een lange pauze trad in. Daarna kwam, tusschen twee agenten, die uitgebluschte kaarsen in de hand hielden, een broeder in het beschreven zwarte gewaad. Deze torste een groot zijden vaandel - een zwart kruis op een wit veld - en werd gevolgd door twee dito broeders, die zilveren bazuinen droegen. Nog een twaalftal broeders gingen paarsgewijze voorbij, allen met lange kaarsen, die, omvat door ringen, tegen de gele gordels steunden, in de uitgestrekte linkerhanden, toen naderde een broeder met een Romeensch veldteeken, waarop de arend troonde en de letters S.P.Q.R. waren aangebracht, en achter dezen vertoonden zich, tusschen twee koorknappen, met kaarsen op hooge zilveren standerds gewapend, een kerkdienaar, evenals de jongens in een wit hemd over een zwarten rok gedost, die een zilveren, met paars gaas omwoeld kruis in de hoogte hield.

Wederom werd er halt gemaakt en deze rust duurde vrij lang.

Intusschen liepen een paar broeders, die als ceremoniemeesters dienst deden, bevelen uitdeelend, gestadig heen en weêr; de toeschouwers hervatten hun afgesproken gesprekken; een koopman prees luide zijn kaneelkoeken aan en een oude vrouw haar loterijbriefjes, waarop vast en stellig de hoogste prijs zou vallen.

Eindelijk werden de neêrgezette kruisen, standerds en vaandels weder opgenomen, en, met achtelooze schreden, rondglurend, tegen bekenden babbelend of vol aandacht voor de afdruipende kaarsen slenterden op nieuw eenige paren broeders voorbij. Tusschen twee hel blauwe met karabijnen gewapende soldaten volgde hen een man, in een zwart zijden priestergewaad, die een zilveren staf in de rechter, en een boek met paars fluweelen omslag in de linker hand, tegen de borst gedrukt, vasthield; wederom kwamen eenige paren zwarte

broeders met spitse mutsen, die zich onledig hielden met het aansteken hunner kaarsen, en toen naderde de eerste paso.

De voorstelling bestond uit den gekruisigden Christus met Maria en Johannes, die weenend naar den Zaligmaker opzagen. Alle beelden waren van beschilderd hout, glommen erg, en knikten onophoudelijk door de trilling van het dragen. Maria had een zwart fluweelen, dik met gouden bloemen opgelegden mantel om; Johannes, wiens staand halsboord keurig gesteven was, droeg een groen fluweelen tunica en een rood fluweelen toga, welke beide kleedingstukken eveneens rijk met gouddraad waren geborduurd. De grond van het tafereel was met bloemen bestrooid en met ruikers in zilveren vazen bezet; aan elke lange zijde hielden de groote krullen van drie vergulde luchters een achttiental glazen klokken omhoog, waarin kaarsen brandden. Zwaar verguld houtsnijwerk bedekte den rand van het voetstuk, waaronder een zwart fluweelen kleed afhing, dat van het dertigtal dragers alleen de schuifelende voeten zichtbaar liet. Door de donkere, met rood en geel afgezette uniformen der guardias civiles omstuwde, en door een priester in groot ornaat gevolgd, gleed het gevaarte tot midden op het pleintje voort, maakte daar front voor het gemeentebestuur, hield stil, totdat de burgemeester met een buiging de audientie afbrak¹⁾, en werd vervolgens naar den dom gedragen, om aan den aartsbisschop te worden vertoond.

Een paar gerokte wethouders, eenige politie-agenten, alle

1) Slechts weinige minuten achtereen kunnen de dragers den zwaren last torsen. Het gevolg hiervan is, dat processie's, die uit afgelegen buurten komen, soms acht à negen uren onderweg blijven.

blootshoofds en met uitgebluschte kaarsen in de handen, waren ondertusschen langs mij heen geschreden, en een muziekkorps van de infanterie, dat een opgeruimden treurmarsch speelde, benevens een peloton soldaten, sloot den stoet.

Zoodra de paso voorbij was gegaan, had ieder zijn hoed weder opgezet, en de slenterende menigte vulde thans de ledige ruimte onmiddellijk aan. Men hervatte de luchtige conversatie, de bedelaars vertoonden hunne verminkte ledematen weêr, en de kooplui ventten, van voren af aan, water, kaneelkoeken, krabben en loterijbriefjes.

-

Eerst na een langen, zeer langen tijd doken, diep in de Sierpes, nogmaals eenige lichten op, en ontwaarde men, boven de menigte uit, de spitse mutsen van de broederschap: Nuestro Padre Jesus del Silencio, Desprecio de Herodes y Nuestra Señora de la Amargura.

Twee broeders, met zilveren staven gewapend, de een geheel in het wit, de ander in een witte tunica, waarop een bessensap kleurige muts prijkte, haalden het onontbeerlijke verlof, en nu sukkelde ook deze stoet voorbij. Eerst waren het wederom de paren broeders, de priesters, een omwoeld kruis, eenige vaandels, een wetboek.... ondanks enkele afwijkingen in kleur en aantal, dezelfde vertooningen van den vorigen optocht. Toen echter volgden twee paso's, die verschilden.

Het eerste tafereel stelde Christus tusschen Romeinsche soldaten tegenover Herodes voor: eenige glimmende en grijnzende poppen, toegetakeld als tooneel-figuranten, omgeven door ruikers in vazen en gedraaide luchters, waarvan de kaarsen voor het meerendeel onaangestoken bleven.

Het tweede - waaraan wierookbrandende koorknappen vooraf gingen - gaf de Heilige Maagd benevens Johannes te aanschouwen, en behoorde reeds - al was het een der beschei-

denste - tot de glanspunten der geheele vertooning.

Achter een vijftal ruikers van witte bloemen en achter honderde kaarsen, wier zilveren kandelaars op den planken vloer waren vastgehecht, verhieven zich de beide poppen onder een troonhemel van geborduurd fluweel, die op een tiental zilveren stangen rustte. Johannes, een onbeduidende kop met kneveltje en sik, droeg weêr groen en rood; Maria, een waarlijk fraai gesneden beeld, was geheel in een zwaren, zwart fluweelen, dik met gouden bloemen, bladen en takken opgelegden mantel gehuld, waarvan de minstens vijf meter lange sleep door een oud vrouwtje werd opgehouden.

In de opgeheven rechter hand droeg Jozefs vrouw een kanten zakdoekje, op het hoofd een gouden kroon met smaragden en diamanten versierd, om de polsen breede armbanden, waarop dezelfde edelgesteenten schitterden, om den hals een vierdubbel snoer van echte parelen, en op de borst een gansche staalkaart van halskettingen, armbanden, ringen, oorhangers en spelden, waarin ontelbare diamanten, parelen, smaragden, robijnen, saffieren, turkooizen en andere steenen flonkerden.¹⁾

Nu gaven tal van stemmen hardop ingenomenheid te kennen; eenige kinderen riepen luidkeels: ‘viva la Virgen’! Een kleine jongen schreeuwde den voorbijgaanden beelden een geestelijk lied toe, dat aan een Malaguen□a herinnerde, en lachend moedigden de omstanders hem aan.

Het slot dezer processie wekte algemeen den spotlust op. Achter de priesters en de wethouders volgden namelijk een veertigtal Romeinsche soldaten, benevens een geheel Romeinsch

1) Altemaal sieraden van Seviljaansche dames, die zij voor deze gelegenheid ter leen geven.

muziekkorps, voorzien van de meest nieuwerwetsche instrumenten. De centurio, een groote, zware man, die, met zichtbaar welbehagen, zijn welgevormde leden in het mooie pak vertoonde, dat hem (naar men zegt) 1500 peseta's had gekost, nam zijn taak van aanvoerder lang niet luchtig op. Zijn passen waren onverbeterlijk elegant, en zoo dikwijls de stoet halt maakte, wiegde hij zich op de maat der muziek bevallig heen en weêr, het blanke zwaard in beide handen voor zijn maag houdend. Onderwijl gaf hij terdege acht of al zijn minderen dezelfde beweging wel gelijkmatig ten uitvoer brachten, groette tevens 'militairement' de vrienden, die zijn zoekende blik onder de menigte aantrof, en bemerkte er niets van dat hij flink werd uitgelachen.

Zoowel hij, als zijn volgelingen waren met hun reusachtige vederbossen op de blinkende helmen, hun purperen, met gouddraad doorweven mantels over de wit en rood gestreepte wapenrokken, hun vleeschkleurige kousen boven de paars fluweelen rijglaarsjes op gouden hakken, een opéra-bouffe ten volle waardig.

Hun orkest speelde weder een leelijken treurmarsch, dien een paar straatjongens met gefluit begeleidden; bedelaars, kooplui, en wandelaars sloten, als straks, onmiddellijk achter den stoet aan.

Hiermede waren de ommegangen voor Palmzondag beëindigd; maar Woensdag-, Donderdag-, Vrijdagnamiddag en ook Donderdag nacht werd de vertooning voortgezet. Wiens geduld niet te kort had geschoten, kon er zich Vrijdagavond, ten 9 ure, op beroemen zeven en dertig paso's te hebben aanschouwd, waarvan er veertien de Heilige Maagd met of zonder Johannes, tien de kruisiging voorstelden, terwijl de dertien overige den kruisdragenden Christus, Christus voor Pilatus of Herodes,

Christus in Gethsemane, het Christuskind en Jesaias te zien gaven.

Veel verscheidenheid in de tafereelen was er dus niet, en veel afwisseling in de samenstelling der optochten evenmin. Er waren witte broeders, zwarte broeders, pruimkleurige broeders; witten met groene mutsen, witten met blauwe mutsen, witten met zwarte mutsen; broeders met opgenomen slepen, broeders met straatvegende slepen en broeders zonder slepen; broeders in het perkaal, broeders in het katoen, broeders in het fluweel; broeders met witte, broeders met gele, broeders met groene kaarsen; maar altijd was 't hetzelfde défilé van vermomde gestalten met een paar kruisen, vaandels, bazuinen en een wetboek voorop, de paso's in het midden, en eenige priesters, wethouders, politie-agenten en soldaten achteraan. Slechts enkele beelden, door beroemde kunstenaars vervaardigd, - bij voorbeeld de Christus van Montañez - waren inderdaad een nauwkeuriger beschouwing en een ernstiger bewondering waardig. De kermisachtige ten-toon-stelling echter en de boersche opschik bedierven de artistieke schoonheden. Toch was het juist deze opsmukking, waarnaar het volk kwam kijken, en daarom trokken de Madonna's in het bijzonder de aandacht. Hoe meer edelgesteenten deze op de borst droegen, hoe grooter aantal kaarsvlammen de juweelen deden fonkelen, hoe rijker mantels haar van de schouders neêrhingen, des te meer was ook het publiek in zijn schik. Toen eindelijk de zoogenaamde Madonna's van Loreto en Monserrat verschenen, rivaliseerende schoonheden, waarvan er eene voor ± anderhalf millioen aan kostbaarheden torste, terwijl haar mantel vijf-en-veertig duizend peseta's had gekost¹⁾, steeg de luidruchtige bewondering - haast schreef

1) Dertig vrouwen werkten aan dat stuk twee jaren lang. Het wordt thans eenmaal per jaar gedurende vijf uren rond gedragen, en rust den overigen tijd in een donkere kist.

ik: de vroolijkheid - ten top. Van een godsdienstige aandacht was daarbij geen sprake. Noch de treurmarschen, noch de gedwongen stilte¹⁾ in de straten, noch het omlaag keeren van sabels en geweren, noch het medeloopen van een kruisdragenden barveoeter konden Vrijdags de toeschouwers eenigermate in een plechtige stemming brengen. De Spanjaarden vermaakten zich op dezelfde wijze als in hun paseo's, en ik verbeeld mij, dat een rechtzinnige Katholiek uit het Noorden zich moet geërgerd hebben zijn Heiland in een rood fluweelen met goud geborduurd chamber cloak het kruis door Sevilla's straten te zien ronddragen.

Onder den dekmantel der vroomheid is de geheele zaak bloot een wedstrijd in praal, uitgeschreven door de kinderachtigste ijdelheid. Om elkander de oogen te kunnen uitsteken smijten de broeders hun geld met volle handen weg aan fluweelen mantels, zilveren en schildpadden kruisen, vergulde kandelaars, gekleurde kaarsen, en....

Ik vergis mij, wat de kaarsen betreft. Met was gaan de heeren lang niet brooddronken om. Daar een dikke kaars tien peseta's kost, ligt het voor de hand, dat de overschietende eindjes van dertig à zestig dikken en eenige honderde dunneren nog een vrij aanzienlijk getal doero's vertegenwoordigen. Deze overweging heeft de broeders op het denkbeeld gebracht hun was liever bij het gewicht in te slaan, onder voorwaarde, dat de leverancier het overgeblevene, eveneens bij het gewicht, tegen denzelfden prijs terug zou nemen.

1) Donderdag en Vrijdag is 't alleen aan de koetsiers, welke de stations bedienen, geoorloofd zich met hun rijtuigen in de straten te vertoonen.

Ter eere van Christus, en meer in het bijzonder van Maria, zijn de kaarsen nu eenmaal ‘de rigueur’; maar nergens staat geschreven, dat zij geheel op moeten branden. Wie dus een ‘économie de bouts de chandelles’ nog zoo verwerpelijk niet vinden, steken hun lichten pas halfweegs aan, laten des noods de helft terstond weder uitgaan, en brengen aldus de bekende spreekwijs in toepassing; ‘il est avec le ciel des accommodements’.

Dat het inderdaad alleen om een rijke vertooning te doen is, bekent het officieel programma op de naïefste wijze. Zoo heet het daarin van den laatsten paso:

‘Dit jaar heeft men belangrijke verbeteringen aangebracht door den paso nieuw te vergulden, en er acht prachtige luchters op te plaatsen. Bovendien zullen de Nazareners¹⁾ nieuwe tunica's aantrekken’.

De Spanjaarden, die in het algemeen nog al luchthartig met het aardsche slijk omspringen, hebben voor deze vertooningen schatten over. Daar evenwel de broederschappen uit menschen van allerlei rang en stand zijn samengesteld, komt het toch dikwijls genoeg voor, dat zij buiten staat zijn de middelen om te kunnen concurreeren bijeen te brengen. In dergelijke gevallen neemt men zijn toevlucht tot hulpmiddeltjes. Een pas opgerichte broederschap, die waardig voor den dag wilde komen, getroostte zich dit jaar een uitgave van honderd en tien duizend peseta's.

Die som was groot, maar desalniettemin onvoldoende.

Om nu het doel toch nog te bereiken waren de heeren

1) De leden eener broederschap heeten ook wel Nazareners of boetedoeners.

genoodzaakt goud van slecht allooï en Christophle in plaats van zilver te nemen. Dank zij dezen 'truc' zagen de tafereelen er schitterend uit; de opgewondenheid der broeders klom dan ook zoo hoog, dat zij zich in hun kapel 'en corps' bedronken. Toen 's morgens de nieuwsgierigen aanklopten om, naar gewoonte, de tentoongestelde paso's te mogen bewonderen, weigerde de kapelaan den toegang aan iedereen en deelde hij aan enkele bevoorrechten ook de reden meê.

Ge ziet, dat het karakter van Sevilla's godsdienstige feesten voor 't minst eigenaardig mag heeten, en het zal u wel niet meer verwonderen, dat op Paaschzondag de heilige week werd besloten met.... een groot stierengevecht.

's Lands wijs, 's lands eer!

IV. Sevilla.

Sevilla's beroemde feria is nog een ouderwetsche jaarmarkt. De artikelen, die er verhandeld worden, zijn - behalve landbouwwerktuigen - paarden, hoornvee, schapen, zwijnen, en de kolossale getallen, waarin de kooplui deze diersoorten aanvoeren, bewijzen, dat men hier niet heeft te doen met een vermomde volksvermakelijkheid.

Toch zouden de Andaluciërs geen Andaluciërs meer zijn, als zij deze gelegenheid, om zich van den vroegen morgen tot diep in den nacht aan pret te goed te doen, ongebruikt lieten voorbijgaan. -

Het terrein, voor de feria afgezonderd, ligt vlak bij de befaamde sigarenfabriek. Het aangrenzende park¹⁾ voorziet het van een donker groenen achtergrond, de paseo met de uitloopers van zijn reeksen zware boomen. Naderbij beschouwd bestaat het uit een groot grasveld van onregelmatig vierhoekige gedaante, dat gesneden wordt door een vijftal elkander kruisende rijwegen, tusschen lommerrijke voetpaden ingesloten.

Reeds bij het krieken van den eersten dag verdween het frissche groen der weiden onder de dof grijze vlekken van de kudden zwijnen, en de glanzig witte plekken van de vachten

1) Behoorende bij het kasteel San Telmo, eigendom van den hertog van Montpensier.

der merino's.¹⁾ Herders, met donker bruine bokkevellen omhangen, dreven de schapen langzaam een lage omheining binnen, duwden de kleine varkens op een hoop in het gras neder, en gingen toen naast hunne dieren liggen, wachtende op koopers. Ook de muilezels en de Andalucische paarden daagden in troepen op, geleid of bereden door olijfkleurige Gitano's, die in korte, fluweelen buizen waren gekleed, de zwarte oogen overschaduwde door platte, breedgerande hoeden. De jonge, vurige hengsten werden in kleine stallen aan de ruif geplaatst; de oudere en de merries bleven, met samengebonden voorbeenen, vrij in het veld.

Ten slotte kwam het hoornvee aan; eerst een ontzagwekkende bruin, wit en zwart gemarmerde massa koeien en kalveren, die, voortgedreven door de zweepslagen van kleine jongens, tegen elkander leunend, dringend en schurend, een afgezonderde weide binnenstropelden; dan een kleinere bende zwarte, muisvale en gevlekte stieren met dreigend uitstaande horens op de machtige koppen, die in een stofwolk naderden, bij elkander gehouden door wilde ruiters met scherp gepunte lansen gewapend.

Tegelijk met al dit blatend en knorrend, hinnikend en loeiend gedierte, was ook de tros van het leger, hoofdzakelijk eveneens uit Gitano's bestaande, binnengerukt. Tegen de lage parkmuren werden nu de schuine dakjes van planken, matten en lompen bevestigd, waaronder zij op een bundeltje stroo den nacht doorbrachten; aan de groote reiswagens, met leder of zeildoek overspannen, werden de lappen en vodden gehecht,

1) De beroemde merino's (spreek uit merino's) zijn nomaden, die een goed deel van het Spaansche schiereiland, in kudden vereenigd, doortrekken.

die tenten heetten te vormen, waarin zij vuren stookten, kinderen reinigden, menschen voedden, en in de schaduw der boomen werden de luchtige barakjes samengetimmerd, waaronder de vrouw met de borreflesch den handelsgeest levendig hield, terwijl de man zorg droeg, dat het mes der negotie naar twee kanten sneed. Duidelijk was 't aan de gansche bende met haar havelooze kleederen, smerige gezichten en onzindelijke inboedels te zien, dat zij te huis hoorde onder deze opeenhooping van beesten, en opgegroeid was in den drek van platgetreden weiden.

Geheel verschillend van deze nomaden deden zich de Gitana's uit Triana¹⁾ voor, die aan het tegenovergestelde uiteinde van de feria de helder wit linnen tenten hadden opgeslagen, waarin zij buñuelo's bakten, chocolade kookten en ter gelegener tijd ook een annisettetje schonken.

Hier werd men herinnerd aan onze Hollandsche poffertjesvrouwen. De vuren voor de tenten walmden en knetterden; het gebak snerkte en verbreidde vettige geuren; de baksters noodigden vleiend uit en gingen zelfs tot handtastelijkheden over. Evenwel, ook de verschilpunten sprongen dadelijk in het oog. Het vlammend houtvuur was maar losweg op den grond gestapeld; in plaats van groote koperen platen en potlepels bedienden zich de dames van kleine ijzeren pannetjes en Eva's vorken; in stede van oud en leelijk waren de sirenen jong en zeer mooi. Doorgaans zijn zij met haar beide. Terwijl de eene u lokt, des noods binnentrekt, werpt de ander het deeg in de pan, en roert het met de vingers om. Zoodra de ringetjes gebakken zijn, stapelt de eerste ze op een bord, en, wanneer

1) Voorstad van Sevilla, op den anderen oever van den Guadalquivir gelegen.

uw honger verzadigd, uw dorst gelescht is, verhoogt de eene den bedongen prijs met eenige stuivers voor bloemen, wisselt de tweede bij toeval in haar voordeel, en eischen zij te zamen nog een fooi voor al die moeite.

Vóór twaalven bleef het woord aan de negotie. Op de rijwegen galoppeerden en draafden, steigerden en dansten onophoudelijk de uitstekende voorrijders heen en weder, die, vastgemuurd in de uitgeschulpte, met hel gekleurde dekken belegde zadels, nog altijd de verbazing der Amerikanen rechtvaardigen, welke hunne voorouders voor monsters hielden, van boven mensch, van onderen dier. Op de voetpaden stonden koopers en verkoopers, in groepen vereend, te onderhandelen, de burgers in het bovenbeschreven gewaad der Gitano's gedost, de minderen en officieren van het regiment 'arriero's' in hun operacostuum: een kort bruin buis, roode sjerp, korte bruine broek en zwarten ronden hoed.

In de aaneengeschakelde rijen langwerpige vierhoekige tentjes, die de voetpaden van de velden afscheidden, en reeksen kleine huizen geleken van overbreede boulevards, waren de behangers nog bezig de vloeren met matten te beleggen, de wanden met papier te beplakken, gaskronen aan te schroeven, piano's te plaatsen, schommelstoelen te rangschikken, en door middel van spiegeltjes, vaasjes en bloemen de geïmproviseerde woningen op te luisteren. Ieder huisgezin, dat niet teruggetrokken leefde of de onkosten schuwde, had hier gedurende drie dagen zijn tent, en straks zouden de verschillende eigenaars opdagen om den ganschen dag in hunne respectieve kamertjes door te brengen, er bezoeken te ontvangen, te dansen, dikwijls ook het middagmaal te gebruiken.

Vóór de ouders kwamen de kinderen: een joelende zwerm,

die eerst het kleine voorplein vulde, dat met nationale en phantastische vlaggen op hooge stangen was versierd, waaronder heesche grappenmakers hunne vette varkens, dikke dames, wilde dieren en wassen beelden aanprezen, daarna zich over de breede laan verspreidde, welke aan weerszijden met speelgoedkramen was bezet. Een groote fontein, voor deze gelegenheid opgesteld, begon al draaiend een regen van diamanten in de rondte te werpen: loterijhouders, orgeldraaiers en rarekiekvertooners vingen om 't hardst aan te schreeuwen, te schetteren en te trommelen, en weldra rezen tal van onbeheerde ballons ten hemel, klonk van alle kanten trompetgeschal en werd er op grootsche schaal stierengevecht gespeeld.

Intusschen hadden zich ook de heeren van het stedelijk bestuur, van de gasfabriek, van de politie, van de gendarmerie en van het kantongerecht in de tenten verwoegd, waar men hun bijstand of tusschenkomst kon inroepen, en nu nam het eigenlijk feestvierend Sevilla de lanen, paden, kamers en ververschingslokalen in bezit.

Helaas kan men zich tegenwoordig zelfs niet flauw meer voorstellen, hoe de aanblik der feria moet geweest zijn in de tijden, toen het nationale costuum - voor feesten althans - nog in eere was. De traditie is gebleven, dat ieder bij deze gelegenheid voor het eerst zijn zomergewaad aantrekt; maar dat zomergewaad komt heden ten dage regelrecht uit Parijs. Van den kleurenrijkdom, waarop Majo en Maja hun zuidelijk schoon zoo goed wisten te doen uitkomen, zijn in de hogere standen alleen de uitstervende zwarte en witte mantilla's, de vurige bloemen in 't haar en de coquette waiers overgebleven, terwijl de volksklasse bovendien nog aan de zijden sjaal vasthoudt, die, zwart, rood, wit of geel van grondkleur, door de opgelegde,

hel getinte bloemen of phantastische dieren aan haar Chineeschen oorsprong herinnert.

Met de dansen is 't al niet veel beter gegaan, en de kleine voeten, die het walsen nog altijd niet meester zijn geworden, hebben wel vele eigenaardig Spaansche passen geheel verleerd. Gelukkig telt de Seguedilla met haar begeleiding van castagnetten geklepper, zang, handgeklap en gitaargetokkel nog immer genoeg beoefenaars om den vreemdeling eenigermate de bekoring dezer welsprekende pantomimen te doen gevoelen. Wie met den naam van dans alleen een doorrennen van groote ruimten, een verhittend trappelen, een zinsverbijsterend rondzwaaien bestempelt, zal hier zijn gading niet vinden. Wie daarentegen een geopend oog heeft voor de verleiding van bevallige standen, gesmijde buigingen, uitdagende passen, loopt kans met een groote minachting voor de Fransch-Duitsche springerij Spanje te verlaten.

Toen het meerendeel der tentjes bezet waren, en de ouden van dagen, in schommelstoelen neêrgevlid, er kringen hadden gevormd, die maar een kleine ruimte in het midden open lieten, deed zich, op verschillende plaatsen tegelijk, het eerste castagnettengeklepper hooren. Aanstonds drongen de toeschouwers voor de geopende kamertjes samen, en, terwijl geen der dansende paren zich om het zeer gemengde publiek in het minst bekommerde, viel het ook buiten niemand in door een ongepast woord ergernis op te wekken. Nooit¹⁾ zag ik fatsoenlijker en broederlijker omgang van verschillende standen dan tusschen

1) Met name niet in Holland, waar de vrijheid bovenaan slechts de verwaandheid, beneden alleen de grofheid tot ontwikkeling heeft gebracht, en een onzinnige kastengeest gepaard aan een angstvalligen vormendienst alle vertrouwelijkheid en gezelligheid uit de samenleving verbant.

de plebeïsche, Spaansche aristocratie en het aristocratische, Spaansche plebs.

Zoodra een der heeren in de snaren had gegrepen, en de rest van het gezelschap zich bereid toonde met gezang en handgeklap het rhythmus te ondersteunen, gingen de jongelieden, met castagnetten aan de duimen, naast elkander staan. Op het eerste gezongen woord trad de danser naar voren, wendde zich tot het meisje om, en begon de aanvangsfiguur. Voortdurend klapperend met de castagnetten bewogen beide de armen met langzame buigingen boven het hoofd heen en weêr, strekten ze nu en dan horizontaal uit, zwaaiden ze soms met een plotselingen val onder elkander door, en hieven ze dan weêr met een veerkrachtige zwenking omhoog. Ondertusschen teekenden de sierlijke voetjes, voor- en achterwaarts, naar links en naar rechts keurige passen op den grond af, blikten de fluweel zwarte oogen elkander gestadig in den diepen gloed, en schoven de lenige gestalten, onder het langzaam verwisselen van plaats, in de verleidelijkste houdingen en met de bevalligste buigingen, dicht langs elkander henen.

Elke figuur - men danst de Seguedilla in 3, 5 of 7 figuren - eindigt met de herneming van den oorspronkelijken stand. Dan heft het paar de buitenwaarts gekeerde armen omhoog, laat de beide anderen zinken, en besluit met één enkelen knap der vier castagnetten op het slotakkoord der melodie. -

Het was ongeveer half vier, toen de feestvierende menigte plotseling weêr begon te dunnen: men trok naar de Plaza de toros. Bijna drie uren lang bleef het nu vrij ledig op het terrein; alleen de bedelaars gingen bij de ouden van dagen rond, en de kinderen vermaakten zich tusschen de kramen.

Half zeven was echter nog niet geslagen, als plotseling een dichte stroom voetgangers, van twee kanten tegelijk, de wan-

delpaden binnenstortte, de lanen vulde, de rijen stoelen overrompelde en de tenten ingolfde, gevolgd door een heirleger van rijtuigen, in allerlei grootte en vorm, allerlei aard en soort, dat den breeden rijweg geheel in beslag nam, door de politie met moeite in bedwang werd gehouden, en zich ten slotte tot een regelmatig op en neêr rollen liet bewegen, aan elk uiteinde een halven cirkel beschrijvend om een roerloozen agent te paard.

Het was paseo-tijd, en voor de drie feestdagen had de mode den dagelijkschen rit herwaarts verlegd. Gedurende den ganschen tijd, dat het rijden duurde, werd er in de tenten alleen door kinderen aan dansen gedacht. Men zat in de schommelstoelen gezellig bijeen, gluurde, praatte, groette, en ontving bezoeken.

Met het vallen van den avond hield de rijtuigen-stroom allengs op; de toevloed van menschen echter nam ook nu nog toe. Toen eindelijk het gas werd aangestoken, was de menigte zoo aangezwollen, dat men slechts voetje voor voetje op de wandelpaden kon vorderen, dat zich voor de tenten, waarin gedanst werd, ondoordringbare oploopen hadden gevormd, dat de restaurants en wijnschenken stoelen te kort kwamen, en dat de handtastelijke Gitana's hare prooien bij twee en drietallen tegelijk naar binnen trokken.

Uit alle tenten klonk nu muziek, zang en castagnetten-geklepper; voor de spellen der wilde dieren en wassenbeelden brulden de orgels en schreeuwden de grappenmakers met vernieuwde kracht; aan het eind van de laan der speelgoedkramen knetterden de vuurpijlen en knalden de donderbussen; in de Calle San Fernando eindelijk, met haar vier en dertig bogen van vier en dertig gasvlammen elk, gonsde en joelde een luchthartig, vroolijk volk tot diep in den nacht, ja tot aan het kriecken van den tweeden, feestelijken dag.

IV. Madrid.

De Plaza de toros was stampvol. De gang, die, achter een bruinrood geverfde schutting, het gele perk omsloot, krioelde van politie-agenten. In de beschaduwde helft der zitplaatsen zaten beneden de ‘aficionado's’¹⁾ dicht aaneengesloten, verdween achter hen het steen der oplopende banken onder een zwarte mensenmassa, en wemelde het boven in de overdekte loges van witte mantilla's en kleurige officiers-uniformen. In de zonnige helft van het ronde gebouw geleek de woelige, opeengedrongen volksmenigte, met de bonte sjaals en de schel getinte, wiegelende waaiers der vrouwen, de roode, witte, en blauwe vlekken der groepjes soldaten, een groot Smyrnaasch tapijt, waarvan de lange wol heen en weder golfde onder het schuren van den wind.

Toen alle plaatsen bezet waren verscheen de wethouder-president in zijn rood gedrapeerde loge, trad naar voren en wuifde met zijn zakdoek.

Een tromgeroffel weêrklonk, een trompet-signaal volgde, en op flinke zwarte paarden gezeten sprongen de twee alguacils het strijdperk binnen. Beide droegen zwart fluweelen wambuizen, zwart fluweelen mantels en breed gerande, zwarte hoeden, die met kleurige vederen waren getooid. Zij draafden

1) Letterlijk vertaald: liefhebbers; hier worden meer in het bijzonder de geabonneerden op de eerste rij bedoeld, die als kenners poseeren en dikwijls dilettant-torero's zijn.

tot onder de loge van den president voort, namen de hoeden af, zwenkten, de één rechts-, de ander linksom, galoppeerden tot aan den ingang terug, reden nogmaals, vereend, op de presidents-loge af, vingen den met linten versierden sleutel in een hoed op, brachten dien aan den ouden bewaker der hokken, en verdwenen weêr in galop.¹⁾

Een oogenblik bleef de groote, glanzige zandvlakte ledig; toen gingen de dubbele deuren der stallen wijder open, en trok de cuadrilla binnen, schitterend van goud, zilver en hel gekleurde zijde, ontvangen met gejubel en handgeklap, begeleid door een marsch van het orkest.

Geflankeerd door de beide alguacils te paard, gingen de drie espada's²⁾ voorop; in het midden Chicorro, de oudste, een onbeduidende, lompe gedaante; aan zijn rechterhand Mazzantini, een rijzige, mooie man; aan zijn linker Espartero, de jongste, een zachtzinnig, innemend gelaat op een tengere, welgevormde gestalte.

Omhuld door de groen, blauw en rozerood zijden mantels, waarvan zij de rechter punten, om de heupen heengetrokken, met de linkerhanden vasthielden, terwijl de rechterarmen vrij langs de zijden heen en weder zwaaiden, droegen zij het korte torero-huis met het laag uitgesneden vest, een breede sjerp om de lenden, een nauwsluitende broek, die onder de knie eindigde, lage schoenen, en op het gevlochten staartje een platten, fluweelen hoed, waarvan de met pompons opgelegde zijstukken bij elken pas op en neder wipten. Chicorro was in het groen, met platte gouden

- 1) Niet overal zijn de alguacils twee in getal, en niet overal wordt de sleutel hun toegegooid. In mijn beschrijving heb ik mij voornamelijk aan de gebruiken van Madrid gehouden; maar toch ook bijzonderheden uit Sevilla ingevlochten. Ik zag te Sevilla Chicorro, Mazzantini en Espartero, te Madrid Cara-ancha, Mazzantini, Frascuelo en mindere goden.
- 2) Espada = torero = toreador.

epauletten op de schouders, breed gefigureerd goud galon op mouwen en broeksnaad, en talrijke reeksen gouden kwastjes op de borsten van buis en vest en den onderrand der broek. Een vermiljoen rood dasje liep, als een bloedstraal, van het sneeuw witte halsboord naar den inham van het vest; de dito roode sjerp kwam, een bloedige snede gelijk, onder het groene buis te voorschijn. Mazzantini droeg, onder een dergelijk gewaad van licht blauwe zijde, dat met zilver was opgelegd, een havanakleurige sjerp; Espartero was in het rozerood met paarse sjerp, oplegsels en pompons van zwart fluweel.

Achter elken torero volgde in een rechte lijn, zijn afzonderlijke cuadrilla, te weten: vier banderillero's in hel bruin, rood, groen, blauw, lila of paars zijden costumen van gelijken snit gedost, rijkelijk met goud, zilver of fluweel uitgemonsterd, en drie picadores te paard met iets minder prachtige buizen aan, hoog gekleurde sjerpen om de lenden, geel lederen broeken over de geharnaste beenen en groote ronde, geel vilten hoeden op het hoofd, die met stormbanden om de kin waren bevestigd.

Na de picadores kwamen eerst hun helpers, de chulo's of zoogenaamde wijze apen, die wijde, roode hemden boven geel gestreepte, grijze broeken droegen, dan een dozijn harkers, in een dito blauw gewaad eveneens met geel afgezet, en eindelijk het slot van den optocht, twee driespannen muilezels met rood-gele vaandeltjes op de ruggen en kleurige balletjes aan de hoofdstellen.

Zoodra de stoet, voor de presidentsloge aangekomen, den voorzitter had begroet, stoof hij uiteen. De alguacils, de muilezels, zes der picadores renden de stallen weêr in; de harkers en acht banderillero's sprongen over de schutting in den gang, en terwijl de drie andere picadores, van lansen voorzien en van

hunne wijze apen vergezeld, zich tegen de omheining in positie stelden, wierpen de drie torero's en de banderillero's van den oudste hunne mantels af, om zich met de capa's te wapenen, groote paarse en gele stukken doek.

Nu weêrklonk een tweede signaal; de deuren van den gang, die naar de hokken leidde, werden opengezet.

Een oogenblik bleven aller oogen in stille spanning op het donkere gat gevestigd; toen steeg een korte galm, als een begroeting, uit de menigte op: de eerste stier sprong naar binnen.

Het was een prachtig gevormd dier, geelbruin van kleur en met groote, witte vlekken gemarmerd; op den langen, veerkrachtigen nek zwenkte een geducht hoornenpaar vlug heen en weêr. Verbluft door den plotselingen overgang in het schelle daglicht bleef hij een poos, rondglurend, vlak voor de deuren staan, boog toen den kop voorover, en stoof op een banderillero af, die hem uit de verte een paarse capa toonde.

Zijn staart zweefte de lucht, de linten der rozet op zijn schouder fladderden omhoog.

De banderillero hield maar een oogenblik stand, sprong toen fluks over de schutting, en met een doffen bons plofte de stier tegen de planken aan. Teruggestooten bleef hij staan, snuivend, verwonderd voor zich uitkijkend.

Terstond galoppeerden de picadores langs de schutting naar de overzijde, ten einde den stier weder met het geblinddoekte rechteroog van hun paard te kunnen benaderen. Met de capa's zwaaiend snelden torero's en banderillero's in vollen draf, dwars door het perk, langs den bul heen.

Nu deed hij een tweeden aanval zonder iets op te vangen, wendde zich eensklaps ter zijde, en zou den ouden Chicorro doorboord hebben, als Espartero hem niet vlug met zijn doek

had afgeleid. De roode lap bleef op de horens zitten, en scheurde er eerst weêr af, toen de trappelende voorpooten zich in het afhangend einde hadden verwickeld. Woest stootte hij een tijd lang op het doek los, totdat hem plotseling een picador in het oog schitterde, die met gevelde lans zijn vijand verwachtte. Twee helpers hielden met stokslagen het sidderende paard op zijn plaats; de stier ging een pas terug, boog even het hoofd, sprong... en in een oogwenk lagen ruiter en ros spartelend op den grond, een grauwen klomp vormend, waarop de wilde aanvaller snuivend en stotend rondstampte.

Een dof stemmenrumoer ruischte door het publiek; banderillero's en chulo's schoten toe. De aandacht van den stier werd door middel van fladderende capa's afgeleid, de picador overeind gezet en het paard op de been geranseld. Een dikke bloedstraal verfde des schimmels knikkende voorbeenen, en toen zijn berijder weder op wilde stijgen, viel hij voor de tweede maal neêr. Nu werd het gebit hem uit den mond getrokken, het zadel afgerukt en met een dolksteek een eind aan zijn leven gemaakt.

Inmiddels had de stier weêr een paar banderillero's de schutting over gejaagd, den tweeden picador aangevallen en diens bruin paard een diepe zijwonde toegebracht, waaruit licht roode ingewanden te voorschijn drongen. Met zijn lans op den grond steunend, was de ruiter, onder luide toejuichingen, in den zadel gebleven; een chulo duwde fluks de ingewanden wat terug, en met stokslagen en spoorprikken werd het ros in galop naar de overzijde gejaagd.

Thans was de beurt aan den derden picador - terwijl de plaatsvervanger van den eerste het perk binnenreed - maar zijn paard steigerde, en wilde niet langs den dooden schimmel heen. Kalm zag de stier dit schouwspel aan. Zoodra echter de gerichte piek hem in de oogen lichtte, stortte hij er zich op,

tilde ros en ruiter van den grond, droeg den last een eindweegs voort, smakte hem toen neder, en wierp zich onmiddellijk op Mazzantini, die met zijn roode capa te hulp schoot. De torero week ter zijde, liet het terugkeerend dier nogmaals en nogmaals zijn horens in het ledige doek boren, en wendde zich ten slotte kalm naar de schutting af. Een storm van toejuichingen was zijn belooning; maar onder het handgeklap waren een paar fluitjes en het getjingel van een schel onmiskenbaar. Het publiek, dat tegenover den ouden Chicorro vrij onverschillig bleef, trok gedeeltelijk voor Espartero, gedeeltelijk voor Mazzantini sterk partij.

Een vierde picador werd met zijn paard zoo hevig tegen de omheining aangedrukt, dat de planken kraakten. Men trok den ruiter over de schutting heen; de vos holde in galop voort met een donker rooden, van bloed druipenden zak vol darmen, bengelend onder zijn buik. Zoodra de chulo's het oude dier weêr hadden gegrepen, klom de picador - die uitgefloten was - op nieuw in den zadel, liet drie man met stokslagen zijn stervend paard opjagen, en een vierde het bij den kop voorttrekken. De stier, die inmiddels zijn roode horens aan de fladderende capa's afgewischt, den weijlenden Chicorro bijna gegrepen en een kreet van ontzetting aan duizende kelen ontlokt had, boorde voor de tweede maal in den ontredderden buik, en wierp het ros met zulk een smak neder, dat zijn berijder nog een eind voortrolde om toen roerloos te blijven liggen. Een geestdriftig applaus brak los; dezen keer gold het den toro, die, met drie roode wonden in den wit gevleekten rug, hijgend voor zich uit staarde.

De picador werd weggedragen.

Nog een vijfde paard viel doorboord neder; maar toen het

uit eigen beweging opsprong, trappelend in de roode darmen, die langs den grond sleepten, weêrklonk het trompet-signaal, dat het einde aankondigde van het eerste bedrijf. De picadores trokken af, de verminkte rossen werden den stal in gebeukt; drie lijken bleven achter, waarvan men de bloedplassen met zand bestrooide en wegharkte.

Met de banderilla's gewapend - van weerhaken voorziene stokken, die omwonden zijn met kleurige papiersnippers, en nagmaakte bloemen - snelden de banderillero's nu den stier te gemoet. Het was of hij zich bezon. Met zijn staart zweepte hij de op en neder gaande lenden, met zijn voorpooten woelde hij het zand om; maar aanvallen deed hij niet.

De van zilver fonkelende banderillero hief de stokken in de hoogte, zwaaide er mede, sprong en schreeuwde; doch de stier trok terug.

Spoedig werd het volk ongeduldig, en begon te roepen: 'Ga dan toch, Barbi! Hang den gracieuse niet uit! Vooruit kind, hij is zoo kwaad niet!'

Het baatte echter weinig.

Eensklaps rende Espartero dwars tusschen de beide kampioenen door, en wierp in 't voorbijgaan den stier het einde van zijn roode capa naar de oogen. De uitslag overtrof zijn verwachting; in volle vaart viel de bul aan. Barbi koos verschrikt het hazenpad, wierp zijn banderilla weg, bereikte de schutting nog juist bij tijds, en sprong er, onder luid gesis en gefluit, over henen.

Verbouwereerd door de plotselinge verdwijning van zijn schitterenden vijand, hield de stier snuivend stil, staarde het publiek aan, en bemerkte niet, dat de banderillero met nieuwe wapenen een eind verder terug keerde. Zoodra hij echter den wederom uittartenden vijand in het oog had gekregen, viel

hij nogmaals met dezelfde woede aan. Thars echter week Barbi bedaard zijwaarts af, en plantte zijn banderilla's in den voorbijgolvendenden rug.

Een enthousiast handgeklap weêrklonk op alle rangen, en een paar hoeden¹⁾ vielen aan de voeten van den banderillero neder, om aanstonds door een welgelukten worp in de handen der eigenaars terug te keeren.

Ondertusschen deed de stier, razend van pijn, vruchteloze pogingen om de stokken af te schudden, die rood van bloed langs den dikken nek nederhingen.

Een tweede banderillero volgde, slaagde echter maar in het plaatsen van één der banderilla's, en moest eveneens over de heining springen om zich te bergen. Den kop op en neêr slaande galoppeerde het beest met korte sprongen in de rondte, boorde eensklaps zijn horens in den dooden vos, en woelde in den opengereten buik, steeds meer darmen naar buiten werkend.

Nadat hij, door de capa's afgeleid, een derde paar banderilla's in den rug had gekregen, prikte hij ook eens in het lijk van den schimmel, en dit scheen zijn woede te doen bedaren. Hij bleef staan, en alleen, wanneer het paars van een doek hem langs de oogen zwierde, gaf hij nog horenstooten zonder van plaats te veranderen.

Toen eindelijk een trompet-signaal het begin aankondigde van het laatste bedrijf, stond hij midden in het strijdperk, zwoegend en afgemat. De tong hing uit den schuimenden bek, vijf banderilla's zweepten den machtigen nek, die rondom droop van bloed.

1) Zie over dit eerbetoon den eersten brief uit Sevilla. Hier zij nog vermeld, dat men, als eereblijk voor een tooneelspeelster, in de schouwburg zalen soms gedresseerde duiven loslaat, die de gevierde vrouw op de planken gaan omfladderen.

De oudste der espada's, Chicorro, moest den eersten stier dooden. Daar hij evenwel nog nooit met Mazzantini vereenigd was opgetreden, eischte de etiquette, dat hij aan zijn jongeren gildebroeder den voorrang liet. Hij overhandigde hem dus den langen degen met het vermiljoen roode gevest, benevens de vierkante, eveneens vermiljoen roode muleta, en het was Mazzantini, die naar de loge van den president trad, zijn hoed afnam, en met een korte rede dezen stier toewijdde aan het bestuur en de bevolking der stad. Daarna wierp hij het hoofddekseel, achter zijn schouders om, midden onder het publiek, en ging met statige schreden op zijn slachtoffer af.

Iedereen was stil, gereed bij de eerste fout zijn afkeuring, bij de eerste fraaie beweging of goed gemikten stoot zijn goedkeuring luide te doen hooren.

Dicht tot den stier genaderd, hield Mazzantini den rooden lap in zijn volle breedte zich vlak voor het lijf. De stier bukte, en sprong; de torero boog op zij af, en de muleta schrijnde luchtig over de horens heen. De pas was mooi geweest; een luid applaus weêrgalmde op alle rangen.

Evenwel, de stier, die zich bijzonder vlug had omgekeerd, viel op nieuw aan, en nu week Mazzantini achteruit.

Deze beweging was veel minder verdienstelijk. De toejuichingen werden vermengd met kreten van afkeuring, gefluit en schel geklingel; een paar schillen van sinaasappelen vlogen het strijdperk binnen.

Aldus ging het een tijdlang voort. De vermoeide, maar onrustige stier nam de vereischte houding, met de beide voorpooten naast elkander, niet aan, en onder de passen, waarmêe zijn aanvaller, zijwaarts, achter- en vooroverbuigend,

hem de muleta op de horens deed nemen, waren er zoowel goed- als slecht gelukte.

-

De vijandelijke stemming tusschen de beide partijen kwam thans duidelijk aan het licht; het toejuichen hield aan, maar ook het fluiten, sissen en bellen. Eén groote klok vooral luidde met tergende regelmatigheid boven alles uit.

Daar stond de stier in positie. Onmiddellijk zette Mazzantini zich schrap met den linker schouder naar het dier gekeerd. Langzaam hief hij het gevest van den degen tot aan de oogen op, richtte de kling schuins langs zijn borst op den breeden nek, en hield met den omlaag gestrekten linkerarm de muleta voor zich uit. - Een oogwenk mikte hij, en toen was 't als wierp hij zich moedwillig op de horens. De stier stootte, zijn kop gleed den torero langs het buis, de goed gerichte degen raakte de ruggegraat, maar... drong niet door, sprong flikkerend omhoog, en viel in het zand.

Nu brak een ware storm, die flook, gilde, loeide en brulde onder het publiek los. Hooren en zien verging door het geweldig spektakel. Tallooze belletjes rinkinkelden, de groote klok klepte, trompetjes toeterden, en tien locomotieven hadden het gefluit niet kunnen overstemmen. Het hagelde schillen, stukken meloen, schalen van kreeften en krabben; maar tegelijkertijd vielen ook hoeden in het strijdperk neêr, en geraakte Mazzantini's bewonderaars in zulk een woede, dat men op onderscheiden plaatsen elkander te lijf ging, en de politie tusschen beide moest komen.

Onderwijl had de torero kalm zijn degen weder opgeraapt en afgeveegd, terwijl een banderillero den stier met zijn capa bezighield.

Wederom naderde de espada zijn offer; wederom ving hij

de horenstooten met de muleta op. Eindelijk kwam de stier voor den tweeden keer in positie; de steek gelukte beter; maar dood was het beest nog altijd niet.

Geruimen tijd duurde het nu, eer zijn schokkende kop het staal weder had uitgeworpen; toen dit gebeurd was, stond hij tegen de schutting aan, verschanst achter den dooden schimmel. Uitgeput door bloedverlies was de bul geen kunstigen stoot meer waard; doch bovendien zou het gevaarlijk zijn geweest hem over het paard heen te willen aanvallen. De capa's hadden nagenoeg geen werking meer op de half blinde oogen; het hijgende dier gaf nog maar flauwe stooten, naar rechts en naar links.

Thans beproefde Mazzantini hem vlak achter de horens de degenspits in de hersenen te drukken, maar de kop bleef niet stil en ook dit mislukte drie keeren. Verontwaardigd stooft het geheele publiek nog eens op, floot, belde, toeterde, wierp andermaal een voorraad schillen, met allerlei vuil vermengd, den torero om de ooren, en brulde: ‘Moordenaar, aristocraat, Don Luis,¹⁾ Franschspreker, ga naar het tooneel, stommerik’!

Toen eindelijk de stier om was gerold, met de vier pooten naar boven uitgestrekt, moest de gevierde Mazzantini beschaamd afdruipen, en zonder te kunnen groeten of danken, zijn degen en muleta gaan wegleggen.

Terstond hief het orkest een lustigen marsch aan, en de beide driespannen muilezels draafden den stal uit om de lijken in vollen ren weg te slepen. Ondertusschen kwamen de drie picadores

1) Dit gebeurde eigenlijk te Sevilla, waar men dweept met den Sevillaan Espartero en Mazzantini, die telegrafist, stationschef en acteur was, niet lijden kan. Het *Don Luis* doelt op Mazzantini's voornaam “air”. Hij spreekt inderdaad een paar vreemde talen en steekt in beschaving sterk bij zijn boersche collega's af.

voor den volgenden kamp reeds in galop naar binnen, de eerste op een versch paard, de twee anderen op de verminkte dieren gezeten, die er straks het leven hadden afgebracht.

Nog waren de harkers bezig, toen weêr het sein werd gegeven, en de tweede stier, een roodbruine met valsche, grauw omzoomde oogen, wild springend uit den donkeren gang te voorschijn kwam.

Deze stoof rechtstreeks op de ruiters los, gaf elk der drie paarden in het voorbijrennen een por, joeg alle banderillero's de heining over, hervatte zijn aanval op den eersten picador, wierp hem ter aarde, en liet zich toen afleiden.

Niet voor lang echter.

Nauwelijks had hij het gewonde paard, met uithangend ingewand, zien opspringen en onbeheerd wegrennen, of hij viel het dier nogmaals aan, pakte het in volle vaart op, smakte het neêr, en duwde voor de derde maal zijn horens in den bloedenden buik.

Daverend werd de stier toegejuicht; geruimen tijd dorst niemand het stervende ros naderen om met een dolkstoot zijn doodstrijd te verkorten. Toen eindelijk de geweldige bul zich omkeerde, verlost door het rood der doeken, stond hij tegenover den tweeden picador, die hem met gevelde lans afwachtte.

Daar wendde plotseling, ondanks een regen van stokslagen, het bevende paard zich steigerend op zijde. De stier nam zijn aanloop, boorde den rechter horen het dier tusschen de magere achterbeenen, deed het voorover, boven op zijn ruiter, duikelen, en begon toen verwoed in de spartelende massa te stooten en te prikken. Het zadel werd uiteengerukt; donker bloed verfde het zand; het was onmogelijk in de op-

stijgende stofwolk na te gaan wien of wat de horens troffen.

IJlings schoten banderillero's, torero's en chulo's toe. De capa's fladderden; Espartero greep den stier bij zijn staart, en het razende beest begon in de rondte te draaien, stootend, snuivend en stampend. Spoedig liet hij echter zijn prooi weêr voor een rooden lap varen; ros en ruiters werden overeind gezet, en de picador stelde zich met het deerlijk gehavende paard op nieuw in het gelid, de lans in den arm gevat.

Drie schimmels werden nog neêrgeveld, opgezweept, en stervend den stal ingeranseld; toen gaf de trompet het signaal, dat de banderillero's aan het werk riep.

Gelukkiger dan hun voorgangers, slaagden zij er in, onder voortdurend gejubel, vier paar banderilla's den stier op den nek te plaatsen, en, terwijl hun moed en behendigheid met een hoedenregen werden beloond, deed dit achttal weerhaken, waarvan het bloed in groote droppels neêrsijpelde, de razernij van het dier merkbaar afnemen. Als eindelijk het teeken voor den espada werd gegeven, stond de bul zoo kalm voor zich uit te staren, dat niemand het afmaken veel zaaks meer oordeelde.

Chicorro was echter een oud-gediende, die herhaaldelijk met stierenhorens kennis had gemaakt. Voorheen had men hem onder de besten gerekend; tegenwoordig naderde hij tot de slechtsten.

Zichtbaar bevend ving hij den kamp met de gebruikelijke passen aan, maar bleef zóó ver van zijn tegenstander verwijderd, dat het verontwaardigde volk weder een heidensch lawaai begon te maken.

‘Vooruit, sardijn’¹⁾ klonk het van alle kanten! Men floot,

1) Welke de kracht is van dat scheldwoord bleef mij onbekend. Zonderling genoeg wordt ook de doode Carnaval door een sardijn voorgesteld.

men schreeuwde, men belde, men trompette; doch al deze aansporingen vermochten niets op 's mans treurige zenuwachtigheid. Verschrikt door een plotselingen aanloop van den stier ging hij zelfs aan den haal, liet degen en muleta vallen, en sprong over de omheining.

Een dergelijke vreesachtigheid is hoogst zeldzaam; bij het sissen en fluiten voegde zich daarom een vloed van scheldwoorden, gepaard aan een hoonend gelach. Al het vuil, dat bij de hand was, werd in het perk gesmeten, en een kleine jongen van vier jaar riep, met het ernstigste gezicht van de wereld: 't is een zwijnerij.'¹⁾

Intusschen was Chicorro teruggekeerd, en had hij den banderillero's standjes gemaakt, alsof zijn vlucht hun schuld ware geweest.

De stier verlichtte hem zijn taak niet, want, over den gestadig omlaag gerichten kop heen, was een goede stoot bijkans onmogelijk en dubbel gevaarvol.

Nog een tweeden keer liep de torero weg, en toen hij daarna een poging deed om alleen door terugwijken zijn lichaam te bergen, gleed zijn trillende voet uit, viel hij, en sprong de stier op hem toe.

Gelukkig was Espartero bij de hand. Een capa fladderde den bul voor de oogen, en zonder zich verder om Chicorro te bekreunen, holde het stomme dier het kleurige doek achterna.

Herhaald applaus voor Espartero; een paar hoeden vielen hem voor de voeten.

Opgesprongen slaagde Chicorro er toch nog in zich te vermannen, en zoodra de stier toen een betrekkelijk goede positie ingenomen had, mikte hij snel, en stak.

1) De knaap was mijn buur.

Schuins doorboorde het staal den dikken nek; de punt kwam aan den anderen kant weêr uit het bruine haar te voorschijn.

Deze stoot was ergerlijk slecht geweest, en vond algemeene afkeuring; maar de stier had toch een doodelijke wond. Met hevige schokken een stroom donker bloed uitbrakend, viel hij op de knieën, sprong nog één maal overeind, toen de cachetero naderde om hem af te maken, viel weder, en werd door een dolksteek ter aarde gestrekt. -

Bij den derden stier, een zwarten, die, terstond tot in het midden doorgerend, langen tijd, nieuwsgierig rondkijkend, met aanvallen had gewacht, kwamen de banderilla's de fuego te pas.

De eerste picador slaagde er in met zijn lans de horens af te duwen en het paard te sparen. De piek bleef evenwel in de wonde haken, en werd hem uit de hand gerukt. Dit maakte den stier plotseling geheel kalm, zelfs bevreesd voor de lansen. Met den kop schuddend, slingerde hij den langen stok naar den overkant weg, en liet zich daarna tot geen tweeden aanval meer verlokken.

Een volgende picador moest het, na een herhaald naderen, opgeven zijn onwillig ros langer in bedwang te houden. Een derde, die zoo dicht mogelijk was opgedrongen, wierp het beest te vergeefs zijn hoed tartend voor de voeten.

Het volk begon eindelijk te schreeuwen: 'wees niet lui, Badila, wees geen koffer, pikeur niet, vooruit dan toch'! De bul echter woelde, al trappelend, het zand om, boog den kop, maar.... trok telkens snuivend en blazend weêr terug.

Thans was de beurt aan hem om uitgescholden te worden. Men riep: 'koe, kalf, lafaard', stampte op het rhythmus 'otro toro, otro toro, otro toro',¹⁾ begon eindelijk al sissend met zak-

1) Anderen stier.

doeken te wuiven, en gilde ten slotte, 'fuego, fuego, fuego'.¹⁾

De president gaf pas toe, nadat de tien minuten, voor de picadores bestemd, met vruchteloze pogingen om den stier nog tot een aanval te bewegen, waren voorbijgegaan. Toen weêrklonk het signaal, en naderden de banderillero's met de gevaarlijke stokjes, die zij zich ver van het lijf hielden.

De inplanting geschiedde op dezelfde wijze als met de gewone banderilla's. Zoodra echter de weerhaak in het vleesch drong, ontplofte het kruit, en volgden drie knallen, waarbij de stok zich telkens dieper in boorde, en een rookwolk het beest omhulde.

Dol van pijn en angst deed de stier nu een dof gebrul hooren, rende plotseling op den tweeden banderillero af, bereikte den wegijlende juist in zijn sprong over de schutting, en doorpriemde zijn kuit. Toegeschoten chulo's vingen den man in den gang op, en een voorbijsnellende torero lokte den stier weêr naar het midden terug. Een tweede paar knallende banderilla's drong hem in het vleesch, en nu deed hij een poging om te ontkomen. Hij naderde de omheining, keek een oogenblik het publiek aan, en wierp zich toen met een loggen sprong over de planken in den gang.

Dadelijk waren alle harkers, banderillero's, picadores en torero's in het perk gewipt; de oude politie-agenten verscholen zich achter eenige houten schutborden, die zoo dicht tegen den muur aan stonden, dat de stier met zijn horens er niet tusschen door kon.

Op een sukkeldrafje liep het beest een eindweegs voort, terwijl de aficionado's van de eerste rij hem met hun stokken

1) Vuur! Vroeger liet men ook wel bloedhonden los, die den stier in stukken scheurden.

ranselden en een paar vlugge handen de banderilla's met haar weerhaken door een forschen ruk uit de wonden omhoog trokken.

Deze schijnvlucht duurde niet lang. Bij een deur aangekomen zag hij zich den volgenden gang versperd, maar het perk wijd geopend, en zoodra hij weder binnen was, vielen de poorten van de gevangenis op nieuw achter hem toe.

Nagenoeg zonder stil te staan, draafde het dier een geruimen tijd langs de schutting in de rondte, en Espartero moest hem herhaaldelijk in draf nazetten, voordat hij, met bijstand der banderillero's, zijn aandacht kon boeien. Toen dit eindelijk den torero gelukte, gaf de nog weinig verzwakte stier onverhoeds zulke felle stooten in de muleta, en hervatte hij zijn aanvallen met zulke vlugge wendingen, dat snijdende angstkreten zich onder de daverende toejuichingen mengden, waarmede het publiek de koelbloedigheid van zijn lieveling vierde.

Ten slotte kwam de stier wel in een goede stelling, maar nu schreeuwden eenige stemmen: 'naar buiten, naar buiten'!

Deze aanmaning gold de banderillero's; men wilde Espartero alleen zien vechten.

De banderillero's vertrokken; maar ook de stier had zijn draf hervat.

Wederom moest Espartero langen tijd het beest naloopen, aler hij hem met de muleta tot stilstand bracht. Zoodra hij er voor den tweeden keer in slaagde, klonk het van alle kanten: 'nu, nu, nu'!

Bedaard hief de torero zijn degen op, bewoog nog even de muleta om den kop wat omhoog te lokken, en... als een bliksemstraal drong het flinkerend staal midden in den zwarten nek.

Een oorverdoovend gejubel brak op alle rangen los.

Verbijsterd bleef de bul, die in het doek had gestooten, een

korte pooze staan, waggelde eindelijk op de schutting toe, en vlijdde zich, met den kop naar het midden gewend, neder, rustig als een herkauwende koe in het veld.

Er was iets diep melancholisch in den vragenden blik, waarmede hij zijn schitterende vervolgers naderbij zag komen. Geen druppel bloed ontstroomde den gesloten bek, geen schok voer door het zware lijf heen; kalm, haast zachtzinnig keek hij op, en toen de cachetero hem den genadestoot gaf, werden de donkere oogen eensklaps wit, en zonken de geduchte horens machteloos op zij.

Zakken vol sigaren, een dozijn hoeden en versche bloemen vielen aan Espartero's voeten. Sierlijk met den degen groetend, ging de jonge man het gansche strijdperk rond; maar hij had zich ter nauwernood de zweetdruppels van het voorhoofd gewischt, als de vierde stier reeds met hooge sprongen naar binnen rende.

Ook deze was zwart van kleur, doch een lanssteek min of meer kon zijn drift niet doen bekoelen. Integendeel doodde hij in een ommezien vijf paarden, veegde herhaaldelijk het perk schoon, en ontlokte den toeschouwers een vloed van verwijten en scheldwoorden aan het adres van banderillero's en torero's. De verontwaardiging klom zóó hoog, dat plotseling een werkman in grijs linnen kiel zich uit het publiek in den gang wierp, over de schutting sprong, en, eer iemand hem kon terughouden, met twee puntige stokjes gewapend, vlak voor den stier stond.

Nu snelde niet alleen de geheele cuadrilla toe, maar drong bovendien een zwerm agenten naar binnen, terwijl de menigte weer schreeuwde, gilte en float.

De stier viel aan, de man week netjes ter zijde, de agenten echter sloegen als hazen op de vlucht.

Natuurlijk groeide het gegil en gejoel in de rijen der toeschouwers nog aan. Men stond op, lachte, schold, jowde de agenten uit, brulde wenken en waarschuwingen, nam voor en tegen den koenen indringer partij.

Een banderillero legde het eerst weer de hand op den grauwen kiel; de aficionado rukte zich echter los, ijde den stier te gemoet, waagde zich, met ongeloofelijke stoutmoedigheid, tot onder de blazende neusgaten, en klopte het beest met de hand tusschen de horens.

Wel tienmaal daagden de agenten ten aanval op, terwijl een heirleger guardias civiles den gang binnendrong om den werkman te pakken, zoodra hij over de schutting zou trachten te ontwijken.

Aan vluchten scheen de dilettant-torero evenwel in 't geheel niet te denken, en zoodra de stier de horens neêrboog, stoven de die naren des gerechts telkens verschrikt uiteen.

Ten slotte werd de man door een paar chulo's, na een hevige worsteling, het perk uitgesleurd, en nam een dichte drom agenten hem daarbuiten in ontvangst. -

Chicorro doodde dezen stier tamelijk goed met twee steken; Mazzantini genoot bij nummer vier een volkomen triumpf, en Espartero besloot de corrida met drie zeer ongelukkige stooten, waarbij hem de horens zóó dicht langs het lijf gingen, dat zijn eng aansluitende broek van beneden tot boven werd opengereten.

Natuurlijk deed deze laatste gebeurtenis de geestdrift voor den jongen man ten top stijgen. De zesde stier had dan ook den genadestoot nog niet ontvangen, of meer dan de helft der toeschouwers wierpen zich in het strijdperk om den geliefden torero de hand te drukken en hem met geschenken te overladen.

Stier en kampvechter verdwenen in de krioelende menigte, en toen ten slotte het driespan muilezels den dooden bul in galop wegsleurde, rolden de menschen naar alle kanten om, als de stukken van een groot kegelspel na een welgelukten worp.

1 Mei 1886. V. Madrid.

De zon begint hier al duchtig te branden; het wordt tijd Spanje te verlaten.

Mij dunkt, dat eenige nabetrachtingen over het stierengevecht een zeer geschikt slot kunnen vormen voor mijn reeks epistelen.

De oorsprong der corrida's ligt in het duister.

Dat de Spaansche stieren van oudsher gevreesde gasten zijn geweest, wordt met eenigen grond afgeleid uit de opdracht aan Hercules om Geryon's runderen uit Andalucië weg te halen. De man heeft dezen arbeid in de reeks zijner werken gerangschikt als numero tien.

Hieruit volgt echter niet, dat ook anderen toen reeds van het stoeien met stieren hun handwerk of tijdverdrijf maakten.

Men weet, dat het gevecht noch van de Romeinsche kampspelen afstamt, noch door de Arabieren werd ingevoerd. In den beginne was het een geliefkoosde uitspanning van den adel. De Cid, onder anderen, stelde zich met het doden van stieren tevreden, wanneer de omstandigheden hem tijdelijk dwongen zoowel Christenen als Muzelmannen te sparen.

Ongetwijfeld is het plezier dus oud, en echt nationaal.

Reeds de overwinnares der Mooren, de groote, zachtzinnige Isabella, wilde ze verbieden, en behalve andere koningen stelden Filips V en Karel III ernstige pogingen in het werk om het bloedige vermaak af te schaffen. Telkens echter leed

dit streven schipbreuk op de diepgewortelde verslaafdheid van den Spanjaard aan de zenuwprikkelende vertooning. Van lekker eten en drinken kan hij gemakkelijk afstand doen; van zijn toros... nooit.

Natuurlijk waren er onder de Spaansche vorsten ook hartstochtelijke aficionado's. Filips II, de president der auto-da-fé's, stichtte een adellijke broederschap om de voornaamste Plaza's te beheeren; Ferdinand VII richtte zelfs een school op, waar de kunst om stieren naar den eisch te dooden behoorlijk werd onderwezen, en de regels, door Francisco Romero de Ronda vastgesteld, den leerlingen werden ingeprent.

Nochtans was de zaak toen al van karakter veranderd, en een handwerk geworden, dat voor geld werd uitgeoefend. Heden ten dage wordt het oude gebruik om adellijke jongelui te paard den stier te doen bevechten, alleen bij zeldzame gelegenheden weder opgerakeld, terwijl de houten schutting dan vervangen is door een levende omheining van krijgsvolk.

De gewone torero's van beroep zijn tegenwoordig mannen uit de laagste volksklassen, die - na opheffing der bovengenoemde school - hun vak in de slachthuizen leeren, en dan op kleine plaatsen debuteeren. -

Een overwegenden indruk van ergernis te geven ware door een kleine uitweiding over de mishandeling der paarden even gemakkelijk geweest, als bijna uitsluitend bewondering op te wekken door den klemtoon te leggen op de behendige en sierlijke bewegingen der kampvechters. Mijn streven echter was u, door eene onopgesmukte voor-oogen-stelling der handeling, in den toestand te brengen van een onbevooroordeelden toeschouwer, die ziet, zijn best doet om te begrijpen, maar vooralsnog geen oordeel velt. Alleen op deze wijze - meende ik - zoudt ge

een zelfstandige, onpartijdige meening kunnen vormen, en deze toetsen aan de mijne, die thans mag volgen.

Dat mijn relaas eene bijeenvoeging moest worden van bijzonderheden aan acht verschillende stierengevechten ontleend, vond zijn reden in de omstandigheid, dat ik steeds torero's zag samenwerken, wier vaardigheid te zeer op gelijke hoogte stond. Al aanschouwde ik het tegendeel nu niet met eigen oogen, het komt toch ook voor, en is dan natuurlijk voor den oningewijden vreemdeling veel belangwekkender en leerrijker. Van phantaseeren was in mijn beschrijving geen sprake, want niet alleen heb ik alle episodën gezien, maar ook liet ik elken bijzonderen kamp in zijn geheel, en vlocht nergens de details van verschillende gevechten samen.

Ik durf dus beweren, dat mijn afbeelding een regelmatig verloopende corrida te aanschouwen geeft, al erken ik gaarne, dat de episode met den man uit het volk¹⁾ tot de zeldzaamheden behoort.

De Spanjaarden, die aficionado's zijn, zeggen, dat van de veroordeelaars der corrida's, de meesten maar zes stieren, velen niet meer dan één stier, enkelen zelfs niet één stier zagen dooden.

Dit is juist, en het komt dan ook dikwijls genoeg voor, dat de afschuw dezer bevooroordeelden, bij een nadere kennismaking met de prikkelende vertooning, tot hartstochtelijke ingenomenheid overslaat.

Vreemdelingen, die verbleekten, bijna flauw vielen, toen het eerste paard op de horens werd genomen, en de eerste bloeddroppels het gele zand kleurden, waren vaak aficionado's, voordat de laatste stier naar binnen sprong. Vrouwen, die, door

1) Waarvan ik in Sevilla ooggetuige was.

nieuwsgierigheid gedreven, met kloppende harten, de Plaza voor één keer binnen gingen, en den moed hadden - zij 't ook achter waaiers verscholen - tot het einde toe de voorstelling bij te wonen, zijn kalmer en kalmer teruggekeerd, zoo dikwijls zich nieuwe gelegenheden aanboden het bloed van paarden en stieren te zien vergieten. Ik heb grijsaards gekend, die, ondanks hun luidruchtige afkeuring van het barbaarsche schouwspel, een volgende maal geen weêrstand konden bieden aan de verleiding om met de menigte weêr op te gaan. Zij wendden dan een wandeling voor, omdat zij zich voor hunne vrouwen en dochters schaamden.

Het valt dus niet te ontkennen, dat de corrida een groote aantrekkingskracht uitoefent, en dat men deze ondervonden moet hebben, wil men met eenig recht er over spreken.

Deze aantrekkingskracht wordt voortgebracht door drie elementen, welke zijn:

- 1o. de fraaie aanblik van de cuadrilla in haar optocht en hare evolutiën;
- 2o. de emotie door de gevaren van elken strijd opgewekt;
- 3o. de waardeering van de behendigheid en den moed der kampvechters.

Natuurlijk hebben deze elementen niet op ieder dezelfde uitwerking; de vrouwen zijn erg verzot op nummer 1; de vreemdelingen komen onder den invloed van nummer 2; de aficionado's hechten alleen waarde aan nummer 3.

De aantrekkingskracht van optochten in het algemeen is u bekend. Constateer ik dus nog, dat zuidelijke volken er bijzonder gevoelig voor zijn (zie mijn brief over de Seviljaansche processie's), en dat de torero's zich in den regel door fraaie gestalten onderscheiden, dan kunt ge uit de schildering der cuadrilla

in mijn vorigen brief u gemakkelijk een denkbeeld vormen van de werking door den kleurrijken aanblik op de verzamelde menigte teweeggebracht.

Wat de opgewekte emotie aangaat: veel hooger dan de zenuwprickeling door een standje op straat veroorzaakt, kan ik deze niet stellen. Het is waar, dat de zegepraal van het menschelijk verstand op de domme kracht van het beest de kern vormt dezer vertooning, en dat bij elke vertooning de belangstelling der toeschouwers op een hooger peil staat, naar mate het verstand een grooter aandeel heeft in het werk. Het is ook waar, dat een torero de natuur van zijn vijand door en door moet kennen, en dat sommige beroemde kampioenen bij het binnenkomen van een stier het gansche verloop van den strijd kunnen voorspellen. Evenwel, deze meerdere kennis en grootere scherpte van blik blijven voor het belangwekkende der handeling nagenoeg zonder gevolg. Een zeer weinig ontwikkeld intellect is volkomen voldoende, en het feit, dat heeren torero's en banderillero's zoo dikwijls stomdronken den zoogenaamden strijd aanvaarden, bewijst genoegzaam, dat zij er van overtuigd zijn met een beneveld brein te kunnen volstaan.

Wie weet, dat de stier bij elken aanval de oogen sluit, dat hij al stootend een eindweegs recht door rent, dat hij zich zelden terstond tot een tweeden stoot omwendt en altijd op een gekleurden lap losstormt, heeft aan deze wetenschap voor zijn lichamelijke veiligheid genoeg, en behoeft zich nu nog maar wat te oefenen in de toepassing der regels.

Mag het verstand zich dus niet met reden op zijn overwinningen in de Plaza verheffen, dan kunnen ook de aandoeningen, die het bewonderend publiek er bij ondervindt, van geen zeer verheven aard zijn.

Hier komt bij, dat een corrida den naam van gevecht mijns inziens zeer ten onrechte draagt.

Een kamp, als vertooning uitgelokt, boezemt alleen dan belang in, wanneer aan weerszijden de omstandigheden, zooveel als kan, gelijk worden gemaakt, en de uitslag dus niet vooraf beslist is.

Bij de hanengevechten wordt hiernaar gestreefd; bij de stierengevechten grijpt het tegendeel plaats.

Waar de menschen, zoo dikwijls zij willen, zich door een sprong aan den strijd kunnen onttrekken, is het duidelijk, dat de mogelijkheid eener definitieve overwinning van den bul noch gewild, noch zelfs maar aangenomen wordt. Het dier is onherroepelijk¹⁾ ter dood veroordeeld; zelfs jammert het publiek, dat er een ongeluk gebeurt, als een van zijn bestrijders maar wordt gekwetst.

De stier is dus slechts een offer, waarmede men zich een bepaalden tijd (twintig minuten) vermaakt, en het gevecht wordt tot een spel,²⁾ waarvan de kunst in het dooden van een gevaarlijk beest volgens bepaalde regelen bestaat. Kwamen er geen dieren bij om, dan zou de corrida op één lijn kunnen gesteld worden met de toeren van acrobaten en dierentemmers, die hetzij met de krachten der levenlooze natuur, hetzij met die van levende beesten insgelijks een gevaarvol spel spelen, waarbij vlugheid en behendigheid, geoefend en bestuurd door het intellect, hare triomfen vieren. Het dooden der paarden en ook het afmaken van den

- 1) Heeft een stier minstens tien paarden gedood, dan kan het publiek zijn gratie vragen. Hij wordt dan in den regel aan den torero ten geschenke gegeven.
- 2) Fransch sprekende Spanjaarden zeggen dan ook: on va jouer six taureaux.

stier dwingt ons aan de vertooningen in de Plaza een lagere plaats aan te wijzen, maar denken wij aan bijkomende zaken als kindermishandeling en menschenexploitatie, dan zou de verwantschap tusschen al deze voorstellingen ten slotte toch wel eens grooter kunnen blijken, dan zij op den eersten aanblik ons toeschijnt.

Trad de torero, - die uitgefloten wordt als hij over de schutting springt - te voet of te paard, met muleta en degen gewapend, dadelijk geheel alleen in het perk, ongetwijfeld ware deze tegenoverstelling van kennis met onverschrokkenheid en brutale¹⁾ kracht toch belangwekkend. Nu hij zich evenwel pas waagt, nadat een drietal geharnaste ruiters met hun pieken, benevens een viertal banderillero's met hun capa's en weerhaken het dier hebben afgemat en uitgeput, nu zijn helpers hem omringen, ten einde in gevaarlijke oogenblikken den stier met hunne doeken te kunnen afleiden, kan ik ook zijn moed niet meer zoo erg hoog stellen.

Dat bijzonder goede torero's nu en dan zeldzame blijken geven van koelbloedigheid en zelfbeheersching, valt niet te loochenen, maar hoe bewonderenswaardig ook in de vertooning, noodzakelijk in den strijd zijn deze stoute stukken niet. De stier ware ongetwijfeld een oogenblik later op eenvoudiger wijze met even groote zekerheid overwonnen en neêrgeveld geworden. - Evenwel, juist deze extra'tjes zijn voor de aficionado's hoofdschotel, en hiermede komen wij van zelf op het derde element in de aantrekkingskracht der corrida, te weten: de waardeering van de behendigheid en den moed der kampvechters.

1) Stieren overwinnen zelfs leeuwen en tijgers. Zij delven slechts het onderspit tegen olifanten.

Maar al te dikwijls stelt men zich voor, dat het er uitsluitend op aan komt den stier dood te maken. Ware dit het geval, dan zou er inderdaad moeielijk nog een verontschuldiging voor het barbaarsche spel te vinden zijn. Een bende min of meer gewapende menschen, die bovendien achter een schutting de wijk kunnen nemen, als honden los te laten op een stier, die niet ontvluchten kan en ten slotte niet tegen de overmacht opgewassen is.... wie zou durven bekennen, dat een dergelijke vertooning hem op den duur belangstelling kan inboezemen?

Integendeel is de bewondering van de vaardigheid der kampvechters het eenige, dat aan de corrida een blijvende aantrekkelijkheid verzekert en aan haar verdedigers een recht van spreken geeft.

Den stier een prik toe te brengen, hem banderilla's in te drukken of een degenstoot te geven, is niet veel zaaks; maar dit sierlijk, op de juiste plaatsen, overeenkomstig de voorgeschreven regelen te doen, ziedaar de eigenlijke kunst van den toreador.

Houdt de picador zich goed, dan wordt de stier afgeduwd, het paard gespaard, en blijft de man zelf in den zadel.

Is de banderillero handig, dan plant hij de stokjes niet te veel naar voren, noch te zeer naar achteren, en staan zij recht overeind om allengs naar weerskanten over te buigen.

Verstaat de torero zijn kunst door en door, dan duwt hij den degen recht tusschen de schouderbladen tot aan het gevest naar binnen, en doodt zijn vijand met één stoot.

Even goed als het aantal minuten, waarin de stier bevochten en afgemaakt moet worden, nauwkeurig is afgepast, zijn ook de eischen, waaraan elke beweging met de lans, elke pas met capa of muleta, elke stoot met den degen moet beant-

woorden, tot in bijzonderheden vastgesteld. De aficionado kent ze natuurlijk op zijn duimpje. Voldoet een kampvechter er niet aan, dan fluit hij den man uit; worden zijn verwachtingen overtroffen, dan juicht hij hem toe.

De rest van het publiek - de vreemdelingen uitgezonderd - moge minder juist de betrekkelijke waarde van elke handeling kunnen schatten, toch meet het zijn gunstbewijzen altijd met denzelfden maatstaf. Bij elke beweging met de capa, elken sprong over de schutting, elken aanloop met de banderilla's, elken pas met de muleta zijn 't immer de vlugheid, de bevalligheid, de behendigheid, en de koelbloedigheid, die bewondering opwekken en toejuichingen ontlokken, terwijl men het plagen, aanhitsen, martelen en dooden der dieren als een onvermijdelijk kwaad beschouwt, waarvan geen misbruik mag worden gemaakt.

Dit alles geeft nog wel geen recht van bloedvergieten een vertooning te maken, maar werpt toch wel een eigenaardig licht over de vaak veroordeelde barbaarsheid der Spanjaarden. Men meent, dat bloeddorst hen drijft en zij bijgevolg wreed moeten zijn, terwijl inderdaad het Spaansche volk volstrekt niet wreedaardig is¹⁾, en noodeloos vergoten bloed zijn heftige verbolgenheid opwekt. De torero, die onhandig toestoot, de cachetero, die den stier niet met één steek afmaakt, de picador, die een erg toegetakeld ros nogmaals bestijgen wil, worden niet slechts uitgefloten, maar voor moordenaars uitgescholden.

Dat het dooden der paarden een afschuwelijk schouwspel oplevert, ontkent niemand. Men beweert echter, dat het al

1) Naar de afgrijpselijke dierenmishandelingen, die men in Italië, met name in Napels dagelijks kan aanschouwen, heb ik in Spanje vruchteloos uitgezien. Toch heeft Italië geen stierengevechten.

te gevaarlijk zou zijn den eersten aanval van den frisschen stier te voet af te wachten, en voert tot verontschuldiging aan, dat de paarden oud en voor den vilder bestemd zijn.

Mijns inziens heeft deze redeneering niet veel om het lijf.

Indien kenners beweren, dat een paard zich nooit aan den mensch hecht, dan ben ik zeer geneigd deze uitspraak aan te nemen, maar hieruit de gevolgtrekking van Ulbach te maken, dat het pijnigen en afmaken van zulk een harteloos beest weinig zaaks is, komt mij toch wel wat sterk voor. Een paard is ongetwijfeld een nuttig dier, dat, vrijwillig of gedwongen, den mensch veel diensten bewijst. Gaat het nu aan hem voor een welbesteed leven, waarin hij slechts slagen heeft genoten, met een doodstrijd in de Plaza de toros te beloonen? Bovendien kan het verminken en doden zooal niet geheel vermeden dan toch verminderd worden. Koning Alfonsus gaf eens vier fraaie paarden ten geschenke met de bepaling, dat zij het eigendom der picadores zouden blijven, die de stieren wisten af te houden. De stieren kregen het vereischte aantal lanssteken, en de paarden bleven ongedeerd. Wel een bewijs, dat de vertooning minder afschuwwekkend zou worden, indien men in plaats van oude, versleten rossen, jonge, vlugge dieren uitkoos, die een handig ruiterspaar kon afwenden. In Amerika geschiedt dit (naar mij verzekerd werd), en een picador, die daar zijn paard niet weet te sparen, wordt evenmin door het publiek ontzien als een noodeloos wreede of onhandige torero. In Spanje daarentegen heeft de directie van de Plaza een doorlopend contract met een vilder, die voor een vaste som steeds nieuwe paarden moet aanvoeren. Het gevolg van dezen maatregel is, dat de picador in den regel geen enkele poging doet om zijn ros te redden.

Heeft bloeddorst weinig met het plezier van den aficionado te maken, een andere vraag is of het deelnemen aan en bijwonen van corrida's nooit bloedige gevolgen na zich sleept. Ongetwijfeld zijn picadores, chulo's, banderillero's, torero's ruwe gasten, en worden de meeste moordaanslagen door lieden gepleegd, die in de Plaza's werkzaam zijn. Het gevaarlijkst schijnt de zaak echter voor kinderen te wezen, want daar het stiertje spelen een zeer geliefd spel is geworden, waarbij horens, banderilla's en degen zoo trouw mogelijk worden nagebootst, gebeurt het maar al te dikwijls, dat de partijen in het vuur aan den strijd elkander doodelijke verwondingen toebrengen.

Hoe algemeen de hartstocht in Spanje onder alle maatschappelijke standen verbreid is, kunt ge opmaken uit de volgende staaltjes.

Ten eerste treft men zoowel in de woonhuizen, als achter de winkelglazen, zoowel op de waaiers en de werkkistjes der vrouwen als op de pijpen en de lucifersdoozen der mannen meer afbeeldingen van gevierde torero's aan dan van koningen of heiligen. Zelfs de gekwetste kampvechter wordt onder lakens verpleegd, die met tooneelen uit de Plaza zijn bedrukt, en aanschouwt louter aanvallen van stieren op picadores tegen de muren om zich henen.

Op de straten, voor de café's en in de clubs vormen standjes over de meerdere of mindere grootheid van een torero bijna de eenige afwisseling in de heftige woordenwisselingen over politiek, en even goed als de beroemde staatslieden hebben de groote kampvechters hunne warme aanhangers en hunne felle vijanden.

Een goede torero verdient gemakkelijk een paar honderd duizend franken 's jaars, en ofschoon hij bijkans altijd uit de

heffe des volks is voortgekomen, zijn alle vrouwen op hem verzot en laten de grooten des lands hem gaarne in hun gezelschap toe.

De meeste Spanjaarden vergenoegen zich evenwel niet met aanschouwen en bewonderen, maar willen zelf met stieren spelen, ja zoo mogelijk hen dooden.

De mindere man kan in de voor- en najaars-corrída's zijn lust botvieren. Bij deze gevechten voor sterk verminderde prijzen worden namelijk eerst zeer jonge stieren (novillo's) door weinig beteekenende torero's afgemaakt, en dan zoogenaamde embolado's losgelaten: zwakke stieren met omwoelde horens pitten. Wie dan maar wil en den laagsten toegangsprijs heeft betaald, mag het strijdperk binnengaan, en een vijftal minuten lang met jas of capa den rondgaloppeerenden bul plagen en verschalken. Het spreekt van zelf, dat hierbij niet zelden ongelukken voorkomen. De menschen loopen elkander ten onderste boven, krijgen van de stompe horens geduchte stooten, en worden dikwijls met gebroken ribben over de schutting gegooid. Toch dagen de liefhebbers van allerlei leeftijd telkens weêr bij honderdtallen op.

Bovendien rest den onvermogene het genot de andere stieren, bij het kriecken van den dag op een weide ver buiten de stad, de hokken te zien binnen lokken, waarin zij vervoerd worden, en ontzegt hij zich zelden het plezier een voorbijgaande koe, os of kalf eens bij de horens te pakken en zoo mogelijk om te werpen.

Het eerste speelgoed van het kind uit de hoogere klassen bestaat uit de afbeeldingen van stieren en hun bestrijders op papier of in hout. Is de knaap jongeling geworden, dan trekt hij te paard de velden in, ten einde jonge beesten met een stompe

lans omver te gaan werpen of met een gloeiend ijzer hun het merk van den eigenaar in de huid te branden. Iets ouder nog, houdt hij er met zijn vrienden een afzonderlijk strijdperk op na, waarin hij als picador, banderillero, of torero novillo's bevecht, en nooit is iemand te bejaard of te voornaam, te deftig of te geleerd om geen behagen meer te scheppen in het optreden van een geliefkoosden kampvechter als Frascuelo of Lagartio.

Te verwonderen is het niet, dat men onder de vrouwen in het algemeen minder smaak vindt voor de bloedige vertooningen; toch leveren dames van alle standen nog een behoorlijk contingent in de menschenmassa, die elken Zondag de meeste Plaza's vult, en zelfs komt het voor, dat novillo's door vrouwen worden afgemaakt.

Den 11^{en} April 1886, onder anderen, trad te Alcala de Guadalira een vrouw, met degen en muleta gewapend, het strijdperk binnen, doodde den stier geheel volgens den eisch, en oogstte niet weinig toejuichingen van het zeer talrijke publiek. -

Wat ten slotte mijn persoonlijk gevoelen aangaat moet ik bekennen niet met de zaak te kunnen dwepen. Den eersten keer, dat ik een paard den buik zag openrijten, herdacht mijn maag de doorgestane zeeziekte; gedurende de laatste corrida, die ik bijwoonde, begon het schouwspel mij erg te vervelen. Het plagen der stieren, en vooral het mishandelen der paarden door picadores en chulo's bleef mij een ergernis, waaraan ik niet wennen kon. Zoo dikwijls een dergelijk tooneel zich voordeed, kwam steeds het verlangen bij mij op de geheele kleurrijke en schitterende cuadrilla eens op de horens te mogen zien, en maakte ik dezen wensch aan een Spanjaard kenbaar, dan werd de vreemdeling voor wreed en bloeddorstig uitgekreten.

Ik maak hieruit op, dat de voelhorens benoodigd om het plezier naar waarde te kunnen schatten, mij ontbreken, en ge begrijpt, dat ik dus niet met den Seviljaanschen dichter kan instemmen, die zong:

‘Men zegt, dat de kunst van het stierengevecht
Haar troon heeft bij God in den hemel’.

's-Gravenhage. 1 October 1886.

Zoo is dan niet alleen mijne belofte van 26 December 1885 vervuld, maar ook het besluit, verleden voorjaar te Granada) genomen, geheel ten uitvoer gebracht.*

Twee vragen kwamen onder het afdrukken der epistelen in mij op:

- 1°. *Heb ik mij wel altijd tot het streven beperkt, waarvan in mijn brief uit Parijs gewag werd gemaakt?*
- 2°. *Vormen de hier vereenigde opstellen een genoegzaam afgerond geheel om eene afzonderlijke uitgave waardig te kunnen zijn?*

Geen van beide vragen kan ik volkomen bevestigend beantwoorden.

Menige beschrijving heeft zich een plaatsje veroverd tusschen de vertolkingen der indrukken, en van een afgerond geheel is zoo weinig sprake, dat ik geen gunstiger titel heb kunnen vinden dan de vage: uit Spanje.

Ware het boek eene schilderij, dan zou men de aanmerking kunnen maken, dat gebrek aan eenheid er een hoofdfout van is. Hier werd de kleur, ginds de teekening beter verzorgd; op de eene plaats was de behandeling oppervlakkig, op de andere uitvoerig; overal doet zich het ontbreken van een vooraf beraamd plan gelden, dat een maatstaf aan de hand zou gedaan

*) Zie bladz. 94.

hebben om de betrekkelijke waarde van de voltooide détails te bepalen.

Ondanks dit alles heb ik gemeend naderhand niet veel wijzigingen of aanvullingen meer te moeten opnemen of inlasschen.

Telkens had ik terstond opgeteekend wat mij trof, dadelijk den ontvangen indruk verwerkt. De ongelijkheid der behandeling was dus een rechtstreeksch gevolg van de ongelijke kracht, waarmee het aanschouwde mij had getroffen en zich in mijn geheugen geprent.

Nu is juist deze ongelijke kracht oorzaak, dat men zich sommige gewaarwordingen zoo duidelijk blijft herinneren, andere daarentegen zoo snel weer vergeet. Ten slotte gelijkt het achtergebleven beeld van elke reis op een bergachtig landschap in herfstnevel: sommige hooge spitsen steken scherp en kleurig tegen den blauwen hemel af, diepe dalen echter zijn als weggevaagd in den damp.

Had ik dus mij niet geheel aan mijn oorspronkelijk streven gehouden, misschien was het mij daardoor beter gelukt mijn toekomstigen lezer den eigenaardigen indruk te geven (bladzijde 2) als had hij 'lang geleden, de reis zelf gemaakt, en het toen aanschouwde nu weêr met mij eens besproken.'

In de hoop dit doel werkelijk bereikt te hebben, zend ik mijne opstellen dus onveranderd de wereld in. Ieder, die wel eens op reis is geweest, weet dat er een bijzonder genoeg in ligt het doorleefde - ook al was dit verre van plezierig - later weder eens te overdenken en te bespreken.

Smaakt de lezer onder de lectuur van uit Spanje een soortgelijk genot, dan is de schrijver tevreden.

*1

Opmerking.

Noot blz. 186 Lees: De beroemde merino's, (spreek uit **merino's**) enz.